NEMZETI SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET

ENSZ EGYEZMÉNYEK, SZAKMAI ETIKA KÉRDÉSEI, ÖNKÉNTESSÉG

SZÉCHENYI 2020
MAGYARORSZÁG KORMÁNYA
Európai Unió
Európai Szociális Alap
BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

ENSZ egyezmények, szakmai etika kérdései, önkéntesség

HALLGATÓI TANANYAG

Szerzők

Molnár Edina

Nádai Erika

Pál Tibor

Papp Krisztina

Szakmai lektor

dr. Bagi Krisztina

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú, Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt

Az EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú, Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A kiadvány a Nemzeti Szociálpolitikai Intézet

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001

azonosítószámú,

Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt

keretében készült

Kiadja Nemzeti Szociálpolitikai Intézet

1138 Budapest, Váci út 191.

Telefon: +36 1 450 32 30, +36 1 450 32 40

www.nszi.hu

Felelős kiadó Dr.Tóth Tibor főigazgató

Budapest, 2021

Tartalom

Előszó 6

1. A gyermeki jogok és a sérülékeny társadalmi csoportok jogainak megjelenése a nemzetközi jogban 8

1.1. Nemzetközi szervezetek és intézmények rövid története 8

1.1.1. Az ENSZ és szakosított szervei 8

1.1.2. Az Európa Tanács 9

1.1.3 Az Európai Unió 11

1.1.4. Az ENSZ gyermekjogi tárgyú egyezményei 13

1.1.5. Az Európa Tanács gyermekjogi tárgyú egyezményei 15

1.2. A sérülékeny társadalmi csoportok jogainak kialakulása és a főbb nemzetközi egyezmények 16

1.2.1. Az ENSZ egyezmények a sérülékeny társadalmi csoportok védelmében 16

1.2.2. Egyéb, Európa Tanácsi egyezmények a sérülékeny társadalmi csoportok védelmében 17

2. A gyermeki jogok megjelenése a hazai jogszabályokban és a gyermekvédelmi gyakorlatban 18

2.1. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének és a fakultatív jegyzőkönyveinek szerepe hazai jogalkotásra és gyakorlati jelentősége 18

2.1.1. Az egyezmények rendelkezéseinek hatása a gyermekvédelmi tárgyú jogszabályalkotásra 18

2.1.2. Az egyezmények alkalmazásának gyakorlati példái 19

2.2. Az Európa Tanács a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatása elleni védelméről szóló, 2007. október 25-én, Lanzarote-ban kelt egyezményének ratifikációja és gyakorlati szerepe 27

2. 3. Az állam jelentéstételi kötelezettsége a nemzetközi egyezmények végrehajtásáról 29

3. Az emberi jogok és a sérülékeny csoportok jogainak megjelenése a hazai jogszabályokban és a szociális szolgáltatásokkal kapcsolatos gyakorlatban 31

3.1. ENSZ Alapokmány bemutatása és hatása a hazai jogalkotásra 31

3.2. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 33

3.3. A Fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) szerepe a hazai jogalkotásra és gyakorlati jelentősége 35

3.4. Politikai és Polgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 41

3.5. Európai és Módosított Európai Szociális Karta 41

3.6. Európai Unió Alapjogi Chartája 42

3.7. Az állam jelentéstételi kötelezettsége a nemzetközi egyezmények végrehajtásáról 43

4. Szakmai etika kérdései 44

4.1. A szociális munka és az etika kapcsolata 48
4.1.1 Szociális Munka Etikai Kódexének bemutatása 50
4.1.2 A Szociális Munka Etikai Kódex története, változásai 52
4.1.3 Az Etikai Kollégium működése 54
4.1.4 Néhány felmerülő etikai kérdés a gyakorlatban 56
5. Önkéntesség 61
5.1. Önkéntesség alapvetése, előzménye 61
5.1.1. Az önkéntesség magyarországi helyzete, jogi szabályozása 63
5.1.2. Az önkéntesség definíciója, filozófiája, célja 67
5.1.3. Az önkéntességre ható tényezők 68
5.1.4. Az önkéntesség elméletei 72
5.1.5. Az önkéntes tevékenység funkciói 74
5.1.6. Az önkéntesség szerepe, lehetősége a gyermekjóléti, gyermekvédelmi és szociális ellátásban 77
Felhasznált irodalom 79

Előszó

Köszöntjük az 5 órás **„*ENSZ egyezmények, szakmai etika kérdései, önkéntesség*”** c. szakmai e-learning típusú továbbképzésen!

Ez a modern képzési forma, ledöntve a térbeli és időbeli határokat, lehetővé teszi a képzés tananyagához való rugalmas hozzáférést és annak egyéni ütemben történő elsajátítását.

- A képzés teljes tartalmát a megadott elektronikus felületen éri el. A tananyag feldolgozására az Ön által meghatározott időbeosztásban és ritmusában kerülhet sor a megadott határidőig.
- A képzés vizsgával zárul, amit az elektronikus felületen tud teljesíteni a megadott határidőig. A határidő lejártát követően a teszt megírására nincs lehetőség.

Mit ad Önnek az „*ENSZ egyezmények, szakmai etika kérdései, önkéntesség*” c. továbbképzés, milyen kompetenciákkal bővül szakmai tudása?

A továbbképzés célja, hogy valamennyi résztvevő rendelkezzen az adott témakörök keretében megszerezhető ismeretekkel. Ennek megfelelően tartalma úgy lett kialakítva, hogy teljes körű, mély ismeretet nyújtson a gyermeki jogok és a sérülékeny társadalmi csoportok jogait érintően a nemzetközi és a hazai jogszabályokról, valamint a szakmai etika kérdéseiről és az önkéntességről.

Hogyan épül fel az „*ENSZ egyezmények, szakmai etika kérdései, önkéntesség*” c. továbbképzés?

Tananyagegység	Óraszám	Forma
1. Szakmai e-learning	5 óra (4 óra elmélet 1 óra gyakorlat)	e-learning

Általános forgatókönyvi utasítások a teljes tananyag e-learning felületre történő adaptációhoz

A főszöveg, a tananyag tényleges szövege Arial 10; 1,15 sorközzel. Az új kifejezések, kulcsszavak vastagítással kiemelésre kerültek. Kérjük, hogy a szövegezésben alkalmazott betűtípusok (pl.: félkövér, dőlt) megtartását; valamint a fejezetek és alfejezetek címének feltüntetését, az azokhoz tartozó sorszámmal együtt. Fontos a tartalmak sorrendiségének megtartása.

“Az alfejezetekhez tartozó Összefoglaló szövegdoboz (Összefoglalás-Cél-Kulcsszavak-Tanulást segítő kérdések-Felhasznált irodalom) feltüntetése önálló képernyőn való elhelyezéssel javasolt.

Fontos, hogy felugró ablakban szükséges a törzsanyaghoz, magyarázó-, és opcionális szövegrészhez és az ábrákhoz tartozó, **lábjegyzetben feltüntetett források, hivatkozások** megjelenítése is.

Fontos, hogy ne lehessen átlépni a következő képernyőre a magyarázó szövegrész megnyitása nélkül (amennyiben az a résztvevő által kinyitandó ablakban jelenik meg)

Fontos, hogy a tananyag megtekintésének elkezdése előtt feltüntetésre kerüljön a résztvevők számára, a törzsanyag, magyarázó szövegrész és opcionális szövegrész eltérő célú tartalmának alábbi* rövid leírása és feltüntetésének módja; valamint, hogy az önellenőrző- és vizsgakérdések a törzsanyagból és a magyarázó szövegrészből kerülnek ki.

*

- „A törzsanyag a főbb információkat tartalmazó szövegrész, mely a képzéshez kötődő tudástár alappilléreit képezi.
- A magyarázó szövegrész a törzsanyagot bővebben kifejtő tartalom, mely a szükséges tudást részletesebben kifejtve, segíti annak elmélyítését.
- Az opcionális szövegrész a képzés tananyagához kötődő érdekességeket tartalmazza, mely kiszélesíti a résztvevők témával kapcsolatos ismereteit.
- Az eltávolítandó részek **nem** kerülnek bele az e-learning tananyagba!

A törzsanyag tartalma elsőként jelenik meg a képernyőképeken, melyet a kötelezően megnyitandó ablakokkal vagy tovább görgetés lehetőségével a magyarázó szövegrész kísér. Az opcionális szövegrészeket tartalmazó felugró ablakok megnyitása ajánlott, de nem kötelező.”

A képernyőn azok **ábrák** feltüntetése szükséges, melyek esetében az ábrák száma a tartalom típusokhoz tartozó színek (zöld, sárga, kék) egyikével jelölt. pl.: Johari – ablak; ***6. ábra***

A szövegközben feltüntetett forgatókönyvi utasítások szürke hátterű szövegkiemeléssel jelennek meg.

Forgatókönyvi utasítások a tananyag összes (1-5 fejezetek) önellenőrző kérdésére vonatkozóan

Az önellenőrző kérdések az e-learning tananyagrészre kiterjedően, az egyes fejezetekhez kötődnek, megjelenítése így az adott fejezetek után célszerű. Az önellenőrző kérdések nem a vizsgateszt kérdései közül kerülnek ki, azonban a legtöbb hasonló tartalommal bír. A válaszok megjelölés után azonnal feltüntetendő az ellenőrzés. Hibás válasz esetén nincs lehetőség új próbálkozásra Az önellenőrző kérdések a vizsgateszt pontszámításába nem számítanak bele. Az alfejezetenként 2 db, összesen 10 db önellenőrző kérdés minden hallgató számára azonos. Az önellenőrző kérdések helyes válaszai zöld, félkövér betűtípussal jelöltek.

1. A gyermeki jogok és a sérülékeny társadalmi csoportok jogainak megjelenése a nemzetközi jogban

Összefoglalás: A fejezet bemutatja a gyermekek és egyéb sérülékeny csoportok jogainak fejlődését, valamint a legfontosabb nemzetközi szerződéseket, melyek a különböző államok jogrendjére is hatással voltak.

Cél: Annak ismertetése, hogy a nemzetközi szervezetek és intézmények, valamint a hozzájuk köthető és kapcsolódó nemzetközi szerződések milyen módon védik és biztosítják a sérülékeny csoportok jogait.

Kulcsszavak: nemzetközi szerződés; nemzetközi intézmény; Európai Unió; Európa Tanács; ENSZ; emberi jogok, gyermeki jogok, szupranacionális szervezet

Tanulást segítő kérdések: Melyek a nemzetközi szervezetek legfőbb jellemzői?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Emberi Jogok Kialakulása - https://emberijogok.kormany.hu/emberi-jogok-kialakulasa (Utolsó megtekintés: 2019.10.30.)

1.1. Nemzetközi szervezetek és intézmények rövid története

A nemzetközi szervezetek az államok (vagy az államokon belül működő szervezetek, intézmények, esetleg magánszemélyek) közötti együttműködés azon formái, amelyek nemzetközi szerződés révén jönnek létre, állandó struktúrával/szervezettel, azaz legalább egy, de általában több állandó szervvel rendelkeznek és alapító okiratuk alapján a nemzetközi jog alanyai. Korábban az államok közötti viták, problémás ügyek kezelésére nemzetközi értekezletek keretein belül találkoztak a felek., a 20. században kezdődött el az államok közötti politikai kapcsolatok intézményesítése.

A nemzetközi szervezetek főbb jellemzői:

- államok hozzák létre,
- kormányok közötti, vagy szupranacionális, azaz az államok felett működő szervezetek,
- egyetemes/univerzális, azaz feladataik, felelősségük, tagságuk kiterjed az egész világra, pl. ENSZ, vagy partikuláris, tehát egyes témakörökre, vagy bizonyos földrajzi területre szerveződnek (regionális).

A legfőbb nemzetközi szervezetek és intézmények:

- Egyesült Nemzetek Szervezete - ENSZ
- Európai Unió - EU
- Észak-atlanti Szerződés Szervezete – NATO
- Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet – OECD
- Európa Tanács

A nemzetközi szervezetekkel kötött nemzetközi egyezményeknek jogi kötőerejük van, azaz kötelezőek az aláíró, elfogadó tagállamokra és azok jogalkotására.

1.1.1. Az ENSZ és szakosított szervei

Az ENSZ, vagyis az Egyesült Nemzetek Szervezete előzményeként tekinthető az ún. Nemzetek Szövetsége, más néven Népszövetség, melynek létrehozását az I. világháború utáni párizsi békekonferencia során kezdeményezték 1919-ben. A győztes szövetséges hatalmak írták alá a Népszövetséget létrehozó egyezségokmányt, fő célja a háború borzalmai és pusztításai után a fegyveres összecsapások megelőzése és a béke előmozdítása volt nemzetközi szinten.

A II. világháború megtörténte sajnos azt mutatta, hogy mégsem sikerült beteljesítenie a Népszövetségnek a kitűzött célokat. 51 ország delegáltja találkozott San Franciscoban, hogy létrehozzanak egy szervezetet, mely a következőkben a két világháborúhoz hasonló borzalmakat megelőzi, így jött létre az Egyesült Nemzetek Szervezete 1945. október 24-én.

Az ENSZ logója
A kék szín és az olajágak a békét jelképezik, az Északi-sark felől ábrázolt világtérkép pedig a szervezet globális hatókörét és az államok egyenlőségét.

1. ábra: az ENSZ logója (forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_ENSZ_z%C3%A1szlaja)

Céljai:

- a nemzetközi béke és biztonság,
- a nemzetek közötti baráti kapcsolat fejlesztése,
- a társadalmi fejlődés, valamint
- a jobb életszínvonal és
- az emberi jogok elősegítése.

Magyarország 1955-ben lépett be az ENSZ tagjai közé, jelenleg a Szervezetnek 193 tagja van. Székhelye: New York.

Az ENSZ-nek öt fő szerve van:

- a Közgyűlés
- a Biztonsági Tanács
- a Gazdasági és Szociális Tanács
- a Gyámsági Tanács (1994-ben formálisan megszüntette a működését, de még mindig létezik)
- a Nemzetközi Bíróság
- és a Titkárság.

A béke és biztonság elérése nem csak a háborús konfliktusok közvetlen megelőzését jelenti, hanem együttműködést a hosszú távú fejlesztésnek, segítségnek és annak érdekében, hogy az államok békében és biztonságban fejlődhessenek. Az ehhez vezető utat az ENSZ szakosított intézményei segítik.
Az ENSZ szakosított intézményei közé tartozik a FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), mely az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete, az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), mely az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, a WHO (World Health Organization), mely magyarul az Egészségügyi Világszervezet és az ENSZ egészségüggyel foglalkozó szakosított intézménye, vagy az UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), az ENSZ Gyermekalapja, mely a gyermeki jogok érvényesülésének intézménye.

1.1.2. **Az Európa Tanács**

Az Európa Tanács regionális nemzetközi szervezet, melynek jelenleg 47 tagja van. Székhelye Strasbourg.

Az Európa Tanács nyitott nemzetközi intézmény, vagyis bármely európai állam csatlakozhat hozzá, mely elfogadja a jogállamiság intézményét, valamint állampolgárai számára garantálja az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat.
Az Európa Tanács létrejötte Winston Churchill 1946-os zürichi beszédéhez köthető, melyben az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonló Európai Egyesült Államok megalakítását szorgalmazta annak érdekében, hogy a II. világháborúhoz hasonló háború ne törhessen ki többé. Ilyen fajta szoros együttműködést nem sikerült kialakítani, de 1949. május 5-én 10 állam aláírta a londoni szerződést, mellyel megalapították az Európa Tanácsot.

Az Európa Tanács logója hasonló az Európai Unióéhoz, hiszen az Unió ezt vette alapul: 12 aranycsillagot tartalmaz kör alakban, melyből a 12-es szám a tökéletességet és teljességet szimbolizálja, míg a kör alak magát az egységességet jelenti.

2. ábra: az Európa Tanács logója (forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Eur%C3%B3pa_Tan%C3%A1cs)

Az Európa Tanács kormányközi együttműködést jelent, nem az Európai Unió intézménye, azaz nem összetévesztendő az Európai Tanáccsal.

Az Európa Tanács célkitűzései:

- az emberi jogok, a pluralista/többpártrendszerű demokrácia és a jogállamiság védelme,
- az európai sokszínűség, az európai kultúra és a fejlesztés előmozdítása,
- emberibb munkakörülmények kialakítása,
- megoldások keresése olyan kihívásokra, mint például a kisebbségek hátrányos megkülönböztetése, idegengyűlölet, terrorizmus, emberkereskedelem, szervezett bűnözés és korrupció, gyermekek elleni erőszak,
- természeti kincsek közös védelme és hasznosítása.

Főbb szervei közül kiemelendő az Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourg), - amely a nemzeti bíróságok ítéleteit, hatóságok döntéseit nem változtathatja meg, nem fellebbviteli bíróság, de döntést hoz a nemzetközi egyezmény esetleges megsértéséről -, valamint az Emberi Jogok Biztosa (ombudsman).

Az Európa Tanács működésének eredménye az európai egyezményekben és megállapodásokban ölt testet, amelyek alapján az egyes tagállamok összhangba hozhatják és módosíthatják saját törvényeiket. Kiemelt terület a gazdasági és szociális jogok, a kisebbségvédelem mellett az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia elleni küzdelem, valamint a kínzás és embertelen bánásmód elleni fellépés. Az emberi jogok védelmének általános irányelvei alapján az Európa Tanács erőfeszítést tesz a nők szabadságát és méltóságát veszélyeztető cselekmények megszüntetésére, a nemek közötti diszkrimináció csökkentésére. Az emberi jogok tudatosítása szintén kiemelt terület az Európa Tanácsban, így 1999-ben létrehozták az Emberi Jogok Biztosa intézményét, aki ajánlások és tanácsadás, valamint elemzések elkészítésével segíti az egyes országokat annak érdekében, hogy a törvényalkotási hiányosságaikat megszüntessék.

1.1.3 Az Európai Unió

Az Európai Unió a korábban említett nemzetközi szervezetekhez hasonlóan abból a célból jött létre, hogy véget vessen az olyan pusztításoknak, mint amilyet a világháborúk, különösen a II. világháború okozott.
Első lépésként az Európai Szén- és Acélközösség jött létre 1951-ben, melynek tagjai Belgium, Hollandia és Luxemburg (azaz a Benelux államok), Nyugat-Németország, Franciaország és Olaszország voltak. Az inkább gazdasági együttműködés arra alapozta tevékenységét, hogy a tagállamok megosszák egymással a szén-és acéltartalékaikat, ezzel megelőzzék egy újabb háború kirobbanását. Az 1957-ben aláírt Római Szerződéssel jött létre az Európai Gazdasági Közösség (Közös Piac), mely az Európai Szén-és Acélközösség teljes gazdaságra történő kiterjesztésének céljával alakult meg ugyanezen tagok által. Az egyesülés célja a közös piac kialakítása volt, emellett azonban szociális és politikai célok is megfogalmazásra kerültek, mint az integráció, az élet- és munkakörülmények javítása, a béke és a szabadság megszilárdítása. Ugyanebben az évben jön létre az Európai Atomenergia Közösség (Euratom) is, mely a közös és békés atomenergia-politikák összeegyeztetésére alakult meg. Ez a három egyesülés tekinthető az Európai Unió alapjának.

Az Európai Unió a jogállamiság elvén alapul, azaz minden uniós intézkedés alapja olyan szerződés, melyet minden uniós tagállam önkéntesen és demokratikusan jóváhagyott. Olyan területen nem hozhatnak létre jogszabályt, melyre nem utal szerződés.
Az alapító szerződéseket bizonyos területeken módosították, így a tagállamoknak új szerződéseket kellett aláírni. Ilyen az 1992-es Maastrichti Szerződés, mely az Európai Gazdasági Közösséget Európai Unióra módosította. A tagállamok csatlakozási szerződései is módosítják az alapszerződéseket.

Mindezek alapján:
- a szerződés az uniós tagállamok között jön létre, kötelező erejű, mely meghatározza az uniós célkitűzéseket, az uniós intézményekre vonatkozó szabályokat, a döntéshozatal módját és az EU és a tagállamai közötti viszonyt
- a szerződések módosítására akkor kerül sor, amikor az EU működésének javítására, új együttműködési területek kialakítására vagy új tagállamok csatlakozására kerül sor.

Jogforrások

- Az EU elsődleges jogforrásának számít az: Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ), az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) és az Európai Unió Alapjogi Chartája, melyet a Lisszaboni Szerződés emelt a szerződésekkel azonos szintre 2009-ben.
- Az Unió másodlagos jogforrásának a: rendeletek, irányelvek, határozatok (melyek kötelező jogforrások), valamint az ajánlások és vélemények (melyek nem kötelező jogforrások) számítanak.

A közösségi jog minden tagállamra kiterjed.

Az Európai Unió zászlaja kék alapon 12 arany csillagot ábrázol, amelyek egy kört alkotnak. A csillagok az európai népek közötti egység, szolidaritás és harmónia eszményét jelképezik. A kör az egységet jelképezi, a csillagok száma és a tagállamok száma között azonban nincs összefüggés.

3. ábra: az Európai Unió zászlaja (forrás: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/flag_hu)

Az Unió céljai:

- a béke, az Unió értékeinek és polgárai jólétének előmozdítása;
- a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló, belső határok nélküli térség biztosítása;
- törekvés a fenntartható fejlődésre, melynek alapja a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés, az árstabilitás, a környezetvédelem, valamint a szociális piacgazdaság;
- a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés elleni küzdelem;
- a tudományos-technikai haladás előmozdítása;
- a gazdasági, társadalmi és területi kohézió és szolidaritás fokozása a tagállamok között;
- kulturális és nyelvi sokszínűség;
- gazdasági és monetáris (pénzügyi) unió létrehozása közös valutával, az euróval.

Az Unió értékei (Lisszaboni Szerződés, Alapjogi Charta alapján):

- Emberi méltóság
- Szabadság
- Demokrácia
- Egyenlőség
- Jogállamiság
- Emberi jogok

Az Európai Unió intézményrendszere egyedülálló struktúrát mutat, melyek közül a legfontosabb intézmények az alábbiak:

- Európai Tanács (nem egyenlő az Európa Tanáccsal!) – ennek keretében határozzák meg a fő prioritásokat a tagállamok és az EU vezetői.
- Európai Parlament – képviselői az európai állampolgárokat képviselik, minden tagállamban közvetlenül választják tagjait.
- Európai Bizottság – az EU egészének érdekeit képviseli, tagjait a tagállami kormányok nevezik ki.
- Európai Unió Tanácsa (Miniszterek Tanácsa) – a tagállami kormányok érdekképviseleti intézménye.
- az Európai Unió Bírósága – elősegíti a jogszabályok érvényre juttatását, rendezi a tagállami kormányok (vagy magánszemélyek) és az uniós intézmények közötti jogvitákat.
- az Európai Számvevőszék – az Unió tevékenységeinek finanszírozását ellenőrzi.

A jogok ismerete és gyakorlása elősegíti, hogy a gyermekek felelősségteljes és tudatos emberekké váljanak, akik nemcsak saját jogaik megsértését ismerik fel és lesznek képesek megvédeni magukat, hanem felnőttként vagy akár már kamaszként maguk is kiállnak a kiszolgáltatott helyzetben lévő embertársaik mellett, segítik jogaik érvényesítését.

A gyermekek érdekében végzett munka során segítheti a szakembereket a gyermekjogi tudás, melyet útmutatóul használhatnak, ha bizonytalanok abban, hogy milyen döntés szolgálná a legjobban a gyermek érdekét egy adott helyzetben.

A gyermeki jogok nem egyidősek az emberi jogok kialakulásával, mely már viszonylag korán elkezdődött és elsősorban az angol, amerikai és francia alkotmányos jogfejlődéshez kötődik. A gyermekeket az ókorban és az újkorban is sokáig a szüleik, leginkább az apa tulajdonának tekintették. Az iskolakötelezettség bevezetésével kezdődtek változások a gyermekek világában is, legalábbis a tekintetben, hogy ekkortól kezdték tiltani a gyermekek dolgoztatását, kifejezetten kemény, embertelen munka végeztetését, hiszen ez ütközött az iskolába járás kötelezettségével. Innen azonban még hosszú út vezetett addig, hogy a gyermekkel való rossz bánásmód, vagy elhanyagolás – kövesse el azt szülő vagy nevelő – büntetendő tett legyen. A 20. században vált társadalmilag elfogadottá, hogy a gyermekeket speciális védelem illeti meg, életkoruknál és fejlődésüknél fogva a felnőttekétől

elkülöníthető jogaik és érdekeik is vannak, ugyanakkor a felnőtteket megillető emberi jogokból is részesülniük kell.
A gyermekjogi mozgalom jelentős alakja a brit Eglantyne Jebb, a Mentsétek meg a Gyermekeket (Save the Children Fund) elnevezésű szervezet megalapítója. Az I. világháborút követően, megrendülve a Balkán országaiban és Oroszországban a menekült gyerekek katasztrofális helyzetén és felismerve, hogy a gyermekek érdekében folyamatosan cselekedni kell, Eglantyne Jebb külön kidolgozott egy szabálygyűjteményt és megküldte a Népszövetségnek Genfbe.
A dokumentumot 1924. szeptember 24-én fogadta el a Népszövetség közgyűlése és Genfi Nyilatkozat néven vált ismertté. A Nyilatkozat elsőként tartalmazta a gyermekek jólétét biztosító alapvető jogokat. A dokumentum nem volt jogilag kötelező erejű, és a Népszövetség 1946-os megszűnésével elvesztette jogi alapját.
A második világháború után az emberi jogok deklarálása újabb lendületet kapott, azonban a gyermeki jogok még mindig kevésbé voltak hangsúlyosak. Az ENSZ Közgyűlése 1948-ban elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely a gyermekek jólétét szolgáló rendelkezéseket is tartalmazott, pl. rögzítette a gyermek jogát a boldog gyermekkorhoz, tanuláshoz, játékhoz. Külön a gyermekek jogai témájában azonban csak több éves előkészítő munka után született új nemzetközi jogi dokumentum.

1959. november 20-án fogadta el az ENSZ Közgyűlése a Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozatot, amely már több konkrét gyermeki jogot is megfogalmaz, így például a névhez, az állampolgársághoz vagy az ingyenes alapfokú oktatáshoz való jogot. A Nyilatkozat ugyan nem bírt kötelező erővel a tagállamok vonatkozásában, azonban megerősítette a korábbi alapelveket és kiegészítette őket azzal, hogy nem csupán jogi, hanem minden más eszközzel is biztosítani kell a gyermekek védelmét annak érdekében, hogy egészséges környezetben fejlődhessenek, szabadságot és méltó körülményeket biztosítva számukra. E nyilatkozat már használta a gyermek legfőbb érdeke kifejezést és kimondta, hogy azt minden jogszabály megalkotásakor szem előtt kell tartani.

1.1.4. Az ENSZ gyermekjogi tárgyú egyezményei

A gyermeki jogok mai napig hatályos gyűjteménye a Gyermek Jogairól szóló 1989. évi Egyezmény. 1989. november 20-án, New Yorkban fogadta el az ENSZ Közgyűlése, azóta november 20. „A Gyermeki Jogok Világnapja”.

Az Egyezmény azon jogok összessége, melyeket az aláíró államoknak minimum szinten biztosítaniuk kell a gyermekek számára. A csatlakozó (ún. részes) államok számára kötelezettség az egyezménybe foglaltak biztosítása, mégpedig leginkább oly módon, hogy saját nemzeti jogukba átültetve, kikényszeríthető jogi normákba foglalják. A gyermekjogi egyezmény a legszélesebb körben elfogadott és támogatott emberi jogi egyezmény a világon. A világ összes országa ratifikálta, kivéve az USA-t, amely aláírta, de a mai napig nem ratifikálta[1].
Magyarország 1991-ben a LXIV. törvénnyel ratifikálta és ki is hirdette az Egyezményt.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linket felugró ablakban kérjük megjeleníteni:
Az Egyezmény szövege: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.TV)

A ratifikációnak megfelelően Magyarország Alaptörvénye is tartalmaz a gyermekek védelmét célzó rendelkezést. Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

[1] A ratifikáció (vagy ratifikálás) az arra meghatalmazott állami szerv által kötött nemzetközi szerződés vagy külállammal kötött kétoldalú megállapodás utólagos jóváhagyása a törvényhozás (Magyarországon az Országgyűlés) által.

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény taxatíve felsorolja a gyermeki jogokat a 6-9. §-aiban. Ez azt is jelenti, hogy a törvény egész tartalmát és a végrehajtási rendeleteit is e jogok szellemisége, gyakorlásának biztosítása hatja át.

Az Egyezményhez kapcsolódóan az ENSZ Közgyűlése eddig három fakultatív jegyzőkönyvet fogadott el. A fakultatív jegyzőkönyvek kiegészítő jellegűek, „fakultatívak", mert az ezekben vállalt kötelezettségek nagyobb igényeket támaszthatnak, mint az eredeti egyezményben foglaltak, így az államoknak egymástól függetlenül kell dönteniük arról, hogy vállalják-e ezen kötelezettségeket. A fakultatív jegyzőkönyvek saját jogon is nemzetközi szerződésnek minősülnek, és a fő szerződés részes államai aláírhatják, csatlakozhatnak hozzájuk vagy ratifikálhatják őket. A Gyermekjogi Egyezmény részes államainak nem kötelező egyben a jegyzőkönyvekhez is csatlakozniuk. Ugyanakkor pl. az Egyesült Államok úgy csatlakozott az első és a második jegyzőkönyvhöz, hogy magát a Gyermekjogi Egyezményt nem ratifikálta.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linket felugró ablakban kérjük megjeleníteni:
Az Egyezményhez és a Fakultatív Jegyzőkönyvekhez csatlakozott országok aktuális listája: http://indicators.ohchr.org/

Az Egyezmény két fakultatív jegyzőkönyvét 2000-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése, ezeket hazánk is ratifikálta.

- a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről szóló 2009. évi CLX. törvény
- a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről szóló 2009. évi CLXI. törvény

2014. április 14-én egy harmadik fakultatív jegyzőkönyv is elfogadásra került, mely lehetővé teszi a gyermekek számára, hogy a Gyermekjogi Bizottsághoz közvetlenül is benyújthassák panaszaikat.
Ehhez a fakultatív jegyzőkönyvhöz Magyarország még nem csatlakozott, de a kérdés természetesen folyamatosan napirenden van, a ratifikációhoz felkészülési időre, a hazai jogi szabályozással való összhang megteremtésére van szükség.

A fakultatív jegyzőkönyvek tartalma röviden[2]:

- **Első fakultatív jegyzőkönyv:** Gyermekek védelme fegyveres konfliktusokban

A gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről szóló fakultatív jegyzőkönyv kísérlet az egyezmény megvalósításának erősítésére, és a gyermekek védelmének növelésére fegyveres konfliktusok idején. Az államoktól elvárják, hogy tegyenek meg minden lehetséges intézkedést annak érdekében, hogy fegyveres erőik 18 évnél fiatalabb tagjai közvetlenül ne vegyenek részt háborús cselekményekben. Az államoknak továbbá fel kell emelniük az önkéntes katonai szolgálatvállalás alsó korhatárát 15 évről, ugyanakkor a 18 éves alsó korhatár nem követelmény.
A jegyzőkönyv emlékezteti az államokat, hogy a 18 év alatti gyermekek speciális védelemre jogosultak, és így bármilyen, 18 évnél fiatalabbakat érintő önkéntes toborzás során elégséges biztosítékot kell számukra garantálni. Az egyezményhez csatolt első fakultatív jegyzőkönyv megtiltja a 18 év alatti kötelező katonai szolgálatot, ennek keretében a részes államoknak jogi lépéseket kell tenniük, hogy megakadályozzák a független fegyveres csoportok által végzett toborzást, és 18 évnél fiatalabbak bevetését konfliktusok esetén.

[2] Forrás: https://unicef.hu/gyermekjogok/a-gyermekjogi-egyezmenyhez-csatolt-fakultativ-jegyzokonyvek

- **Második fakultatív jegyzőkönyv:** Gyermekek védelme a kereskedelmi célú szexuális kizsákmányolástól.

A fakultatív jegyzőkönyv kiemelten felhívja a figyelmet a gyermekek jogai ellen elkövetett olyan súlyos erőszak, mint a gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció és gyermekpornográfia kriminalizálására, valamint hangsúlyozza a fokozott társadalmi tudatosság és a nemzetközi együttműködés fontosságát ezen cselekedet elleni harcban.
Az államok számára a gyermekek szexuális kizsákmányolását és bántalmazását eltörlő részletes követelményekkel egészíti ki az egyezményt, valamint védi a gyermekeket a nem szexuális célú bármilyen kereskedelemtől – mint például a kényszermunka vagy szervadományozás.
Meghatározza a „gyermekeladás", „gyermekprostitúció" és „gyermekpornográfia" fogalmát, emellett kötelezettségeket fogalmaz meg a kormányok számára az ezekhez kapcsolódó tevékenységek kriminalizálására és büntetésére vonatkozóan. Elvárja, hogy a büntetés ne csak azokat sújtsa, akik szexuális kizsákmányolás céljából felajánlanak vagy közvetítenek gyermekeket, akik nyereségért gyermekeket szállítanak, vagy akik munkára kényszerítenek gyermekeket, hanem bárki mást is, aki gyermeket elfogad ilyen tevékenységek végrehajtására.
A jegyzőkönyv védi a gyermekáldozatok jogait és érdekeit. A kormányoknak jogi és egyéb támogatást kell nyújtaniuk a gyermekáldozatoknak. Ez a kötelezettség magába foglalja, hogy ha a gyermek bárminemű kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatási rendszerrel, akkor legfőbb érdekét kell figyelembe venni. A gyermekek rehabilitációját és reintegrációját segíteni kell a szükséges orvosi, pszichológiai, logisztikai és pénzügyi támogatással.

- **Harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv:** Panaszok, fellebbezések és petíciók benyújtása.

Ez a jegyzőkönyv lehetővé teszi, hogy a Gyermekjogi Bizottsághoz kerüljenek a gyermeki jogok megsértéséről szóló panaszok. A jegyzőkönyvet ratifikáló országokból származó gyermekek igazságszolgáltatásra használhatják fel a szerződést, amennyiben a nemzeti jogrendszer nem tudott jogorvoslattal szolgálni az erőszakos cselekményekkel szemben. A Bizottsághoz fordulhatnak gyermekek, gyermekek csoportjai vagy azok képviselői bármely ország ellen, mely elfogadta a jegyzőkönyvet. A Bizottság nyomozást indíthat a gyermekjogokat érintő súlyos vagy rendszeres sérelmek esetén, az államok pedig panaszt nyújthatnak be egymás ellen, amennyiben elfogadták ezt az eljárást.
A jegyzőkönyv 2014. áprilisában lépett hatályba.

Forgatókönyvi utasítások:
Az alábbi törvényekre mutató linkeket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
A gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről szóló 2009. évi CLX. törvény https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0900160.TV
A gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről szóló 2009. évi CLXI. törvény https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0900161.TV
A harmadik fakultatív jegyzőkönyv szövege angol nyelven megtalálható az ENSZ Emberi Jogi Bizottság honlapján: https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPICCRC.aspx

1.1.5. Az Európa Tanács gyermekjogi tárgyú egyezményei

Magyarország a kelet-közép-európai régióból elsőként, 1990. november 6-án csatlakozott az Európa Tanácshoz, az Alapszabályt az 1991. évi LXXI. törvénnyel hirdette ki. Az Európa Tanács által létrehozott nemzetközi egyezményekhez való csatlakozás, az azokban foglalt rendelkezések hazai átültetése 1990-től fontos szerepet játszott a hazai jogalkotásban. Az Európa Tanács a gyermekek szexuális kizsákmányolásának visszaszorítását célzó kampányt indított 2010. november 29-én „Minden ötödik! címmel. Hazánk részéről az Európa Tanács következő egyezményeinek aláírására került sor.

- az Európa Tanács a gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló, Strasbourgban, 1996. január 25-én kelt Egyezménye

kiegészíti a Gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezményt úgy, hogy amíg az ENSZ dokumentum a gyermekek alapvető jogait rögzíti, addig az Európa Tanács keretében született egyezmény az eljárásjogi szabályokat határozza meg

- az Európa Tanács számítógépes bűnözésről szóló, Budapesten, 2001. november 23-án kelt Egyezménye[3]
- az Európa Tanács emberkereskedelem elleni fellépésről szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt Egyezmény[4]
- a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális bántalmazása elleni védelméről szóló, Lanzarote-ban, 2007. október 25-én kelt Egyezmény[5] (Lanzarote Egyezmény);
- az Európa Tanács a gyermekek örökbefogadásáról szóló, Strasbourgban, 2008. november 27-én kelt felülvizsgált Egyezménye

1.2. A sérülékeny társadalmi csoportok jogainak kialakulása és a főbb nemzetközi egyezmények

A sérülékeny társadalmi csoportok tagjai olyan emberek, akik nagyobb kockázatnak vannak kitéve a szegénnyé válás és a társadalmi kirekesztés veszélyével szemben, mint a társadalom többségi tagjai. Ilyenek a fentebb már említett gyermekek, a fogyatékos személyek, a pszichoszociális fogyatékossággal élő emberek, a hajléktalanok és az idősek.
Ezen csoportok tagjaira ugyanolyan mértékben vonatkoznak a jogok, mint bárki másra, azonban a jogérvényesülés akadályokba ütközhet, így itt az emberi jogok és az állampolgári jogegyenlőség megvalósulása kérdéses. Ezen emberek számára a speciális joggyakorláshoz szükséges feltételeket kell biztosítani.

Az esélyegyenlőséghez három feltétel megléte szükséges:

1. sem természeti, sem társadalmi alapon nem korlátozott jogegyenlőség;
2. hátrányos megkülönböztetés tilalma;
3. pozitív diszkrimináció, mely a hátrányok leküzdését jelenti.

A II. világháború és annak szörnyűségei, továbbá az önkényuralmi rendszerek voltak a mozgatórugói annak, hogy az emberi jogok védelme nemzetközi szinten legyen biztosított, beleértve a fogyatékos emberek jogait. Az emberi jogokra irányuló figyelemmel párhuzamosan a háború okozta sérült emberek rehabilitációja és a háborúban alkalmazott technikai vívmányok civil elterjedésével (pl. gyógyszerek, gépek, speciális technológiák, kommunikációs technikák) az elérhető eredmények egyre inkább felhívták a figyelmet a sérült emberek csoportjára.

1.2.1. Az ENSZ egyezmények a sérülékeny társadalmi csoportok védelmében

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata volt az első nemzetközi dokumentum, mely fókuszba helyezte az emberi jogokat, és amely átfogóan mutatja be a minden demokratikus jogállam számára figyelembe veendő alapot.
Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát követően indult meg az emberi jogi dokumentumok specializálódása. A legfontosabb dokumentumoknak az alábbiak tekinthetők nemzetközi szinten, melyek közül néhányról részletesebben is szót ejtünk:

- Nemzetközi Egyezmény a Faji Megkülönböztetés Valamennyi Formájának Kiküszöböléséről (1965).

[3] az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2004. évi LXXIX. törvény
[4] az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépésről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2013. évi XVIII. törvény hirdette ki
[5] az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi XCII. törvény hirdette ki.

- **Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)**
- **Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)**
- Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról (1979)
- Egyezmény a Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Ellen (1984)
- Egyezmény a Gyermekek Jogairól (1989)
- **Egyezmény a Fogyatékkal Élő Személyek Jogairól (CRPD, 2006)**

1.2.2. Egyéb, Európa Tanácsi egyezmények a sérülékeny társadalmi csoportok védelmében

Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Emberi Jogok Európai Egyezményét (hivatalosan Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény) 1950. november 4-én az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján hozták létre. Az ilyen regionális szinten működő mechanizmusok sok esetben erőteljesebb számonkérhetőséget biztosítanak, mint az univerzális egyezmények ellenőrző mechanizmusai.

Az egyezmény magában foglalja az élethez való jogot, a szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jogot, a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, a magán- és családi élet, valamint a levelezés tiszteletben tartását, a véleménynyilvánítás szabadságát, illetve a békés gyülekezés és egyesülés jogát, és arra kötelezi a részes államokat, hogy a meghatározott jogokat és szabadságokat biztosítsák a joghatóságuk alatt élő emberek számára.

Az egyezmény és 14 kiegészítő jegyzőkönyve betartatására létrejött intézmény az Emberi Jogok Európai Bírósága, székhelye Strasbourgban található. Panasszal fordulhat a bírósághoz bárki, aki úgy érzi, hogy áldozata lett az Egyezményben foglalt jogok és jogi garanciák megsértésének. A bíróság a folyamat végén a tagállamok számára kötelező ítéletet hoz. Kérelem csak olyan állam ellen nyújtható be, amely részese az egyezménynek.

Az 1. fejezet önellenőrző kérdései

Melyik NEM az Európai Unió intézménye?

a) Európai Tanács
b) **Európa Tanács**
c) Európai Számvevőszék
d) Európai Bizottság

Mely állítás igaz az Emberi Jogok Európai Bíróságára?

a) **az Emberi Jogok Európai Egyezménye betartatására jött létre**
b) egyéni kérelemre induló eljárás végén csak ajánlást fogalmaz meg az állam számára
c) székhelye: Brüsszel
d) megváltoztathatja a nemzeti bíróságok döntéseit

2. A gyermeki jogok megjelenése a hazai jogszabályokban és a gyermekvédelmi gyakorlatban

Összefoglalás: A fejezet bemutatja a gyermekek jogait deklaráló ENSZ egyezmény magyar jogrendbe emelését, az ennek eredményeként továbbfejlődő hazai gyermekjogi jogalkotást, valamint a gyermeki jogok kiemelt védelmét ellátó jogintézményeket.

Cél: Annak ismertetése, hogy a gyermeki jogok védelme milyen módon, milyen eszközökkel valósul meg.

Kulcsszavak: gyermeki jogok, Gyermekjogi Egyezmény, Gyermekvédelmi Törvény, a gyermek legfőbb érdekét érvényre juttató szabályozás, Gyermekjogi képviselő, Gyermekvédelmi gyám, Alapvető Jogok Biztosa

Tanulást segítő kérdések: Melyek a gyermekek jogvédelmét szolgáló jogintézmények?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:
- https://www.sos.hu/gyereksorsok/gyurko-szilvia-szexualis-abuzus/
- https://childhub.org/hu/series-of-child-protection-materials/szexualis-abuzus-0

2.1. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének és a fakultatív jegyzőkönyveinek szerepe hazai jogalkotásra és gyakorlati jelentősége

2.1.1. Az egyezmények rendelkezéseinek hatása a gyermekvédelmi tárgyú jogszabályalkotásra

A Gyermekjogi Egyezményt az Országgyűlés az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki. A ratifikációnak megfelelően az Alaptörvény, mint a nemzeti jogforrási hierarchia legmagasabb szintje deklarálja a gyermeki jogok védelmét. Kiemelkedő jelentőséggel bír és garanciát jelent a Gyermekjogi Egyezmény gyakorlati végrehajtására a gyermekek védelméről, valamint a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyermekvédelmi Törvény), mely a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseit követve a gyermeki jogokat és e jogok érvényre juttatását szolgáló állami, önkormányzati és szülői kötelezettségeket taxatív módon felsorolja.
A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, melynek 4. könyve a Családjogi Könyv, megerősíti a Gyermekjogi Egyezménynek megfelelő, a gyermek legfőbb érdekét érvényre juttató szabályozást. pl. alapelvként rögzíti, hogy „családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek”.[6]
A Gyermekjogi Egyezményben meghatározott alapelvek és gyermeki jogok más, átfogó szabályozást tartalmazó jogforrások megalkotásának is alapjául szolgálnak. Így a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény is külön rendelkezéseket tartalmaz a gyermekkorú és a fiatalkorú elkövetőkre, valamint a 18 év alatti áldozatokra. A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény tartalmazza a gyermekmunka tilalmát. E munkaügyi szabályozás megfelel az ENSZ Munkaügyi szervezete, az ILO által létrehozott egyezményeknek, melyeket Magyarország ugyancsak ratifikált: 105. számú A kényszermunka felszámolásáról, kihirdette: 2000. évi LIX. törvény; 182. számú A gyermekmunka legrosszabb formáiról, kihirdette: 2001. évi XXVII. törvény.

A Gyermekjogi Egyezménnyel összhangban született az Európa Tanács Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló 2010-ben elfogadott Iránymutatása[7], amely a gyermekek jogait és legfőbb érdekeit szem előtt tartó, gyorsan lefolytatott, gyermekközpontú közigazgatási, büntető- és polgári igazságszolgáltatási eljárásokat fogalmaz meg elvárásként. Kiemelt hangsúlyt helyez a gyermek érettségére, korára, értelmi képességeire. A gyermekek bírósági meghallgatásának, várakoztatásának

[6] https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300005.TV; Ptk. 4:2. § (1) bekezdés

[7] https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice

idejére is alapvetően szükségesnek látja a gyermekbarát környezet biztosítását. A törvénnyel összeütközésbe került gyermekek számára speciális intézkedéseket javasol. Ennek megfelelően Magyarországon is megtörtént a polgári eljárási, a büntetőeljárási és a közigazgatási eljárási szabályok módosítása. Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény; a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény és a a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény is tartalmaz az iránymutatásnak megfelelő, a gyermek meghallgatására, törvényes képviseletére, a gyermekbarát meghallgató szobák alkalmazására vonatkozó szabályokat.

A gyermekbarát eljárás a gyermek minél kevesebb alkalommal való meghallgatását, a barátságos, a gyermek számára nem ijesztő környezet, gyermekbarát meghallgató szobák kialakítását és az életkorának megfelelő tájékoztatást jelenti. Ugyancsak a gyermek érdekét szolgálja, hogy meghallgatásánál a polgári perrendtartásról szóló a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényben és a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben meghatározott személyek vehetnek részt az eljárási cselekményen.

2.1.2. Az egyezmények alkalmazásának gyakorlati példái

A Gyermekjogi Egyezmény végrehajtásának monitorozását is végző ENSZ Gyermekek Jogai Bizottság által használt ún. klaszter szerinti felosztásba sorolva mutatjuk be az egyes jogokat, példaként említve egyes jogok érvényesítésének gyakorlatát, különösen a családjukból hatósági intézkedéssel kiemelt gyermekek vonatkozásában. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a példák nem fontossági sorrendet jelölnek, mert valamennyi gyermeket a jogok összessége illeti meg, bármiféle megkülönböztetés vagy feltétel nélkül.

I. **A gyermek meghatározása** (Gyermekjogi Egyezmény 1. cikk)

„Gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

Főszabályként (a kitvételektől eltekintve) a 18. életév betöltése a gyermekkor felső határa. Azokban az országokban, ahol a felnőttkor későbbi életkorban kezdődik, ott is csak 18 éves korig alkalmazhatók az Egyezmény rendelkezései. Ha viszont a gyermek külön jogszabályban meghatározottak szerint 18 éves kora előtt nagykorúvá válik, a gyermekekre vonatkozó különleges védelem már nem illeti meg. Magyarországon 16 éves kor betöltésétől gyámhatósági engedéllyel kötött házassággal nagykorúvá válik a gyermek.

II. **Általános alapelvek** (Gyermekjogi Egyezmény **2., 3., 6. és 12. cikkek**)

- Hátrányos megkülönböztetés tilalma (2. cikk)
- A gyermek mindenek felett álló vagy legfőbb érdeke (3. cikk)
- Az élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez való jog (6. cikk)
- A gyermek véleményének tiszteletben tartása (12. cikk)

III. **Polgári jogok és szabadság jogok** (Gyermekjogi Egyezmény **7., 8., 13-17. és 28. cikk 2., 37 (a). szakasz és 39. cikk.**)

- Születési anyakönyvezés, név és állampolgárság (7. cikk)
- A személyazonosság megtartása (8. cikk)
- A véleménynyilvánítás szabadsága, ideértve az információ kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát is (13. cikk)
- Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság (14. cikk)
- Az egyesüléshez és a békés gyülekezéshez való jog (15. cikk)
- A magánélethez és a jó hírnévhez való jog védelme (16. cikk)
- A különböző információforrásokhoz való hozzáférés és a gyermek jólétét veszélyeztető tartalmakkal szembeni védelem (17. cikk)

- A gyermek joga arra, hogy ne lehessen őt kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak, valamint testi fenyítésnek alávetni (37. (a) cikk és 28. cikk 2. szakasz)
- A gyermekáldozat testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése (39. cikk)

IV. Családi környezet és helyettesítő gondozás (Gyermekjogi Egyezmény **5., 9. cikk 1., ill. 2. szakasz, 10-11. cikk; 19-21., 25., 27. cikk 4., ill. 39. szakasz**)

- Családi környezet és a gyermek kibontakozó képességeivel összhangban lévő szülői iránymutatás (5. cikk)
- A szülők közös felelőssége a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért, a szülőknek nyújtott segítség és a gyermekellátások biztosítása (18. cikk)
- A szülőktől való elválasztás tilalma (9. cikk)
- A családegyesítés (10. cikk)
- A gyermektartásdíj behajtatása (27. cikk 4. szakasz)
- A családi környezettől megfosztás végső esetben történő alkalmazásának garanciális szabályai (20. cikk)
- A gyermekelhelyezés időszakos felülvizsgálata (25. cikk)
- Országon belüli és nemzetközi örökbefogadás (21. cikk)
- A gyermek jogellenes külföldre utaztatásának és ott tartásának tilalma (11. cikk)
- Durva bánásmód és elhanyagolás elleni védelem (19. cikk), ideértve a gyermek testi és szellemi rehabilitációját és társadalomba való visszailleszkedését (39. cikk)

V. Fogyatékosság, általános egészség és jólét (Gyermekjogi Egyezmény **6., 18. cikk 3. szakasz, 23., 24., 26., 27. cikk 1-3. szakasz, 33. cikk**)

- Életben maradáshoz és fejlődés biztosításához való jog (6. cikk 2. szakasz)
- Teljes és tisztes élethez, különleges gondozáshoz való jog (23. cikk)
- Egészség, egészségügyi ellátás, különös tekintettel az egészségügyi alapellátástól a serdülőkorúak reproduktív egészségéhez való jogáig (24. cikk 1. és 2. szakasz)
- A gyermekek egészségére kiható káros hagyományok és szokások minden formájának (ideértve többek között, de nem kizárólag a női nemi szervek csonkítását, valamint a korai és kényszerházasságot is) tilalmára és eltörlésére tett intézkedések (24. cikk 3. szakasz)
- A gyermekek tiltott szerekkel való visszaélésének megakadályozása (33. cikk)
- A börtönbüntetést töltő szülővel rendelkező vagy az édesanyjával a börtönben élő gyermek védelmére tett intézkedések (9. cikk 4. szakasz, 19. cikk 1. szakasz);
- Társadalombiztosítás, gyermek-egészségügyi szolgáltatások és intézmények (26. cikk és 18. cikk 2. és 3. szakasz);
- Életminőség és a gyermek testi, szellemi, lelki, erkölcsi és szociális fejlődésének, valamint a szegénység és az egyenlőtlenségek felszámolásának állami kötelezettsége, ideértve az anyagi segítségnyújtást és az élelmezést, a ruházkodást és a lakhatást támogató programokat is (27. cikk 1-3. szakasz)

VI. Oktatás, szabadidő és kulturális tevékenységek (Gyermekjogi Egyezmény **28., 29., 30. és 31. cikkek**)

- Az oktatáshoz való jog, ideértve a szakképzéshez és szakmai pályaválasztási tanácsadáshoz való jogot is (28. cikk)
- Az oktatás céljai (29. cikk), beleértve az oktatás minőségét is
- Őslakos és a kisebbséghez tartozó gyermekek kulturális jogai (30. cikk)
- Az emberi jogok és az állampolgári ismeretek oktatása (29. cikk 1. szakasz b) és c) pont)
- Pihenés, játék, szabadidő, szórakozás, kulturális és művészeti tevékenységek (31. cikk)

VII. Különleges védelmi intézkedések (Gyermekjogi Egyezmény **22., 30., 32-36., 37. (b)-(d), 38., 39. és 40. cikk**)

- A menedéket kérő gyermek, a felnőtt kíséret nélkül menedéket kérő gyermek, az országon belül lakóhelyét elhagyni kényszerült gyermek, a migráns gyermek és migráció által érintett gyermek védelme (22. cikk)
- A fegyveres konfliktus által érintett gyermek védelme (38. cikk), ideértve az ilyen gyermek testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való visszailleszkedését is (39. cikk)

A kizsákmányolásnak kitett gyermek védelme, beleértve a gyermek testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba történő visszailleszkedését

- A gazdasági kizsákmányolás tilalma, ideértve a gyermekmunkát (32. cikk), különös tekintettel a vonatkozó alsó korhatárra
- A gyermek felhasználásának tilalma kábító- és pszichotrop szerek tiltott előállításában és kereskedelmében (33. cikk)
- A nemi kizsákmányolás és nemi erőszak elleni védelem (34. cikk)
- A gyermek eladása, kereskedelme és elrablása elleni fellépés (35. cikk)
- A kizsákmányolás egyéb formái elleni védelme (36. cikk); pl. az utcán élő vagy dolgozó gyermek

A törvénnyel összeütközésbe került gyermekek, a gyermekáldozatok és tanúk védelme

- A fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás (40. cikk), a büntetőjogi felelősségre vonhatóság alsó korhatára
- A szabadságától megfosztott gyermek; valamint az annak érdekében hozott intézkedések, hogy gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal, valamint hogy a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegélyt vagy egyéb segítséget igénybe venni (37. (b)-(d))
- A gyermek elítélésére vonatkozó rendelkezések, különös tekintettel a halálbüntetés és az életfogytiglani szabadságvesztés tilalmára (37. (a)), és a javító célzatú alternatív büntetések alkalmazására
- Törvénnyel szembekerülő gyermek testi és szellemi rehabilitációjának és társadalomba való visszailleszkedésének biztosítása (39. cikk)

A következőkben néhány, a fentiekben felsorolt elvet és jogot részletesebben is bemutatunk.

Hátrányos megkülönböztetés tilalma

2. cikk

„1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképtelensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.

2. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné őt.”

Magyarország a jogforrási hierarchia legmagasabb szintjén, az Alaptörvényben mondja ki a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, az egyenlő bánásmód követelményét. Ha egy gyermeket valamely, a Gyermekjogi Egyezményben felsorolt – jellemzően veleszületett, vagy nem megváltoztatható – tulajdonsága miatt hátrányosan megkülönböztetnek, azt diszkriminációnak nevezzük. Mivel a gyermeket sok esetben szülei jellemzői, életvitele alapján ítélik meg, ezért a Gyermekjogi Egyezmény

tartalmazza a hátrányos megkülönböztetés tilalmát a gyermek szüleit, családját jellemző tulajdonság miatt is.
Az Alaptörvényben megfogalmazott alapvető jog védelme érdekében fogadta el az Országgyűlés az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényt, mely részletesen meghatározza az egyén azon védett tulajdonságait, amelyek alapján hátrányos megkülönböztetés érheti, valamint a negatív diszkrimináció megnyilvánulási formáit. A diszkrimináció valamennyi formája elleni fellépést 2021. január 1-jétől (a feladatot az Egyenlő Bánásmód Hatóságtól átvéve) az alapvető jogok biztosa segíti. számos esetben – gyermekek esetében jellemzően oktatási intézmények részéről történt hátrányos megkülönböztetés esetén – jár el.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
EBH-füzetek 4 Az Egyenlő Bánásmód Hatóság tapasztalatai az oktatás területén előforduló diszkriminációról, Budapest 2017.
http://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/2018-02/EBH%204%20HUN%20web.pdf
https://www.ajbh.hu/en/kezdolap

A gyermek legfőbb érdeke (Gyermekjogi Egyezmény 3. Cikk)
„3. cikk
1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.
2. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket."

A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke olyan alapelvet fogalmaz meg, melynek a csatlakozó államok egész jogalkotását át kell hatnia. Ez a gyermek legjobb vagy legfőbb érdeke, a ratifikáló törvény megfogalmazása szerint a gyermek mindenek felett álló érdeke; best interest of the child.
Azt jelenti, hogy bármely, a gyermekeket érintő jogszabály megalkotásakor vagy konkrét döntés meghozatalakor először azt kell megvizsgálni, hogy az a gyermek érdekét, jólétét szolgálja-e, és ha ennek a kritériumnak nem felel meg a jogi norma vagy a döntés, akkor ez elegendő indok a javaslat elvetésére, elutasítására. Ebből az alapelvből következik számos eljárási szabály is, pl., hogy a gyermekek ügyeiben soron kívül kell eljárnia a hatóságoknak, bíróságoknak.
Ha a gyermek érdeke más személy, akár szülő, akár más gondviselő érdekével összeütközésbe kerül, egyértelműen a gyermek érdekét kell előtérbe helyezni.
Az Egyezmény 3. cikke kitér arra is, hogy az államnak meg kell állapítani a gyermekekkel foglalkozó intézményekre vonatkozó szabályokat és gondoskodnia kell azok megvalósulásáról, ellenőrzéséről. Ez azt jelenti, hogy az államnak a gyermeki jogok érvényre jutásában aktívan közre kell működnie. A gyermek legfőbb érdekéről szóló rendelkezés által biztosított kiemelt védelmet az indokolja, hogy a felnőttekkel szemben a gyermek jogérvényesítési lehetőségei életkoránál, helyzeténél fogva rendkívül korlátozottak.
A gyermek legfőbb érdeke kérdéskör alá tartozik, hogy az állam felelőssége az érintett szakemberek számára útmutató, eljárásrend, kritériumok kidolgozása, melynek segítségével meghatározzák és következetesen alkalmazzák a gyermek legfőbb érdekét, mint elsődleges szempontot a gyermekeket érintő közigazgatási, illetve bírósági eljárások során. Különösen az oktatás, fogyatékos gyermekek ellátása, a gyermek családból való kiemelése és a számára nyújtott helyettesítő gondoskodás, valamint menedékkérő gyermekének ellátása terén van erre szükség.

A családjuktól megfosztott gyermekek jogai
9. cikk

1. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére ne válasszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek mindenek felett álló érdekében szükséges. Ilyen értelmű döntés szükséges lehet bizonyos különleges esetekben, például akkor, ha a szülők durván kezelik vagy elhanyagolják gyermeküket, illetőleg ha külön válva élnek, és dönteni kell a gyermek elhelyezéséről."

A Gyermekjogi Egyezmény ebben a cikkben rögzíti, hogy a gyermekeket a szüleiktől csak a gyermekek legfőbb érdeke elv figyelembevételével szabad elválasztani és erre csak tisztességes, jogorvoslati lehetőséget tartalmazó eljárás során kerülhet sor. Az államnak meg kell határoznia, hogy mely hatóságok és milyen eljárási garanciák mellett hozhatnak döntést a gyermek családból való kiemeléséről. A gyermek családjától történő ideiglenes hatályú elhelyezésére Magyarországon a gyámhatóság, rendőrség, bíróság, ügyészség, idegenrendészeti, menekültügyi hatóság, büntetés-végrehajtási intézet parancsnoksága jogosult. Az ideiglenes hatályú elhelyezést a gyámhatóságnak minden esetben felül kell vizsgálnia, és a gyermek nevelésbe vételéről kizárólag gyámhivatal dönthet hatósági határozatban, mellyel szemben jogorvoslat vehető igénybe. A gyermek jogorvoslati jogát a gyermek törvényes képviselője, gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermek esetében a gyermekvédelmi gyám köteles gyakorolni, ha a döntés a gyermek jogát, jogos érdekét, vagyis legfőbb érdekét sérti.

„20. cikk
1. Minden olyan gyermeknek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére.
2. Az Egyezményben részes államok hazai jogszabályainak megfelelően intézkednek helyettesítő védelem iránt az ilyen gyermek számára.
3. Ez a helyettesítő védelem történhet családnál való elhelyezés, az iszlám jog kafalah-ja szerinti gondnokság, örökbefogadás, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermekintézményekben való elhelyezés formájában. A megoldás kiválasztásánál kellően figyelembe kell venni a gyermek nevelésében megkívánt folyamatosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását."

A Gyermekvédelmi Törvény speciális gyermeki jogokat biztosít a családjától elválasztott gyermeknek, továbbá tartalmazza, hogy a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem lehet családjától elválasztani. E rendelkezés azt feltételezi, hogy az állam családtámogatási és szociális intézményrendszert működtet, mely megelőzi, hogy a gyermek a család anyagi helyzetének romlása miatt, életét, egészségét, testi épségét veszélyeztető helyzetbe kerüljön.

Ha a megelőző intézkedések ellenére mégis sor kerül a gyermek családból való kiemelésére, a gyermeknek joga van – örökbefogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában – a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez. Elsősorban tehát a család pótlására kell törekedni, és ha megállapítható, hogy a gyermek a vérszerinti családjába nem gondozható haza, akkor a törvény szerint az örökbefogadás lehetősége megelőzi a gyermek szakellátásban történő elhelyezését, mivel az örökbefogadás a gyermek számára végleges, biztonságos és a saját családot valóban pótló megoldást jelent.

Ha a gyermek számára átmeneti gondozást és otthont nyújtó ellátást kell biztosítani, akkor azt elsősorban befogadó szülőnél (nevelőszülőnél, helyettes szülőnél) kell biztosítani. A tizenkét év alatti gyermekek esetében a nevelőszülői elhelyezés főszabályként megelőzi az intézményi elhelyezést.

A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermeket speciális jogok illetik meg, a speciális élethelyzetnek megfelelően. E jogok előtérbe helyezik annak lehetőségét, hogy a gyermek fellépjen érdeke érvényesítése céljából, illetve ehhez megfelelő segítséget kapjon az állami szervektől,

hatóságoktól, de a gyermek ellátását biztosító intézménytől is, legyen az akár állami, akár egyházi vagy civil fenntartású.

Gyvt. 9. § (1) A nevelésbe vett gyermek joga különösen, hogy életkorához, egészségi állapotához, fejlettségéhez, valamint egyéb szükségleteihez igazodóan

a) állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó teljes körű ellátásban, gondozásban, - nemzetiségi, etnikai és vallási hovatartozását figyelembe vevő - megfelelő nevelésben, oktatásban és érdekei érvényesítésére megfelelő törvényes képviseletben részesüljön,

b) gondozási helyének megváltoztatását, gyermekével vagy testvéreivel való együttes elhelyezését kezdeményezze,

[…]

e) véleményt nyilvánítson a részére biztosított nevelésről, oktatásról, ellátásról, a személyét érintő kérdésekben meghallgassák, tájékoztassák,

f) érdekei képviseletére gyermekönkormányzat létrehozását kezdeményezze,

g) támogatást kapjon gondozójától, törvényes képviselőjétől családi környezetébe való visszatéréséhez,

h) családi környezetébe való visszatérését kezdeményezze,

i) személyes kapcsolatait ápolhassa,

(2) Ha az (1) bekezdés i) pontja szerinti jog gyakorlása a gyermek személyiségfejlődését hátrányosan befolyásolja, a szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult közeli hozzátartozó kapcsolattartási joga az e törvényben foglaltak szerint korlátozható, megvonható vagy szüneteltethető.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linkeket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
„A gyermek nem lehet az utcán azért, mert a családja nehéz helyzetbe került” ; interjú dr. Herczegh Rita gyermekjogi képviselővel; https://gyereksorsok.blog.hu/2018/04/16/

A véleménynyilvánításhoz való jog, a gyermek véleményének figyelembevétele

12. cikk

1. Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.

2. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.

13. cikk

1. A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában.

2. Ennek a jognak a gyakorlása csak a törvényben kifejezetten megállapított korlátozásoknak vethető alá, amelyek

a) mások jogainak és jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg

b) az állam biztonsága, a közrend, a közegészségügy, vagy a közerkölcs védelme érdekében szükségesek.

Gyvt. 8. § (1) A gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.

(2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy az őt érintő ügyekben az e törvényben meghatározott fórumoknál panasszal éljen.

(3) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy alapvető jogai megsértése esetén bíróságnál és törvényben meghatározott más szerveknél eljárást kezdeményezzen.

Az állam a gyermek e jogának érvényre juttatása érdekében az igazságügyi és közigazgatási hatóságok által alkalmazott eljárásrendeket hoz létre, melyek garantálják a gyermek meghallgatáshoz való jogát bármely őt érintő döntés során. Az intézményben és nevelőszülőnél nevelkedő gyermekek tekintetében, e jog gyakorlása kapcsán kap különösen hangsúlyos szerepet a gyermekvédelmi gyámság és a gyermekjogi képviselők gyermeki jogok védelme és támogatása érdekében végzett munkája; beleértve a gyermekjogi képviselők és a gyermekek közötti kapcsolattartást.

A gyermekek jogvédelmét szolgáló jogintézmények

A Gyermekjogi Egyezmény 4. cikk 1. szakasza előírja, hogy *„a részes államok meghoznak minden olyan törvényhozási, közigazgatási vagy egyéb intézkedést, amelyek az Egyezményben elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek.”*

A gyermekek jogainak érvényesítését szolgáló jogintézmények közül hármat emelünk ki.

Gyermekvédelmi gyámság

A családjukból kiemelt, a Gyermekvédelmi Törvény alapján nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban elhelyezett valamennyi gyermek törvényes képviseletét gyermekvédelmi gyám látja el 2014. január 1-jétől. A gyermekvédelmi gyámot főszabályként a nevelésbe vétel elrendelésével, de a törvényi feltételek megléte esetén már az ideiglenes hatályú elhelyezés idejére is kirendeli a gyermek elhelyezéséről döntő gyámhatóság. A gyermekvédelmi gyámi feladatellátást a megyei/főváros területi gyermekvédelmi szakszolgálatok szervezik meg. Célja a gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermek érdekének – a gondozási helytől, nevelőszülőtől, gyermekotthontól független – képviselete, jogai gyakorlásának elősegítése, véleményének megismerése és arról az ellátást nyújtó, valamint az eljáró gyámhatóság tájékoztatása.

A gyermekvédelmi gyámnak bizalmi viszonyt szükséges kialakítani a gyermekkel, hiszen neki kell a gyermek legfőbb érdekét képviselnie a hatóságok és az ellátást nyújtó előtt is. Ezért fontos a gyám személyének állandósága, illetve, hogy a testvérek számára közös gyámot kell rendelni, elősegítve ezzel is a sorsukról való együttes gondolkodást, lehetőség szerint egy gondozási helyre történő elhelyezésüket vagy külön gondozási hely esetén a kapcsolattartásukat. A gyermekvédelmi gyámság jelentősége, hogy a gyermek javára feloldja azokat az érdekütközéseket, amely a fenntartói/intézményi/gondozói érdekek és a gyermek érdeke között feszülnek, pl. ezáltal érhető el, hogy a gyermek csupán a szükséges (legrövidebb) ideig tartózkodjon a gyermekvédelmi rendszerben.

Gyermekjogi képviselő

A Gyermekvédelmi Törvény hozta létre a gyermekjogi képviselők jogintézményét 1997-ben. A gyermekjogi képviselő ellátja a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek jogainak védelmét, és segíti a gyermeket jogai megismerésében és érvényesítésében, valamint kötelességei megismerésében és teljesítésében. A gyermekjogi képviselő kiemelt figyelmet fordít a különleges vagy speciális ellátást igénylő gyermek védelmére.

Figyelemmel kíséri az óvoda, az iskola, a kollégium és a pedagógiai szakszolgálat intézményeiben folyó gyermekvédelemmel kapcsolatos tevékenységet, segíti a gyermeki jogok érvényesülését. Indokolt esetben megkeresi az említett intézmények fenntartóját, illetve szükség szerint a gyermek érdekében a gyámhatóságnál eljárást kezdeményez.

A gyermekjogi képviselő a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer tagja, így köteles a tevékenysége során tudomására jutott, gyermeket érintő veszélyeztetettséget, bántalmazást jelezni a család- és gyermekjóléti szolgálat, a gyámhatóság és a rendőrség felé, abban az esetben is, ha ez a gyermekvédelmi ellátást nyújtónál történik.

Jelenleg a gyermekjogi képviselők az Integrált Jogvédelmi Szolgálat (IJSZ) keretében végzik tevékenységüket. Az IJSZ az Emberi Erőforrások Minisztériumához tartozik, betegjogi, gyermekjogi és ellátottjogi kérdésekkel foglalkozik. A gyermekjogokra országszerte 23 képviselő ügyel jelenleg, területi

rendszerben. A gyermekjogi képviselők elérhetőségei az IJSZ honlapján és a gyermekvédelmi intézmények egységes hirdetményein is megtalálhatók. A gyermekjogi képviselők az IJSZ nyilvántartási számával ellátott fényképes, kártyaformátumú igazolvánnyal rendelkeznek, amely megkönnyíti az azonosíthatóságot az intézmények és az állampolgárok részére is.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
Kiegészítő anyag link: A gyermekjogi képviselők elérhetősége a következő linken található meg: http://www.ijsz.hu/gyermekjogi-kepviselok-elerhetosegei-2.html

A gyermekjogi képviselő tevékenységéből kiemelendő, hogy segíti a gyermeket panasza megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását. Jogsértések észlelése esetén javaslatot tehet:

- gyermekvédelmi igazgatási bírság kiszabására;
- a jogsértés jövőbeni előfordulásának megelőzése érdekében a jogsértéssel érintettek között, szükség szerint szakértők bevonásával, egyeztető megbeszélés tartására a gyámhatóságnak;
- a jogsértő személy továbbképzésére a fenntartónak, működtetőnek.

A gyermekjogi képviselők munkájában kiemelkedő feladat a lakosság jogi ismereteinek és jogtudatosságának növelése, a gyermekek és a lakosság részére történő tájékoztatás. Az IJSZ, illetve a korábban a gyermekjogi képviselőket tömörítő szervezetek, számos pályázatot írtak ki, illetve rendezvényt, eseményt tartottak a gyermekek jogtudatosítása érdekében. Gyermekjogi kiadványaik a gyermekekkel foglalkozó szakemberek és a gyermekek számára egyaránt elérhetőek.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linkeket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
IJSZ kiadványok:
http://www.ijsz.hu/UserFiles/dr__herczeg_rita_-_gyermekjogi_esetelemzes.pdf
http://www.ijsz.hu/katalogus.php?catalogid=22 – Egy problémás gyermek életútja

Alapvető Jogok Biztosa

A jogalkotásra és a társadalmi szemléletformálásra egyaránt hatást gyakorló szervezet az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, vagy másnéven ombudsman. Magyarország Alaptörvényével összhangban 2011-ben az Országgyűlés elfogadta az alapvető jogok biztosára vonatkozó törvényt is. mellyel új egységes ombudsmani rendszer született [2011.évi CXI. törvény]. Az ombudsman ugyanakkor a rendszerváltás óta jelentős szerepet játszik a hazai emberi jogi jogvédelemben. Az alapvető jogok biztosa kizárólag a Parlamentnek felelős, eljárása során független, személyét a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés a képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja. Az alapvető jogok biztosa mellett két helyettes biztos működik: a fenntartható fejlődést szolgáló, a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettes, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettes. Az ombudsman legfőbb feladata, hogy az alapjogokkal kapcsolatos visszásságokat kivizsgálja, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményezzen.
Az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság, például közigazgatási szerv, rendvédelmi szerv, nyomozóhatóság vagy közszolgáltatást végző szerv tevékenysége vagy mulasztása alapvető jogot sért vagy a jogsérelem közvetlen veszélyével jár.
Az ombudsmani vizsgálat kezdeményezésének feltétele, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási pert – az érintett már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az ombudsman intézkedései többek között a következők lehetnek:

- az alapvető jogokkal kapcsolatos visszásság orvoslására ajánlást tehet az azt előidéző szerv felügyeleti szervének,
- az illetékes szervnél felelősségre vonásra irányuló eljárást kezdeményezhet, ha szabálysértés vagy fegyelmi vétség elkövetésének alapos gyanúját észleli, bűncselekmény észlelése esetén pedig köteles kezdeményezni,
- javasolhatja jogszabály módosítását, hatályon kívül helyezését vagy kiadását.

Magyarországon nincs külön gyermekjogi ombudsman, de az alapjogi biztos egyik fontos feladata, hogy megkülönböztetett módon figyeljen a gyermekek jogainak érvényesülésére, azaz egyfajta gyermekjogi ombudsmanként működjön. Számos jelentésében tett jogszabálymódosítási, illetve egyéb intézkedési javaslatot a gyermeki jogok érvényre juttatása érdekében. A biztos küldetése, hogy nyomon kövesse a gyermekek jogaival kapcsolatos nemzetközi elvárásokat, a magyar szakemberek körében szakmai párbeszédet tartson fenn, közreműködjön a válaszok nemzetközi szintű keresésében.

Forgatókönyvi utasítás:

Az alábbi linkeket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
ajánlott felkeresni az ombudsman honlapját: http://www.ajbh.hu; különös tekintettel az AJBH 2012-es gyermekjogi projektek című tanulmányára:
https://www.ajbh.hu/projektfuzetek/-/document_library_display/2MF8KVIpDr8d/view/124836?_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_redirect=https%3A%2F%2Fwww.ajbh.hu%2Fprojektfuzetek%3Fp_p_id%3D110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1

2.2. Az Európa Tanács a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatása elleni védelméről szóló, 2007. október 25-én, Lanzarote-ban kelt egyezményének ratifikációja és gyakorlati szerepe

A Gyermekjogi Egyezmény 19. cikke tartalmazza a gyermek jogát a rossz bánásmód elleni védelemre.
„1. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.
2. Ezek a védelmi intézkedések szükség szerint olyan hatékony eljárásokat foglalnak magukban, amelyek a gyermek és gondviselői számára szükségesek, szociális programok létrehozását teszik lehetővé, továbbá a fentebb leírt rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez; szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is."

A 34. cikk előírja, hogy a gyerekeket meg kell védenie minden államnak a szexuális kizsákmányolással szemben.
A WHO által megfogalmazott definíció szerint „szexuális bántalmazás körébe tartozik minden olyan cselekmény, amelynek során valamely szexuális aktivitásba bevonnak egy gyermeket, ha a gyermek életkoránál, fejlettségénél fogva nem tekinthető felkészültnek, érettnek erre, illetve, ha ez a magatartás ellenkezik az adott ország törvényeivel, az elfogadott társadalmi normákkal. A szexuális visszaélés megvalósulhat gyermek és felnőtt, gyermek és gyermek között, ha a gyermek kora és fejlettsége alapján feltételezhetően bizalmi vagy hatalmi viszonyban van a bántalmazottal és e cselekmény az elkövető igényeinek kielégítésére irányul".[8]

[8] A gyermekek testi-lelki egészsége- Gyermekjogi projekt, AJB projektfüzetek, 2012., szerk.: dr. Lux Ágnes

A hazánkban 2009-ben kihirdetett, a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyvben megtalálható a gyermekkel szembeni szexuális visszaélések meghatározása és a büntetés kötelezettsége, a hazai Büntető törvénykönyv is már 1998 óta tartalmazza az emberkereskedelem és a gyermekpornográfia fogalmát és szankcióit.
Mivel e gyermekek elleni bűncselekmények jellemzője, hogy az országhatárokat átlépve követik el, fontos előrelépés volt az Európa Tanács 2007. október 25-én, Lanzarote-ban elfogadott egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen.
Magyarország 2010-ben aláírással, majd 2015-ben ratifikációval csatlakozott a Lanzarote Egyezményhez, melynek céljai:

- a gyermekek szexuális kizsákmányolásának és szexuális bántalmazásának megelőzése és hatékony, egységes fellépés ezek ellen;
- a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás gyermekkorú áldozatai jogainak védelme;
- a nemzeti és nemzetközi együttműködés előmozdítása a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális bántalmazása ellen.

Az egyezmény pontosan meghatározza a különböző bűncselekmények definícióját és a szankciók tekintetében is iránymutatást ad. A nyomozás során betartandó gyermekvédelmi szabályok is fontos szerepet kapnak. Előremutató rendelkezése, hogy a kiskorú áldozatoknak prevenciós és áldozatsegítő szolgáltatások nyújtását írja elő, sőt az elkövetők számára is rehabilitációs, illetve megelőzést segítő képzéseket ír elő, mivel ez a bűnismétlés megelőzésének elengedhetetlen része. Ugyanakkor kiemelten kezeli annak állami előírását, hogy a gyermekek elleni szexuális bűncselekmények elkövetői, vagy potenciális elkövetői esetében kizárt legyen a gyermekekkel kapcsolatos szakmákban történő foglalkoztatás. Ezen túl nemcsak az állami, hanem a civil szereplők felelősségét is hangsúlyozza, mind a megelőzés, felelősségrevonás, áldozatsegítés és rehabilitáció terén.

Mára a szakemberek körében közismert, hogy vannak olyan tényezők, amelyek kialakítják, illetve növelik a gyermek áldozattá válásának kockázatát, hiszen például az érzelmileg elhanyagoló környezetben nevelkedő vagy éppen a gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek könnyebben válnak szexuális visszaélés áldozatává. A gyermekek ellen szexuális bűncselekményt elkövetők ugyanis a ki nem elégített érzelmi szükségletek miatt tudnak a gyermek bizalmába férkőzni és ezáltal a gyermeket együttműködésre bírni. A gyermek – különösen az egész fiatal áldozat - sok esetben nem is tudja, hogy szexuális bűncselekmény áldozata, ha pedig igen, akkor jellemző, hogy inkább saját magát, mint a felnőtt elkövetőt hibáztatja, és később további, más jellegű visszaélések, bűncselekmények áldozatává válhat. Ezért különösen fontos, az állam intézményfenntartási kötelezettségéből fakadóan a szakellátásban élő gyermekek érzelmi-fizikai-pszichikai biztonságának fokozott garantálása, az áldozattá válás kockázatának korai felismerése.

Az egyezmény hazai aláírását követően került sor az új Büntető törvénykönyv megalkotására, mely a nemzetközi joggal való összhang érdekében számos bűncselekmény meghatározásával a Lanzarote Egyezménynek való megfelelést szolgálja.

Az állam nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése a gyermekvédelem területén is a jogszabályok folyamatos felülvizsgálatát eredményezi. A Gyermekvédelmi Törvény a hatálybalépésétől, 1997-től garantálja a gyermek alapvető jogát az emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. Kimondja, hogy a gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyítésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak. A törvény elsődlegesen a gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetésével biztosítja a gyermek segítségnyújtáshoz és a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához való jogának érvényesülését.

A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszernek tagja minden olyan szociális, egészségügyi, köznevelési szervezet, szolgáltató, hatósági feladatellátó, aki munkája során kapcsolatba kerülhet a gyermekek veszélyeztetettségével. Ezek az intézmények és személyek kötelesek jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a család- és gyermekjóléti szolgálatnál, hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén. Ilyen jelzéssel és kezdeményezéssel bármely állampolgár és a gyermekek érdekeit képviselő társadalmi szervezet is élhet.

A gyermekek alapvető jogai védelmének megerősítését és egyben a Lanzarote Egyezménynek való megfelelést is szolgálta a Gyermekvédelmi Törvény 2014. március 15-én hatályba lépett módosítása. A család- és gyermekjóléti szolgálatnak és a gyámhatóságnak a gyermek bántalmazása, elhanyagolása miatt jelzést tevő intézmény, személy adatait külön kérelem nélkül is zártan kell kezelnie. E módosítás oka, hogy a bántalmazó retorziójától való félelem miatt ne maradhasson el a gyermek bántalmazásának, elhanyagolásának jelzése.

A törvény a gyermeki jogok körét is bővítette azzal, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a védelme érdekében eljáró szakemberek – különösen a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetése érdekében – egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el. A szabályozás alapján az emberi erőforrások minisztere által jóváhagyott egységes elvek és módszertan a szaktárca honlapján elérhető. A dokumentumban foglaltakat valamennyi gyermekjóléti alapellátási és gyermekvédelmi szakellátási szolgáltatást végző intézmény szakemberei alkalmazzák gyermekbántalmazási ügyekben a gyermek veszélyeztetettségének minél gyorsabb és hatékonyabb megszüntetése érdekében.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
link: Egységes Elvek és Módszertan
https://szocialisportal.hu/csalad-es-gyermekjoleti-szolgaltatasok-szakmai-szabalyzo-dokumentumai/

A gyermek bántalmazással szembeni védelmének állami kötelezettségével kapcsolatosan kell megemlíteni „A gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézményekben, nevelőszülői hálózatokban és javítóintézetekben ellátott gyermekek és fiatal felnőttek bántalmazási eseteinek kivizsgálására és kezelésére vonatkozó intézményi, fenntartói és ágazati módszertan” című dokumentumot is, melynek alkalmazása 2018. július 1-jétől kötelező, és a Gyvt. 11.§ (1b) bekezdésének megfelelően gyermekek bántalmazási eseteinek egységes kivizsgálását és kezelését célozza.

Forgatókönyvi utasítás:
Az alábbi linket kérjük felugró ablakban megjeleníteni:
Ágazati Módszertan
https://szocialisportal.hu/csalad-es-gyermekjoleti-szolgaltatasok-szakmai-szabalyzo-dokumentumai/

2019. január 1-jétől a nemzetközi követelményeknek megfelelően szigorodtak a Gyermekvédelmi Törvényben meghatározott foglalkoztatási tilalmak is, annak érdekében, hogy a potenciális gyermekek elleni abúzust elkövető személyeket ki lehessen szűrni a rendszerből.

2. 3. Az állam jelentéstételi kötelezettsége a nemzetközi egyezmények végrehajtásáról

A Gyermekjogi egyezmény 44. cikke alapján minden részes államnak ötévenként jelentésben kell beszámolnia arról, hogy milyen intézkedéseket tett az egyezmény és a fakultatív jegyzőkönyvek rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. A jelentést az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságához (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights – OHCHR) kell megküldeni, és azt a Gyermekjogi Egyezmény 43. cikke alapján létrehozott genfi székhelyű Gyermekjogi Bizottság (Committee on the Rights of the Child - CRC) vizsgálja meg. A 18 tagú testület tagjait a részes államok jelölése alapján választják határozott időre, a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásában jártas, gyermekjogi tevékenységük alapján elismert szakértők közül. A Gyermekjogi Bizottság tehát független

szakértői testület, mely a kormányzatokkal rendszeres időközönként konzultációt folytat, ami a benyújtott országjelentések és a civilek jelentéseinek párbeszéd keretében történő megvitatását jelenti. Ezt követően a Gyermekjogi Bizottság az adott államnak megküldi az ún. záróészrevételeit, melyet az ország köteles nyilvánosságra hozni, általában kormányzati honlapon teszik közzé.
Az országokat vizsgálata során figyelembe veszik az adott állam fejlettségét, a gyermeki jogok helyzetét, tehát nem egyformán ítélik meg az egyezményhez és a fakultatív jegyzőkönyvekhez csatlakozott országok tevékenységét, hanem azt vizsgálják, hogy az adott állam a tőle elvárható szinten teljesíti-e az egyezményekből eredő kötelezettségeit, illetve fontos szempont az is, hogy a korábbi beszámolóhoz képest milyen erőfeszítéseket tett a gyermeki jogok érvényre juttatása érdekében.

Az öt év helyett a valóságban – vélhetően a bizottság leterheltsége miatt - nagyobb időtartam telik el egy-egy beszámolás között. A magyar kormány eddig a következő időpontokban számolt be a Gyermekjogi Bizottság előtt: először 1998-ban, majd 2006 januárjában, 2014 szeptemberében és legutóbb 2019 novemberében, melyre a Bizottság 2020 februárját követően küldte meg észrevételeit.
A beszámolás írásban, meghatározott szempontsor, illetve konkrét, az országra vonatkozó kérdésekre adott írásbeli válaszok és az ezt egy-két évvel követő személyes konzultáció, ún. védés alapján történik. A védésre delegációt kell összeállítania a kormánynak, melyet a gyermekek és ifjúságvédelméért felelős szaktárca képviselője vezet és valamennyi a gyermeki jogok érvényre juttatásáért felelős állami szervezet képviselteti magát, így az Egyezmény és a fakultatív jegyzőkönyvek végrehajtásáért első helyen felelős tárcák (EMMI, igazságügyi, honvédelmi tárca), a további érintett minisztériumok (belügy, külügy), a bírói testület, a Legfőbb Ügyészség, a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság munkatársai. A Bizottság – az előző két védéshez hasonlóan – hazánk által megtett előrelépések méltatása mellett számos kérdésben aggodalmát fejezte ki és záró-észrevételeiben ajánlásokat fogalmazott meg.
A magyar jelentés és a Gyermekjogi Bizottság záróészrevételei megtalálhatóak az OHCHR és a gyermekek-és ifjúságvédelméért, valamint a fakultatív jegyzőkönyvek végrehajtásáért felelős minisztériumok honlapján.

A *2.* fejezet önellenőrző kérdései

Melyik állítás igaz a gyermekjogi képviselő eljárására?

a) A gyermekjogi képviselők tevékenységüket a terület gyermekvédelmi szakszolgálat keretei között végzik.
b) A gyermekjogi képviselő nem tagja a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszernek.
c) A gyermekjogi képviselőnek nincs jelzési kötelezettsége, ha eljárása során a gyermek bántalmazását észleli.
d) A gyermekjogi képviselő segíti a gyermeket jogai megismerésében és érvényesítésében, valamint kötelességei megismerésében és teljesítésében.

Válassza ki a helyes megoldást a gyermekvédelmi gyám feladataira vonatkozóan!

a) A gyermekvédelmi gyámnak a gondozási hely (nevelőszülő, gyermekotthon) érdekeit kell képviselnie.
b) A gyermekvédelmi gyámnak bizalmi viszonyt kell kialakítania a gyámhatósággal.
c) A gyermekvédelmi gyámnak a gyermek véleményét kell képviselnie a gyermeket érintő eljárások, intézkedések során.
d) A gyermekvédelmi gyám munkája akkor eredményes, ha a gyermek minél hosszabb ideig marad a gyermekvédelmi szakellátásban.

3. Az emberi jogok és a sérülékeny csoportok jogainak megjelenése a hazai jogszabályokban és a szociális szolgáltatásokkal kapcsolatos gyakorlatban

Összefoglalás: A fejezet bemutatja azokat a legfontosabb nemzetközi szerződéseket, melyek az emberi jogok fejlődését is leképezik. Ezen nemzetközi szerződések magyar jogrendbe való beépülésével az emberi jogok garanciái biztosítottak Magyarországon is, melyek a szociális szolgáltatásokra vonatkozóan is érvényesnek tekintendők.

Cél: Annak ismertetése, hogy a nemzetközi szerződések ratifikációja nyomán milyen módon védik és biztosítják a sérülékeny csoportok jogait, és ezek a garanciák hogyan jelennek meg a hazai jogszabályokban.

Kulcsszavak: nemzetközi szerződés; ENSZ-egyezmények; Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; EU Alapjogi Charta; CRPD; ENSZ Alapokmány

Tanulást segítő kérdések: Mi az a ratifikáció? Melyik az a legmagasabb szintű jogi norma, melyben az alapvető jogok rögzítésre kerültek?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Magyar ENSZ Társaság kiadványai http://www.menszt.hu/hu/publikaciok (utolsó megtekintés 2021.06.17.) és http://www.menszt.hu/hu/informacio/emberi-jogok (utolsó megtekintés 2021.06.17.)
- Az emberi jogok védelme és előmozdítása https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/human-rights/ (utolsó megtekintés 2021.06.17.)

Az emberi jogok, a sérülékeny csoportokra vonatkozó jogvédelem a fentiekben már említett nemzetközi intézményi tagságokon, és az egyes elfogadott nemzetközi egyezmények ratifikálásán keresztül valósul meg a magyar jogrendben. A ratifikációval (vagy ratifikálással) az arra meghatalmazott állami szerv által kötött nemzetközi szerződés vagy megállapodás az ország jogszabályai közé beépítésre kerül, azt nemzeti nyelven kihirdetik és hatályba léptetik. Sok esetben a nemzetközi szerződések hatályba lépését bizonyos számú aláíró állam általi ratifikációhoz kötik.

Magyarország a kelet-közép-európai régióból elsőként, a rendszerváltást követően, 1990. november 6-án lett az Európa Tanács tagja. Az Európai Unióhoz is az elsők között, 1994. április 1-jén adta be csatlakozási kérelmét Magyarország (2004. május 1-jével vált taggá), így a régió többi országához képest korábban indult meg a nemzetközi emberi jogi standardok implementálása a magyar jogrendszerbe. Ennek megfelelően az alapvető emberi jogok az alkotmányban is rögzítésre kerültek, valamint külön törvények is születtek ezek deklarálására. A különböző emberi jogi szabályok gyakorlati alkalmazásához szükséges kereteket az Alkotmánybíróság alkotmányértelmező tevékenysége biztosította. Az emberi jogokkal a 2012. január 1-je óta hatályos Alaptörvény a Nemzeti Hitvallás, valamint a Szabadság és Felelősség című fejezetekben foglalkozik az alapvető emberi jogok rögzítésével.

Az Alaptörvényből és a nemzetközi egyezményekből fakadó emberi jogokat az alacsonyabb rendű jogszabályokban (törvények, rendeletek) is alkalmazni szükséges. A szociális szolgáltatások létrehozását, létét és működését, a sérülékeny társadalmi csoportok ellátását is olyan garanciákkal szükséges körbebástyázni, melyeket az emberi jogokkal és a sérülékeny csoportok jogaival foglalkozó nemzetközi szerződések alapoznak meg. A hazai jogszabályoknak és az ezeken alapuló gyakorlati működésnek tehát figyelembe kell venni ezeket az egyezményeket.

3.1. ENSZ Alapokmány bemutatása és hatása a hazai jogalkotásra

Az emberi jogok nemzetközivé válása az ENSZ Alapokmányának elfogadásával kezdődött meg. Az ENSZ Alapokmánya volt az a nemzetközi dokumentum, mely először emelte nemzetközi alapnorma szintjére az emberi jogokat. Ez a dokumentum még nem kötelező, kikényszeríthető normatív

magatartást írt elő, azonban később az alapokmány autentikus értelmezéseként és az általános szokásjog részeként kötelező erejűvé vált.

Az Alapokmány többoldalú nemzetközi szerződés, melynek prioritása van más szerződésekhez képest. A szerződést mára a világ legtöbb országa ratifikálta és kötelező erejű minden tagra. Az Alapokmány preambulumból és 19 fejezetbe rendezett összesen 111 cikkből áll.
A preambulum felhívja a figyelmet a nemzetközi béke és biztonság fenntartására, az emberi jogok tiszteletére, továbbá deklarálja, hogy a szerződést aláíró államok - elfogadva a szerződés szövegét - létrehozták az Egyesült Nemzetek Szervezetét.

Forgatókönyvi utasítás:

idézet, eltérő megjelenítéssel

„MI, AZ EGYESÜLT NEMZETEK NÉPEI, elhatározván azt,
hogy megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre,
hogy újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők, valamint a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága mellett,
hogy megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható,
hogy előmozdítjuk a szociális haladást és a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javítását
És, hogy ebből a célból
türelmet gyakorolunk és egymással jó szomszédként békességben élünk együtt,
hogy egyesítjük erőinket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására,
hogy alapelvekben való megegyezés, valamint eljárási módszerek létesítése útján biztosítjuk azt, hogy fegyveres erő alkalmazására, ha csak közérdek nem kívánja, sor többé ne kerüljön és,
hogy nemzetközi szervezet segítségével előmozdítjuk valamennyi nép gazdasági és szociális előrehaladását,
Hogy megállapodtunk abban, hogy e célok megvalósítására erőfeszítéseinket egyesítjük.”

Magyarország 1955 decemberében nyert felvételt az Egyesült Nemzetek közé további 15 országgal együtt, az ezt követő években megkezdte az ENSZ-család szervezetének tevékenységébe való fokozatos bekapcsolódást, és azóta is számos magyar szakértővel és tisztségviselővel képviselteti magát a szervezetben.
Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának (EJT) működik egy olyan mechanizmusa, mely az egyetemes időszakos emberi jogi felülvizsgálati eljárást (Universal Periodic Review, azaz UPR) jelenti. Ez az eljárás 2008 áprilisában kezdte meg működését. Ennek keretében az EJT valamennyi ENSZ tagállam emberi jogi helyzetét rendszeresen megvizsgálja. A UPR olyan általános, egyetemes emberi jogi vizsgálati mechanizmus, amely független attól, hogy adott ország mely nemzetközi emberi jogi egyezménynek részese. Évente 42 ország felülvizsgálatára kerül sor a UPR munkacsoport három, egyenként 2 hetes ülésszaka alatt, így egy ország két felülvizsgálata között kb. 5 év telik el.
A felülvizsgálat alapja három dokumentum:

- a kormány által benyújtandó nemzeti jelentés,
- az ENSZ emberi jogi mechanizmusai által készített összefoglaló, valamint
- az ombudsmanok és a civil szervezetek információi.

Az ülés során a vizsgált állam bemutatja országának emberi jogi szempontból történt legfontosabb fejleményeit, majd a hozzászóló államok rövid beszédei következnek. A delegáció reagál az elhangzottakra, és nyilatkoznia kell, hogy mely ajánlásokat fogadja el. Ezek végrehajtásáról az 5 év múlva esedékes felülvizsgálaton be kell számolnia. Az ötévente esedékes eljárás keretében magas szintű delegáció ismerteti az ország emberi jogi helyzetét, valamint a korábban bizottságtól kapott ajánlások teljesítését.
A UPR mechanizmus legnagyobb eredménye, hogy abban valamennyi részes állam részt vesz, az emberi jogok teljes vertikumát átfogja, minimalizálva a kétoldalú ellentétekből fakadó kockázatokat.
Magyarország első UPR-ja 2011. május 11-én zajlott le, mely nyomán létrejött a tárcaközi Emberi Jogi Munkacsoport (EJMCS), amelynek feladata – többek között – hogy figyelemmel kísérje a UPR ajánlások

végrehajtását. Hazánk második UPR-jára 2016. május 4-én került sor, ahol a magyar delegációnak számot kellett adnia az elfogadott ajánlások végrehajtásáról, illetve bármilyen, az emberi jogokat érintő fejleményről. Magyarország következő UPR felülvizsgálatára várhatóan 2021-ben kerül sor.

Alaptörvény

Magyarország Alaptörvényét 2011. április 18-án fogadta el az Országgyűlés. Az Alaptörvény tartalmazza az állam felépítésével és működésével kapcsolatos legfontosabb szabályokat. Az Alaptörvény a legmagasabb szintű jogi norma Magyarországon, így nem lehet olyan jogszabályt hozni, amely ellentétes annak tartalmával.

Az Alaptörvény kifejezi Magyarország elkötelezettségét az Európai Unió közös alkotmányos értékei és hagyományai iránt, rögzíti az ország polgárainak – tartozzanak bármely nemzetiséghez – egyéni és közösségi jogait, és az EU Alapjogi Charta szellemében meghatározza az alapvető szabadságjogokat. Az Alaptörvény rögzíti az alapvető jogokat, mellett a kötelességeket és is. Kifejezi, hogy a legfőbb közös értékeket: a család, a rend, az otthon, a munka és az egészség. Az alkotmány kiemeli a családok és az emberi élet védelmének jelentőségét.

Alapvető Jogok Biztosa

Az Alapvető Jogok Biztosa (rövidítése: AJB, más néven: ombudsman) közjogi funkció Magyarországon. Feladata az alapjogok védelme, annak biztosítása, hogy a hatóságok tevékenysége ne sérthesse az emberek alkotmányos jogait. Az alapvető jogok biztosa funkcióját, létrehozását az Alaptörvény 30. cikkében foglaltak határozzák meg. Az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti. Az Alapvető Jogok Biztosa intézménye az ENSZ Nemzeti Emberi Jogi Intézménye (NHRI) része.

Emberi Jogi Munkacsoport

A Kormány 2012-ben határozatban rendelkezett az ún. Emberi Jogi Munkacsoport életre hívásáról, melynek fő feladata, hogy figyelemmel kísérje az emberi jogok érvényesülését Magyarországon, konzultációt folytasson a civil szervezetekkel, érdekképviseleti és szakmai szervezetekkel, valamint alkotmányos szervekkel, emellett elősegítse az emberi jogok magyarországi érvényesülésével kapcsolatos szakmai kommunikációt. A munkacsoport Emberi Jogi Kerekasztalt működtet, melynek célja, hogy a munkacsoport konzultációt folytasson az emberi jogok magyarországi érvényesülését vizsgáló civil szervezetekkel, érdekképviseleti és szakmai szervezetekkel, továbbá ajánlásokat fogalmazzon meg a munkacsoport tevékenységével, feladataival összefüggésben. Az Emberi Jogi Kerekasztal tagjai Tematikus Munkacsoportok keretében tárgyalják meg az aktuális emberi jogi kérdéseket, javaslatokat fogalmaznak meg a döntéshozók felé.

3.2. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Az első és legfontosabb nemzetközi egyezmény, mely az emberi jogokat állította a középpontba, az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Ez a létező legátfogóbb emberi jogi dokumentum, amely felvázolja a demokratikus társadalom alapját alkotó 30 alapvető jogot. A nyilatkozat bevezetőből és 30 cikkből áll, mely megfogalmazza az emberi jogokat, mint az alapvető polgári, gazdasági, szociális, kulturális és politikai jogokat. Ezek a jogok minden embert megilletnek fajra, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti, társadalmi hovatartozásra vagy politikai meggyőződésre való tekintet nélkül. A nyilatkozat az emberek mindennapi életére vonatkozóan is igen fontos alapelveket tartalmaz. Kimondja, hogy mindenki egyenértékű és mindenkit méltósággal kell kezelni. Az emberi jogok magukban foglalják a félelemtől és szükségtől való szabadságot, egészséghez és oktatáshoz való jogot. Az egyenlőség, az igazságosság és a szabadság megléte az erőszakot megakadályozza, ezzel együtt a békét fenntartja, mely a háború utáni időszak legfontosabb célja.

A nyilatkozat bevezetője összefoglalja azt, hogy minden ember egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése a szabadság, az igazság és a béke alapja, továbbá visszautal a világháborús eseményekre, és egy jobb jövőképre mutat rá. Hangsúlyozza, hogy az emberi jogokat a jog eszközével kell és lehet

csak biztosítani, illetve a nemzetek közötti együttműködés fontosságát. Ahogyan a bevezető is fogalmaz, eszményt határoz meg a nyilatkozat, mely a lefektetett alapelvek lehetséges nemzetközi és hazai jogszabályok általi megvalósulását vetíti előre.

Forgatókönyvi utasítás:

idézet, eltérő megjelenítéssel

„Tekintettel arra, hogy az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon,
Tekintettel arra, hogy az emberi jogok el nem ismerése és semmibevevése az emberiség lelkiismeretét fellázító barbár cselekményekhez vezetett, és hogy az ember legfőbb vágya egy olyan világ eljövetele, amelyben az elnyomástól, valamint a nyomortól megszabadult emberi lények szava és meggyőződése szabad lesz,
Tekintettel annak fontosságára, hogy az emberi jogokat a jog uralma védelmezze, nehogy az ember végső szükségében a zsarnokság és az elnyomás elleni lázadásra kényszerüljön,
Tekintettel arra, hogy igen lényeges a nemzetek közötti baráti kapcsolatok kifejeződésének előmozdítása,
Tekintettel arra, hogy az Alapokmányban az Egyesült Nemzetek népei újból hitet tettek az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők egyenjogúsága mellett, valamint kinyilvánították azt az elhatározásukat, hogy elősegítik a szociális haladást és nagyobb szabadság mellett jobb életfeltételeket valósítanak meg,
Tekintettel arra, hogy a tagállamok kötelezték magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetével együttműködve biztosítják az emberi jogok és alapvető szabadságok általános és tényleges tiszteletben tartását,
Tekintettel arra, hogy a jogok és szabadságok mibenléte tekintetében közös felfogás kialakításának a legnagyobb jelentősége van az említett kötelezettség maradéktalan teljesítésének szempontjából
a közgyűlés kinyilvánítja az emberi jogok egyetemleges nyilatkozatát, mint azt a közös eszményt, amelynek elérésére minden népnek és minden nemzetnek törekednie kell abból a célból, hogy minden személy és a társadalom minden szerve, állandóan szem előtt tartva a jelen Nyilatkozatot, oktatás és nevelés útján előmozdítsa e jogok és szabadságok tiszteletbentartásának kifejlesztését, valamint azoknak fokozatosan megvalósuló hazai és nemzetközi jogszabályok útján történő általános és tényleges alkalmazását és elismerését mind a tagállamok népei között, mind pedig a joghatóságuk alatt álló területek népei között."

A nyilatkozat nem kötelező erejű, de alapja két kötelező erejű nemzetközi ENSZ-egyezménynek is: a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának és a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának.

Jogvédelmi gyűrű Magyarországon

Magyarországon a szociális szolgáltatásokat és intézményeket igénybe vevő nagykorú személyek és gyermekek jogai is több irányú védelemben részesülnek, komplex jogvédelmi gyűrű áll rendelkezésükre, amennyiben valamely jogi visszásság, jogsértés esete vagy gyanúja merülne fel.
A szociális ágazati szabályok[9] alapján a felnőttkorú ellátottak és a gyermekek élhetnek panaszjoggal az intézményvezető felé, fordulhatnak a bentlakásos szociális és az otthont nyújtó gyermekvédelmi intézményekben kötelezően kialakítandó érdekvédelmi, érdekképviseleti fórumhoz, valamint megkereshetik az ellátottjogi képviselőt (Integrált Jogvédelmi Szolgálat) és a gyermekjogi képviselőt, akik jogaik gyakorlásában segítséget nyújtanak. A jogvédelmet biztosítja továbbá az alapvető jogok biztosának eljárása (lásd fentebb), valamint a gondnok és gyermekvédelmi gyám személye.

Az érdekképviseleti fórum:

- a tartós bentlakásos intézménnyel intézményi jogviszonyban állók jogainak, érdekeinek érvényesülését elősegíteni hivatott szerv, mely a házirendben meghatározott feltételek és eljárás szerint működik,

[9] Különösen a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény, valamint a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény és végrehajtási rendeleteik

- tagjai az intézményi ellátást igénybevevők, az ellátottak hozzátartozói, törvényes képviselői, az intézmény dolgozói és az intézményt fenntartó szervezet képviselői közül kerülnek kiválasztásra,
- előzetesen véleményezi az intézmény vezetője által készített, az ellátottakkal, valamint az intézmény belső életével kapcsolatos dokumentumok közül a szakmai programot, az éves munkatervet, a házirendet, az ellátottak részére készült tájékoztatókat,
- megtárgyalja az intézményben élők panaszait,
- tájékoztatást kérhet az intézményvezetőtől az ellátottakat érintő kérdésekben,
- intézkedés megtételét kezdeményezheti a fenntartó felé, valamint más, hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságok, szervek felé, ha az intézmény működésével kapcsolatos jogszabálysértésre utaló jeleket észlel,
- működését és választásának részletes szabályait a házirendben rögzítik.

Az ellátottjogi képviselő:

- segíti az ellátást igénybevevőt, törvényes képviselőjét az ellátással kapcsolatos kérdések, problémák megoldásában, szükség esetén segítséget nyújt az intézmény és az ellátott között kialakult konfliktus megoldásában,
- segít az ellátást igénybevevőnek, törvényes képviselőjének panasza megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását az intézmény vezetőjénél és a fenntartónál, segítséget nyújt a hatóságokhoz benyújtandó kérelmek, beadványok megfogalmazásában,
- megkeresésre, illetve saját kezdeményezésre tájékoztatást nyújthat az ellátottakat érintő legfontosabb alapjogok tekintetében, az intézmény kötelezettségeiről és az ellátást igénybevevőket érintő jogokról,
- a jogviszony keletkezése és megszűnése, továbbá az áthelyezés kivételével eljárhat az intézményi ellátással kapcsolatosan az intézmény vezetőjénél, fenntartójánál, illetve az arra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságnál, és ennek során – írásbeli meghatalmazás alapján – képviselheti az ellátást igénybevevőt, törvényes képviselőjét,
- az intézmény vezetőjével történt előzetes egyeztetés alapján tájékoztatja a szociális intézményekben foglalkoztatottakat az ellátottak jogairól, továbbá ezen jogok érvényesüléséről és a figyelembevételéről a szakmai munka során,
- intézkedést kezdeményezhet a fenntartónál a jogszabálysértő gyakorlat megszüntetésére,
- észrevételt tehet az intézményben folytatott gondozási munkára vonatkozóan az intézmény vezetőjénél,
- amennyiben az ellátottak meghatározott körét érintő jogsértés fennállását észleli, intézkedés megtételét kezdeményezheti a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságok felé,
- a korlátozó intézkedésekre, eljárásokra vonatkozó dokumentációt megvizsgálhatja.

3.3. A Fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) szerepe a hazai jogalkotásra és gyakorlati jelentősége

A fogyatékossággal élő emberek sok esetben kimaradnak a társadalom mindennapi életéből, a többségi társadalom hétköznapjaiból. A megkülönböztetésnek különböző formái vannak: kezdve az olyan bántó megkülönböztetéstől, mint a speciális oktatási lehetőségek hiánya, a diszkrimináció olyan erőteljesebb formáig, mint a fizikai és társadalmi korlátok okozta szegregáció és az elszigetelés. Ez a folyamat azonban két irányú: a társadalmat is kár éri, mivel a fogyatékossággal élő emberek igen sokban tudnak hozzájárulni a társadalmakhoz. Az ENSZ a létrehozása óta arra törekedett, hogy előmozdítsa a fogyatékossággal élő személyek helyzetét, és javítsa az életminőségüket. A sérülékeny csoportokba tartozó emberek jólétével és jogaival való törődés már a szervezet alapelveiben megjelenik, amelyek az emberi jogokon, az alapvető szabadságokon és valamennyi emberi lény egyenlőségén alapulnak.

Az ENSZ Fogyatékossággal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezményét (angolul: Convention on the Rights of People with Disabilities = CRPD) 2006. december 13-án fogadták el (2008-ban lépett hatályba), a 21. század első emberi jogi egyezményeként. Hazánk az elsők között, a 2007. évi XCII. törvénnyel hirdette ki az 50 cikkelyből álló Egyezményt és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvet.

Az egyezmény emberi jogi okirat, világos szociális fejlesztési dimenzióval, amely az emberi jogok és alapvető szabadságok valamennyi kategóriáját kodifikálja a fogyatékossággal élő személyekre alkalmazva.

A dokumentum visszautal a preambulumban a már említett ENSZ-szerződésekre, célként valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítását, védelmét és biztosítását tűzi ki valamennyi fogyatékossággal élő személy számára, továbbá a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítását.

Forgatókönyvi utasítás:

idézet, eltérő megjelenítéssel

Cél

„A jelen Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossággal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása. Fogyatékossággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”

Fogyatékossággal élő személynek tekint minden olyan embert, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.

A dokumentum meghatározza a kommunikáció fogalmát is, mely magában foglalja azokat a formákat, melyre az egyes fogyatékos célcsoportoknak szüksége lehet (jelnyelv, Braille, taktilis kommunikáció, azaz érintés, etc.)

Az általános alapelvek közé sorolja a veleszületett méltóságot, egyéni autonómiát, a hátrányos megkülönböztetéstől való mentességet, a társadalmi részvételt és befogadást, a fogyatékossággal élő személyek különbözőségének tiszteletét, az esélyegyenlőséget, a hozzáférhetőséget, a nők és férfiak közötti egyenlőséget, a fogyatékossággal élő gyermekek formálódó képességeinek tiszteletét és a fogyatékossággal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartását.

Forgatókönyvi utasítás:

eltérő megjelenítéssel

3. cikk

„Általános alapelvek

A jelen Egyezmény alapelvei a következők:

a) a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét;

b) a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség;

c) teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás;

d) a fogyatékossággal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként;

e) esélyegyenlőség;

f) hozzáférhetőség;

g) a nők és férfiak közötti egyenlőség;

h) a fogyatékossággal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete, és a fogyatékossággal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása”

Az egyezmény kiemeli a kínzás és embertelen bánásmód elleni tilalmat, mely a célcsoport sérülékenysége okán sokkal nagyobb problémát jelent a fogyatékos személyekkel történő bánásmód terén, pl. az intézményi ellátásokban. Fontos terület a személyes mobilitás, mely pl. a mozgáskorlátozottak esetében kiemelten fontos, vagy a vélemény- és szólásszabadság, a

munkavállalás vagy az önálló életvitelhez és a megfelelő szolgáltatásokhoz (oktatás, egészségügy, kultúra, sport) való hozzáférhetőség. Ezek a jogok a többségi társadalom tagjai esetében nem feltűnő problémák, egy fogyatékossággal élő ember azonban a mindennapi életben is tapasztalhatja ezen jogok csorbulását.
Az egyezmény különös figyelmet fordít azokra a területekre, ahol a jogokat megsértették, ahol a védelmet meg kell erősíteni, azért, hogy lehetővé tegyék: a fogyatékos személyek gyakorolhassák jogaikat. Az államoktól elvárja, hogy ellenőrizzék a végrehajtását nemzeti fókuszpontok felállításával kormányaikon belül, valamint független ellenőrző rendszerek felállításával, jellemzően független emberi jogi intézmények formájában. A 34. cikk szerint a 18 szakértőből álló, a Fogyatékossággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (CRPD-bizottság) ellenőrzi az egyezmény végrehajtását.
Az egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve szerint a részes államok elismerik a Bizottság illetékességét arra, hogy ha az egyezményt a jegyzőkönyvben részes állam állítólagosan megsérti, az erre vonatkozó egyéni panaszokat megvizsgálja.
A CRPD 35. cikke értelmében az egyezmény minden részes felének rendszeres jelentéseket kell benyújtania a CRPD végrehajtása érdekében tett intézkedéseiről a CRPD-bizottság felé. Az első jelentést két évvel azután kell benyújtani, hogy a CRPD a részes államban hatályba lépett, ezt követően pedig négyévente kell jelentést tenni. Ezek a jelentések szolgálnak alapul a CRPD-bizottságnak a CRPD végrehajtásában elért előrehaladásról szóló vizsgálatához.
A CRPD Bizottság általános ajánlásokat ad ki, ennek keretein belül kapnak az egyes cikkek részletes tartalmat. A CRPD 19. cikkére (Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás) vonatkozó általános ajánlás határozza meg a “deinstitucionalizáció”, az intézménytelenítés, más terminussal élve a kiváltás, kitagolás fogalmát, az önálló élet és a személyi asszisztens kérdéskörét. Fontos kiemelni, hogy a CRPD-bizottság az ajánlásban kihangsúlyozza, hogy tilos akár köz-, akár magántőkét arra fordítani, hogy új intézményeket építsenek, újítsanak fel vagy csak támogassanak.

Intézményi férőhely-kiváltás

Az elmúlt évtizedekben jelentős paradigmaváltás történt az európai fogyatékosságügyi szakpolitikákban, mely a medikális szemlélet felől a társadalmi megközelítés felé történő elmozdulásban észlelhető. A fogyatékos személyek, a pszichiátriai betegek és a szenvedélybetegek ellátása során így a közösségi, társadalmi bevonásukra került a hangsúly, továbbá a minél önállóbb életvitel elérésére, vagy az ehhez való hozzásegítésre. Ennek megfelelően fontos irány a nagy létszámú intézmények férőhelyeinek kiváltása.
A CRPD egyezmény ratifikálása mellett a nagy létszámú intézmények struktúrájának átalakítása az elmúlt közel két évtizedben Ez. jogszabályi szinten is megfogalmazásra került, továbbá hazai és európai uniós források felhasználásával a gyakorlati megvalósítás is folyamatban van. A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (a továbbiakban: Fot.) már kihirdetésekor is tartalmazott a kiváltásra vonatkozóan előírásokat, 2010-től pedig meghatározza, hogy az 50 főnél nagyobb férőhelyszámú fogyatékos személyek és pszichoszociális fogyatékossággal élők (pszichiátriai betegek) számára ápolást-gondozást nyújtó intézményeket ki kell váltani[10]. A Fot. az intézményi férőhely-kiváltáshoz szükséges forrásról is rendelkezett, így a kiváltás első szakasza európai uniós társfinanszírozással valósult meg. A Fot. további jelentősége, hogy előírásának megfelelően került sor a lakóotthon nevesítésére a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényben (a továbbiakban: Szt.).
A támogatott lakhatás, mint szolgáltatási forma, 2013. január 1-jétől került bevezetésre az Szt.-ben. Új ápoló-gondozó célú férőhely létrehozása fogyatékos, pszichiátriai beteg és szenvedélybeteg emberek számára csak támogatott lakhatási formában lehetséges. A támogatott lakhatás megfelelő feltételeket teremt ahhoz, hogy a fogyatékos, pszichiátriai és szenvedélybeteg emberek életkoruknak, egészségi állapotuknak és önellátási képességüknek megfelelő lakhatási, illetve szociális szolgáltatásokban részesüljenek. Alapelve, hogy a lakhatási és a szociális szolgáltatások egymástól elkülönülnek. A lakhatási szolgáltatás – mely legfeljebb 6 fős házban/lakásban, 7-12 fős házban/lakásban vagy

[10] Fot. 17. §

legfeljebb ötven fő elhelyezésére szolgáló lakások, épületek együttesében lehetséges – helyszínén nem működhet semmilyen más szociális szolgáltatás. Ahelyett, hogy az érintettek kész „csomagban” kapnák a bentlakásos ellátást, a támogatott lakhatás a lakhatási szolgáltatás és a segítői szolgáltatás különböző formáinak rugalmas kombinációját alkalmazza, melynek helyszínei is elkülönülnek egymástól. Azzal, hogy a napközbeni tartózkodás helyei elkülönülnek a lakóhelytől, erősítjük és bátorítjuk a helyi közösségi életben való önálló részvételt. A szolgáltatás az igénybevevők komplex szükségletfelmérésén alapul, mely lehetővé teszi az egyéni igényekhez minél jobban igazodó ellátást. 2011. július 21-én a Kormány elfogadta az 1257/2011. (VII.21.) Kormányhatározatot a fogyatékos személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásának stratégiájáról és a végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról, amely meghatározó jelentőségű lépés a közösségi alapú szolgáltatásokra történő áttérés szempontjából. A Kormányhatározat mellékletét képező stratégia közvetlen célcsoportjába azok a fogyatékos személyek tartoznak, akik nagy létszámú intézmény által nyújtott ellátásban részesülnek. 2016. évben a stratégia megvalósításának első öt éve lezárult, így szükségessé vált a rendelkezésre álló ismeretek és tapasztalatok összegzése, valamint az elmúlt időszak jogszabályi változások alapján a következő periódus tényeken alapuló megtervezése minden érdekelt fél bevonásával, a stratégia által érintett szakpolitikák teljes spektrumán. Ezért – széles körű szakmai és civil részvétellel – kidolgozásra került, és 2017 januárjában megjelent a fogyatékossággal élő személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló 2017–2036. évekre vonatkozó hosszú távú koncepcióról szóló 1023/2017. (I. 24.) Korm. határozat, amely a kiváltás teljes folyamatának időtávját az eredetileg tervezetthez (2011-2041) képest 5 évvel lerövidíti (2016-2036). A koncepció az elmúlt évek tapasztalatainak összegzésével, az emberi jogi szemlélet közvetítésével, valamint a jogszabályi változások figyelembevételével készült, előtérbe helyezve a fogyatékos emberek közösségi alapú ellátását.

A fogyatékosságügy területén a korábbinál intenzívebb párbeszéd megvalósítása indokolta az együttműködést a szakmai szervezetekkel, a civil szervezetekkel, a működtetőkkel, az érintettek képviselőivel. 2018. november 21-én partnerségi megállapodás megkötésére került sor hat, fogyatékos embereket képviselő országos érdekvédelmi szervezettel, valamint a koncepció felülvizsgálata is megtörtént annak érdekében, hogy a civil szféra véleménye és az eddigi intézmény-kiváltási tapasztalatok még markánsabban kerüljenek megjelenítésre. Így született meg a fogyatékossággal élő személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló 2019-2036. évekre vonatkozó hosszú távú koncepcióról szóló 1295/2019. (V. 27.) Korm. határozat, melynek melléklete a felülvizsgált és módosított koncepció.

Az új Koncepcióban hangsúlyosabbá válik:

- a szolgáltatási gyűrű komplexitása,
- a szociális alapszolgáltatások elérhetőségének bővítése,
- a foglalkoztatás, az egészségügyi szolgáltatások, a nevelés-oktatás, a kultúra, a sport és az egyéb közszolgáltatásokhoz való hozzáférés fontossága,
- a speciális, eltérő szükségletű célcsoportok kiváltásának kérdése (kiskorúak),
- családban élő fogyatékos emberek szükségletei,
- a társadalmi érzékenyítés szerepe.

A kiváltás teljes folyamatára és megvalósítására vonatkozik a CRPD.

15. cikk
„A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma
1. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazása mindenkivel szemben tilos. Különösen nem végezhető orvosi vagy tudományos kísérlet senkin, a személy szabadon megtett hozzájárulása nélkül.

2. A részes államok minden hatékony jogi, közigazgatási, igazságszolgáltatási és más intézkedést megtesznek annak megakadályozására, hogy a fogyatékossággal élő személyekkel szemben - másokkal azonos alapon - kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést alkalmazzanak."

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni ENSZ egyezmény

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni ENSZ egyezmény az 1988. évi 3. törvényerejű rendelettel vált a hazai jogrend részévé.
Az Országgyűlés 2011. október 24-én fogadta el az ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT – Optional Protocol to the Convention Against Torture) kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvényt (a továbbiakban: jegyzőkönyv), amelynek célja, hogy a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód tilalmának gyakorlati megvalósulását biztosítsa. A jegyzőkönyv egy olyan rendszert hozott létre, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek rendszeresen látogatják azokat a helyszíneket, ahol a szabadságuktól megfosztott emberek tartózkodnak. Ebben a tekintetben a nemzetközi jog a bentlakást nyújtó szociális intézményeket is fogvatartási helyként kezeli, így azokat is vizsgálhatja eljárása során.
A jegyzőkönyv által létrehozott rendszer egyrészt az ENSZ mellett működő, 25 független szakértőből álló Megelőzési Albizottságra, másrészt a tagállamok által működtetett nemzeti megelőző mechanizmusra épül.
Mind a nemzeti megelőző mechanizmus, mind a Megelőzési Albizottság helyszíni látogatással ellenőrizheti bármely személy fogva tartását, bebörtönzését, és más olyan elhelyezését, amelyet az egyén valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítása értelmében, a saját akaratából nem hagyhat el. A Megelőzési Albizottság, valamint a nemzeti megelőző mechanizmus jogköre azonos. A nemzeti megelőző mechanizmust Magyarországon 2015. január 1-jétől személyesen, vagy munkatársai közreműködésével, az alapvető jogok biztosa működteti.
A nemzeti megelőző mechanizmus látogatásai során az alapvető jogok biztosa, illetve munkatársai a fogva tartással kapcsolatos valamennyi dokumentumba korlátlanul betekinthetnek, azokról másolatot készíthetnek. A bizalmas információkat titkosan kell kezelniük. Előírás, hogy az érintett személy kifejezett hozzájárulása nélkül semmilyen személyes adatot sem szabad nyilvánosságra hozni, és semmiféle hátrány nem érheti azokat, akik információkat osztanak meg az alapvető jogok biztosával, vagy a nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak teljesítésére felhatalmazott munkatársaival. A nemzeti megelőző mechanizmus látogatásairól jelentés készül, amely a feltárt tényeket, az ezeken alapuló megállapításokat és következtetéseket tartalmazza. Az alapvető jogok biztosa a jelentés előkészítésébe a köztisztviselő munkatársai mellett más szakértőket is bevonhat.
Az alapvető jogok biztosa a látogatások során feltárt, a fakultatív jegyzőkönyv elvárásaival össze nem egyeztethető bánásmód megszüntetése, illetve jövőbeni megelőzése érdekében intézkedéseket kezdeményez.

Egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről
Nem csupán az ENSZ, ~~hanem~~ és az Európa Tanács is foglalkozik az embertelen bánásmóddal, annak megelőzésével. Ennek érdekében 1987-ben elfogadásra került az Egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről (mely 1989-ben lépett hatályba). Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 3. cikkére épül, amely kimondja, hogy „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni."
Az egyezmény alapján létrejött egy testület, a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (angolul: European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, röviden: CPT), mely látogatásokat szervez európai fogvatartási helyekre, hogy felmérje, hogyan bánnak a szabadságuktól megfosztottakkal. Ilyen intézmények a börtönök, a fiatalkorúak fogvatatási intézményei, a rendőr-kapitányságok, az idegenrendészeti fogvatartottak fogdái, a pszichiátriai kórházak vagy a szociális intézmények. A CPT delegációk korlátozás nélkül kereshetnek fel fogvatartási intézményeket, és az

egyes intézményeken belül is szabadon mozoghatnak. Négyszemközti beszélgetéseket folytathatnak a szabadságuktól megfosztott személyekkel, és szabadon beszélhetnek bárkivel, aki hasznos információkkal szolgálhat.
A CPT egész Európát lefedi, valamint nem csak a „kínzással" foglalkozik, hanem egész sor olyan helyzettel, amelyet embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek lehet tekinteni.
A CPT működése kiegészíti az Európai Emberi Jogi Bíróság bíráskodási tevékenységét.

Forgatókönyvi utasítás:
külön linkről esetpéldák megjelenítése
1. Esetpélda:
Fogyatékos személyek ápolást-gondozást nyújtó intézményében az intimszoba használatáért sorba kell állni, annak kulcsát a személyzet egyik tagjától kell elkérni, a szoba használatához a személyzet egy tagjának jóváhagyását kell kérni, és csupán bizonyos ideje tartó párkapcsolat esetén használhatják az intimszobát az ellátottak. Ebben az esetben a fogyatékos embernek sérülnek az alapvető jogai, embertelen és megalázó bánásmódban van része, melyet mind az Alaptörvény, mind a CRPD, mind A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni ENSZ egyezmény, vagy az Európa Tanács Egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről is tilt.

2. Esetpélda:
Pszichiátriai betegek ápoló-gondozó intézményében a kimenő tekintetében a házirendben foglalt szabályozás az irányadó. A kilépési engedélyt az ellátott vagy kísérője távozás előtt köteles a portán leadni. Előfordul, hogy eltávozáskor az ellátottak nem jönnek vissza időben, ilyen esetben az intézmény büntetést alkalmaz, a következő napon nem mehet ki, „kimenőmegvonást" kap. A kimenőmegvonás büntetésként való alkalmazása az Alaptörvényben tilalmazott megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmával összefüggésben, valamint az Alaptörvényben foglalt szabad mozgáshoz való jog tekintetében is jogi visszásságot okozhat.

Forgatókönyvi leírás: idézet, eltérő megjelenítéssel
19. cikk
„Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás
Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékossággal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékossággal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogaikat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve a következők biztosítását:
a) a fogyatékossággal élő személyeknek másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni;
b) a fogyatékossággal élő személyek számára hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából szükséges;
c) a mindenki számára nyújtott közösségi szolgáltatások és létesítmények azonos alapon hozzáférhetőek a fogyatékossággal élő személyek számára is, és igényeikhez igazítottak."

Forgatókönyvi leírás: külön linkről esetpéldák megjelenítése
3. Esetpélda:
Intézményi férőhely-kiváltás során az egyik lakó párjával szeretne egy szobában élni a következőkben, támogatott lakhatásban. Mivel a 8 fős támogatott lakhatásba 4 férfi és 4 nő költözik, az intézményvezető azonban nem akar koedukált szobákat kialakítani, így a pár egy szobába történő költözését nem engedik. Csak 2 ágyas női és 2 ágyas férfi szobákat alakítanak ki. Annak korlátozása, hogy az ellátottak szabadon választhassák meg azt, hogy hol és kivel szeretnének együtt élni, megsérti a CRPD 19.

cikkének rendelkezéseit, továbbá az Alaptörvény embertelen, megalázó bánásmód tilalmával kapcsolatosan is visszásságot okoz.

3.4. Politikai és Polgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya - melyet 1966. december 16-án fogadott el az ENSZ Közgyűlése, annak Első Fakultatív Jegyzőkönyvével együtt, - lehetővé teszi egyéni panaszok benyújtását az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához. Az Egyezségokmány és az Első Fakultatív Jegyzőkönyv 1976-ban, a Második Fakultatív Jegyzőkönyv, mely a halálbüntetés eltörléséről szól, 1991-ben lépett hatályba[11].
Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága az a grémium, mely az emberi jogok terén elismert, független szakértőkből áll, és amely rendszeresen vizsgálja, hogy a részes államok (vagyis azok az országok, melyek ratifikálták az egyezményt) tiszteletben tartják-e a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya rendelkezéseit.
Az Egyezségokmány visszautal az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára, a nyilatkozathoz képest azonban az 53 cikkből álló egyezségokmány szövegéből hiányzik a tulajdonhoz és a menedékhez való jog, illetve bővült a védett jogok köre a gyermek és a kisebbségi személyek jogaival.

Az egyezményben foglalt jogok megkülönböztethetőek aszerint, hogy meghatározott feltételek mellett korlátozhatóak-e és milyen esetben. Ez alapján a jogok három csoportba sorolhatók:

1. Semmilyen körülmények között nem korlátozható jogok: abszolút jogok, pl. élethez való jog, kínzás és embertelen bánásmód tilalma.
2. Normális körülmények között nem, hivatalosan kihirdetett szükségállapot esetén azonban korlátozható jogok, pl. kényszer- és kötelező munka tilalma, letartóztatottak jogai, magánélet védelme.
3. Normális körülmények között korlátozható jogok, pl. véleménynyilvánításhoz való jog, gyülekezési jog, egyesülési jog.

Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányát a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányával és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával együtt az Emberi Jogok Nemzetközi Törvényének tekintik. Az egyezmény kötelező erővel bír az azt ratifikáló államok számára.
A 31 cikkből álló egyezségokmány megerősítésével a részes államok elismerik, hogy felelősek népeik jobb életkörülményeinek elősegítéséért. A részes államok az egyezmény elfogadásáva elismerik a munkához való jogot, valamint a jogot a méltányos munkabérhez, a szociális biztonsághoz, a megfelelő életszínvonalhoz, az egészséghez és az oktatáshoz. A részes államok az egyezmény elfogadásával vállalják, hogy mindenki számára biztosítják a jogot, hogy szakszervezetet alakítson, abba beléphessen.
Érdemes megjegyezni, hogy az Emberi Jogok Nemzetközi Törvényét az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint az ehhez kapcsolódó két fakultatív jegyzőkönyv alkotja.

3.5. Európai és Módosított Európai Szociális Karta

[11] Magyarország az egyezségokmányt a 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel, míg annak első fakultatív jegyzőkönyvét a 1988. évi 24. törvényerejű rendelettel hirdette ki.

Az Európai Szociális Karta az Európa Tanács egyik emberi jogi egyezménye, mely a szociális és gazdasági jogok védelmét biztosítja. Mivel az Emberi Jogok Európai Egyezménye - az élethez való jog szociális jogi aspektusait nem számítva - a szociális jogok kérdésével nem foglalkozik, ezért már az 1950-es években felvetődött, hogy a gazdasági és szociális jogok biztosítása érdekében olyan dokumentumra is szükség van, amely az Európa Tanács tagállamai számára ilyen tartalmú kötelezettségeket ír elő. Az 1961. október 18-án, Torinóban aláírt eredeti dokumentum foglalkozik a lakásüggyel (megfizethető lakhatás, hajléktalanság csökkentése), az egészségüggyel (hozzáférhető egészségügyi szolgáltatások, betegségmegelőzés), foglalkoztatással (sztrájkjog, gyermekmunka tilalma, kényszermunka tilalma, megélhetést biztosító foglalkozás szabad megválasztása, fogyatékos személyek munkához való joga), az oktatással (ingyenes alap-és középfokú oktatás, fogyatékos személyek oktatáshoz való joga), jogi és szociális védelemmel (gyermekek, családok jogai, szociális szolgáltatásokhoz és társadalombiztosításhoz való jog, gyermekgondozás), a személyek mozgásával (család újraegyesítése) és a hátrányos megkülönböztetéstől való mentességgel. Magyarország az 1961-ben aláírt eredeti Kartát, valamint az időközben további négy dokumentummal kibővült „kartacsomagból" az 1988-as kiegészítő jegyzőkönyvet és az 1991-es módosító jegyzőkönyvet hirdette ki, mely által az említett dokumentumok a hazai jog részévé váltak.[12]

Annak érdekében, hogy a globálisan megváltozott körülményekhez igazodjon a dokumentum, 1996-ban a szociális jogok védelmének hatékonyabb biztosítása érdekében egy Módosított Európai Szociális Kartát írtak alá, mely a preambuluma szerint fokozatosan átveszi az eredeti egyezmény szerepét. Magyarországon 2009-ben került sor a Módosított Szociális Karta kihirdetésére.

A Karta szabályozási koncepciójának egyik fő jellemzője, hogy a részes államok választhatnak a Kartában felsorolt kötelezettségek közül. Így már eredetileg is legalább tíz jog biztosítására kellett kötelezettséget vállalni, amelyek közül ötnek a kijelölt „kemény magba" tartozó hét jog (munkához való jog, a szervezkedési jog, a kollektív alkuhoz való jog, a család joga a szociális, jogi és gazdasági védelemre, a társadalombiztosításhoz való jog, , szociális és egészségügyi segítségre való jog, a migráns dolgozók és családjuk joga a védelemre és a segítségre) közül kellett kikerülnie.-

Magyarország 1999-ben a következő cikkeket választotta ki:
1. cikk: a munkához való jog; 2. cikk: igazságos munkafeltételekhez való jog; 3. cikk: biztonságos és egészséges munkafeltételekhez való jog; 5. cikk: a szervezkedési jog; 6. cikk: a béralkuhoz való jog; 8. cikk: a dolgozó nők védelemhez való joga; 9. cikk: a pályaválasztási tanácsadáshoz való jog; 11. cikk: az egészség védelméhez való jog; 13. cikk: a szociális és egészségügyi segítségre való jog; 14. cikk: a szociális jóléti szolgáltatásokból való részesülés joga; 16. cikk: a család joga a szociális, jogi és gazdasági védelemhez; 17. cikk: az anyák és gyermekek joga a szociális és gazdasági védelemre.
Később, 2005-ben a belső jog részévé vált a 7. cikk 1. bekezdése: gyermekek és fiatalok védelemhez való joga, a 10. cikk: szakképzéshez való jog, a 12. cikk 1. bekezdése: társadalombiztosításhoz való jog és a 15. cikk: fizikai vagy értelmi fogyatékossággal élő személyek szakképzéshez, rehabilitációhoz és a társadalmi részvételhez való joga.

A Szociális Kartában foglalt jogok betartásának vizsgálatával foglalkozik a Szociális Jogok Európai Bizottsága (SZJEB), mely évente ad ki jelentést arról, hogy az egyes országok mennyire tartják tiszteletben az egyezményben foglalt vállalásokat. Nem kielégítő teljesítés esetében a SZJEB ajánlást vagy figyelmeztetést ad ki.

3.6. Európai Unió Alapjogi Chartája

[12] az Európai Szociális Karta kihirdetéséről szóló 1999. évi C. törvény, az Európai Szociális Karta 1991. évi Módosító Jegyzőkönyvének megerősítéséről szóló 124/2003. (XI. 21.) OGY határozat, az Európai Szociális Karta 1988. évi Kiegészítő jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2005. évi XCVIII. törvény, a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről szóló 2009. évi VI. törvény

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményt 1950-ben fogadták el, de ahogy létrejött és bővült az Unió, szükség volt az EU-s alapértékek garanciájára is. Az Európai Unió Alapjogi Chartáját 2000-ben, Nizzában hirdették ki, de csak 2009. december 1. óta kötelező erejű. Az európai uniós jogszabályi keretek között a Charta magasabb szintű normatív erővel rendelkezik, mint a többi uniós jogszabály. A Charta jogi státusza azonos szinten van az alapító szerződések státuszával, és így az Európai Unió lakosainak és polgárainak jogi értelemben véve szilárdabb és átláthatóbb jogokat kínál. A Charta tehát az elsődleges jogforrások közé tartozik, a gyakorlatban az uniós jogszabályok vagy az uniós jogszabályokat átültető nemzeti jogok rendelkezése, amely ellentétes a Chartával, érvénytelen. A Charta több olyan jogot is bevezet, mely az Emberi Jogok Európai Egyezményében nem található meg.

A Charta a tagállamokban már létező, az uniós jog általános elveinek szerves részeként elismert jogokat erősíti meg (méltóság, szabadságok, egyenlőség, szolidaritás, polgárok jogai, igazságszolgáltatás), ugyanakkor újításokat is bevezet: kimondja a fogyatékosság, az életkor és a szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés tilalmát is. A Charta olyan ún. harmadik generációs jogokat is biztosít, amelyek nem tartoznak szigorú értelemben véve az alapjogok közé: Ilyen az adatvédelem, a bioetika és a gondos ügyintézés.

3.7. Az állam jelentéstételi kötelezettsége a nemzetközi egyezmények végrehajtásáról

Az egyes nemzetközi dokumentumok elfogadása, ratifikálása után a részes államoknak bizonyos időszakonként beszámolási, jelentéstételi kötelezettsége van az adott egyezmény megvalósulását biztosító bizottságok, szervek felé.

Az államok a jelentésük nyomán visszacsatolást kapnak az adott felülvizsgálati mechanizmus bizottságától arra vonatkozóan, hogy a jelentésben foglalt, az egyezmény bizonyos cikkeinek való megfelelőség az adott állam jogrendjében, intézkedéseiben, gyakorlati megvalósulásban tetten érhető-e, vagy a jogok érvényesüléséhez további biztosítékokat kell felmutatniuk. Szélsőséges esetben a részes állam akár korlátozásoknak, szankcióknak is alávethető.

A *3.* fejezet önellenőrző kérdései

Melyik a létező legátfogóbb emberi jogi dokumentum?

a) **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata**
b) Alapjogi Charta
c) Alaptörvény
d) CRPD

A CRPD értelmében ki számít fogyatékos embernek?

a) csak az értelmi fogyatékos emberek
b) csak a mozgásfogyatékos emberek
c) csak az érzékszervi fogyatékos emberek
d) **minden olyan ember, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását**

4. Szakmai etika kérdései

Összefoglalás: A fejezet bemutatja az etikus szakmai magatartást elősegítő dokumentum, a Szociális Munka Etikai Kódexe létrejöttének körülményeit, valamint az Etikai Kollégium működését.

Cél: Az etikai kérdések, dilemmák tárgyalásának megalapozása a szociális terület vonatkozásában.

Kulcsszavak: szakmai etika, etikai kérdés, dilemma, etikus szakmai magatartás

Tanulást segítő kérdések: Milyen etikai dilemmák merülhetnek fel a szociális munka során?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- A Szociális Munka Etikai Kódexe http://www.3sz.hu/sites/default/files/Etikai.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)
- A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiumának állásfoglalása a professzionális szakmai munka feltételrendszerről http://www.3sz.hu/sites/default/files/Ek_allasfoglalas_professzionalis_szakmai_munka_feltetelrendszererol_0.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)

A szociális munkás szakma hivatás, bár újabb, mint a hagyományos hivatások, de az orvoslással, a jogászsággal, a papsággal és a tanítással tartozik egy csoportba, azaz professzió. A professziók sajátos jegyekkel bírnak. Ilyenek:

- egy sajátos missziót teljesítenek a társadalomban – ez a szociális munka esetében a társadalmi integráció védelme, valamint a társadalmi kirekesztés megelőzése és orvoslása;
- a közvélemény és az állam által elismert működési (kompetencia-) területe van, amelybe beletartozik a társadalmi problémák azon köre, melyeknek orvoslását és/vagy kontrollálását a közvélekedés a hivatás feladatának tekinti; valamint a jogszabályi keretek és az intézményrendszer, melynek keretében a hivatás képviselői szolgáltatásokat nyújtanak;
- a professziók feladata a társadalmi problémák meghatározott köréről tudást összegyűjteni, és fenntartani azt a szakmai nyilvánosságot, amelyben ezt a tudást közkinccsé teszik;
- a hivatásoknak van kompetencia-leírása, mely rendszerint meghatározza:
  - a hivatás alapértékeit, azaz, hogy a gyakorlat során milyen célokat lehet kitűzni;
  - a szakmai tudást, azaz a jelenségeket értelmező elméleteket és a gyakorlati munkában használt készségeket;
  - valamint annak reprezentációját (ez nem mindig jelenik meg írásos formában), hogy a hivatás közössége és a szolgáltatások felhasználói milyen személyiségvonásokat várnak el a hivatás képviselőitől, azaz a szakmai személyiséggel kapcsolatos elvárásokat;
- a hivatások működtetnek képzési rendszereket, működési engedélyeket adnak ki, mellyel létrehozzák a szakmai hierarchiát;
- a hivatásokkal szemben rendszerint magasabb etikai elvárásokat támaszt a közgondolkodás, ezért a hivatásoknak van etikai kódexe, mely meghatározza, hogy különböző ellentmondásos helyzetekben hogyan kell viselkedniük a hivatás képviselőinek;
- ezen kívül a hivatásoknak van szakmapolitikájuk, amellyel igyekeznek a hivatás működési feltételeit meghatározó szakpolitikai döntéseket befolyásolni a hivatás egységét megjelenítő testületeken keresztül, mint amilyen a kamara, vagy a hazai szociális munkás szakmában a Szociális Szakmai Szövetség.

Ezek között a sajátosságok között kiemelt jelentősége van az etikai kódexnek. Max Weber (1967)[3] azt mondja, hogy a hivatásrendek sajátos – bár adott esetben amorf – közösségek, amelyeket egyfajta „becsület" különbözteti meg másoktól, a renden kívüliektől, azaz viselkedésükkel kapcsolatban szigorú elvárások vannak. A becsület hozza magával a megbecsülést, amit a hivatások tagjai élveznek. A tudás

és az etikai előírások kérdései már az ókorban is előkerültek, a beavatás során az ezoterikus tudást csak olyanoknak szolgáltatták ki a tudás birtokosai, akik rendelkeztek a „jó erényével". A tudás ugyanis valóban hatalom, lehet vele ártani. A német szociálpedagógia például azért diszkreditálódott a náci időkben, mivel a hivatás képviselői közreműködtek Hitler eutanázia programjában, amelynek keretében több ezer fogyatékos német állampolgárt gyilkoltak meg. A szociálpedagógusok szerepe ebben az volt, hogy elérjék a „zökkenőmentes ügymenetet". (LORENZ, 1994:59-81) Az ilyen esetek elkerülése érdekében köti össze az INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS (2014) hivatás-meghatározása a professzionális tudást az etikai követelményekkel.

„A szociális munka olyan gyakorlat alapú professzió és tudományág, amely elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, valamint az emberek hatalommal való felruházását és felszabadítását. A társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak el a szociális munkában. A humán és társadalomtudományok elméleteivel, valamint a helyi tudásokkal felvértezve a szociális munka embereket és rendszereket aktivizál, hogy választ adjon az élet kihívásaira és előmozdítsa a jóllétet."

A hatályos – a Szociális Szakmai Szövetség által 2015-2016-ban átdolgozott – Szociális munka Etikai Kódexe[13] szerint:

3. Az Etikai Kódex a szociális munka folyamatában résztvevők értékeinek és emberi méltóságának megőrzését, helyreállítását és kiteljesítését szolgálja.

13. A szociális munkás felelőssége, az Etikai Kódexet aláíró és csatlakozó szakmai szervezetek joga és kötelessége, hogy felhívják a döntéshozók, valamint a közvélemény figyelmét mindarra, amiben a nélkülözés és a szenvedés kialakulásáért a döntéshozók, a társadalom vagy egyes intézmények felelősek, illetve amivel akadályozzák ezek enyhítését.

A definíció egyértelműen megfogalmazza azokat az értékeket, amelyek meghatározzák, hogy milyen célokat tűzhetünk ki a munka során. Ez azért is igen fontos, mivel a szociális munkások – amennyiben az állam hozzájárul a szolgáltatás törvényi szabályozásához, megszervezéséhez, finanszírozásához – az állam és az állampolgárok közötti kapcsolatot közvetítik. Amennyiben a szociális munkás szakmára a fenti ismérvekre épülő hivatásrendként tekintünk, úgy annak feladata egyértelműen segítői, nem pedig regulatív (ellenőrző és a hatalmon lévők érdekében fegyelmező).

Az etikus szakmai munka keretrendszere

Katz Katalin szerint az etika tanulásának három színtere van:
1) saját belső kódexünk, mely az értékekből és saját erkölcsi felfogásunkból, hozzá állásunkból áll;
2) szakmai etikai kódex;
3) az „élet" etikai döntései, melyek minden esetben egy összetett kontextusban születnek meg.

Fontos hangsúlyozni, hogy a szakmai etika központi értéke a felelősségvállalás, mely a kliens irányába történik. (KATZ, 2011:45-46) Sarah Banks megfogalmazásában az etika széles értelemben használatos, mely lefedi az alábbi területek egyes részeit vagy azok teljességét:

- Magatartás – mely cselekedetek helyesek vagy helytelenek?
- A jó társadalom – milyen társadalomban szeretnénk élni?
- Karakter – milyen erkölcsi tulajdonságok helyesek vagy helytelenek?

[13] Elérhető itt: http://www.3sz.hu/tartalom/etikai-k%C3%B3dex-0

- Kapcsolatok – milyen felelősségek kapcsolódnak az emberek egymáshoz való viszonyához, mind egyéni, mind csoport szinten. (BANKS, 2011:7)

Az egyes nemzeti szakmai etikai kódexek a – nemzetközi trendeknek megfelelően – jellemzően a helyes szakmai magatartásra, viselkedési formákra helyezik a hangsúlyt. Ez magába foglalja mindazokat a cselekvéseket, amelyek az egyének jogainak tiszteletben tartása érdekében jelölnek ki döntéseket és képesek lehetnek az emberek jól-létének előmozdítását szolgálni. (BANKS, 2011)

Az etika széles körű meghatározásán alapuló etikus szakmai munka keretrendszerét az *igazságosság* és a *gondoskodás etikája* koncepciók együtteséhez kapcsoljuk, melyek képesek egy komplex rendszert alkotni a szociális munka területein, akár a szociális szolgáltatásokról és ellátásokról, akár a gyermekvédelemről beszélünk, amely megközelítés alapvetően arra irányul, hogy mind a felnőtt, mind a gyermekkorú klienseket aktív szereplőnek tekintjük a szakmai munkavégzés során.

Az igazságosság etikája az emberi és gyermeki jogok rendszerével, magával az ellátórendszerek működését különböző szinteken kijelölő jogszabályokkal együtt egy formalizált keretrendszer, míg a gondozási etika a kliens egyedi igényeire adott szakmai válaszok összessége. Az igazságosság etikája magában foglalja a racionális döntéseket, a normatív szükségletek, az eljárások és sztenderdizált folyamatok, protokolláris működési szabályok rendszerét, a gondoskodás etikája pedig a szubjektív szükséglet kielégítésre épülő bizalmi viszonyokat, partneri együttműködéseket, nyílt kommunikációs módokat, kliensközpontú beavatkozásokat fedi le. A kettő egymásmellettisége lehet a garanciája a rendszerszintű és egyéni szintű felelősségvállalásoknak, az etikus szakmai magatartásoknak. (RÁCZ, 2016)

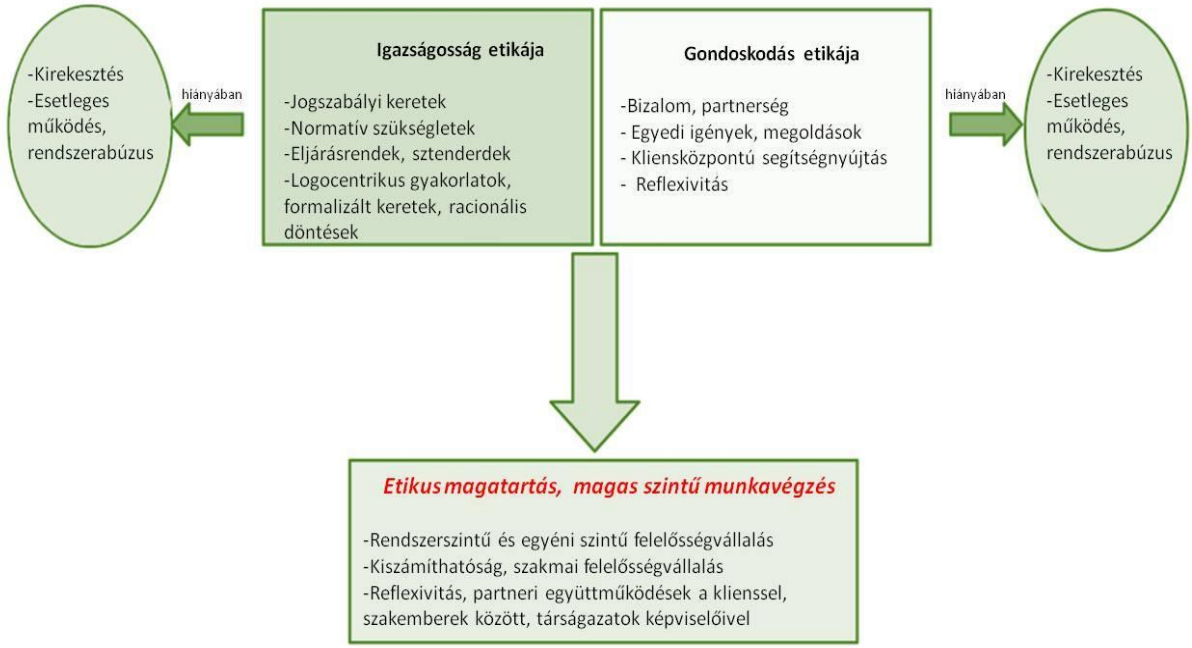

.ábra: Az etikus szakmai magatartás keretrendszerének ábrája:

RÁCZ (2016:158) alapján

Ahogy az ETIKAI KOLLÉGIUM PROFESSZIONÁLIS SZAKMAI MUNKA FELTÉTELRENDSZERÉRŐL SZÓLÓ ÁLLÁSFOGLALÁSA (2017) is kifejti: *„(…) mind az alapszolgáltatások, mind a szakosított ellátások vonatkozásában a szakemberek csak akkor tudnak magas színvonalú munkát végezni, a kliensek szükségleteit kielégíteni, jogaikat és érdekeit védeni, - hozzájárulni ezáltal a társadalmi kirekesztés, megbélyegzés vagy megalázás csökkentéséhez, elősegítve a munkahelyi- és a befogadó*

társadalom erősödését - ha a jogszabályi feltételek, a megfelelő humánerőforrásra és infrastruktúrára épülő munkavégzési körülmények, a szakemberek képzésének, továbbképzésének és tehermentesülésének lehetőségei, a kliensrendszer problémamegoldását segítő szakmai-módszertani eszköztárak, partneri együttműködések adottak."[1]

A szakmai etika azokat a témákat fedi le, hogy a szakembereknek hogyan kellene eljárniuk a szolgáltatás felhasználóival, hozzátartozókkal, vagy akár a kollégákkal való együttműködés során, mennyi autonómiát kellene biztosítaniuk a klienseknek, vagy maguknak a szakembereknek mennyire kellene autonómnak lenniük, illetve milyen tulajdonságokkal kellene rendelkezniük.

BANKS (2004) szerint

> … fontos, hogy az egyre csak sokasodó szabályokra épülő formalizált működési környezetben megtalálják a szakemberek az utat, hogy helyesen döntsenek. Ne csak a formális szabályok határozzák meg a helyes cselekedeteket, hanem ha szükséges, legyenek képesek új utakat keresni, módosítani vagy figyelmen kívül hagyni a korábbi működési módokat.

Az etikus szakmai magatartás területi munka során való megvalósítása és ezáltal egy magas színvonalú szolgáltatás nyújtása csak akkor tud megvalósulni, ha a döntéshozók, fenntartók és munkahelyi vezetők a munkavégzés feltételeit biztosítják, valamint elvárásként fogalmazzák meg munkavállalóik felé, hogy szakmai tisztességgel végezzék munkájukat. Az etikus magatartás tehát érték, a kliensekkel végzett munka során szakmai értelemben vett eszköz. Ebben a megközelítésben az Etikai Kódex is érték és a kliensekkel végzett munka szakmai eszköze, a hivatásrend szimbóluma, nem pedig politikai eszköz. *„A szociális munkát folytató szervezetek nem használhatják fel a segítő folyamatot pártpolitikai célokra, vagy vallási meggyőződés befolyásolására."* (ETIKAI KÓDEX, 2016, 29. pont)
A szociális és gyermekvédelmi területen dolgozó szakembereket abban is támogatni kell, hogy felhívják a vezetők és döntéshozók figyelmét azokra a helyzetekre, esetekre, vagy akár feltételekre, amelyek gátolják a jó, szakszerű és etikus gyakorlatok megvalósítását. Mindez azt is feltételezi, hogy tere van az etikai kérdések megvitatásának, mind a szociális képzésekben, mind pedig a szakmai munkavégzés során. (BANKS, 2004:21) Azaz az etikai kérdések megvitatása, az etikus magatartás a szakmai kultúra része és a professzionális működés alapvető eleme.

Átfogóan
Az etika egy horizontális téma is az egyes szakmai területeken, hiszen az etikai dilemmák vizsgálata, illetve azok feloldása során számos szakmai kérdés kerül megnyitásra, amely segíthet abban, hogy szélesebb körű szakmai párbeszéd induljon meg az egyes ellátási területeken a szakemberek, szakmai szervezetek, képzőhelyek és döntéshozók együttműködésére építve. Mindez segít a szakmai önállóság szélesebb körű megjelenítésében, valamint a szakmai egységesség képviseletében.
Banks (2011) fentebb idézett széles értelmű (többdimenziós) etika fogalmát használva, a *jó társadalom* attribútumait nem határozza meg a legtöbb nemzeti etikai kódex, de megjelenik bennük egy vízió az értékek kijelölése mentén, amely a szociális munka számára központivá teszi az emberi jogok védelmét és a társadalmi igazságosságért való küzdelmet. Banks amellett érvel, hogy az etikai kérdések a mindennapi élet szerves részét képezik, ezért az etika nem csak a dilemmákról szól, és arról, hogy bonyolult szakmai helyzetekben hogyan döntsünk, hogyan juttassuk érvényre a jogokat. Álláspontja szerint az élet minden aspektusának etikai dimenziói vannak. Banks megkülönbözteti a *szakmai etika szituatív jellegét* (situated ethics) és a *szakmai etika politikai jellegét* (politicized ethics). A szituatív jelleg a dilemmák konkrét helyzetben való megjelenésére, emberi kapcsolatokhoz kötötten jelenik meg. Etikusnak lenni és etikusan cselekedni annyit jelent, hogy a különböző helyzetekben és az emberi kapcsolatokban érzékenyen vagyunk jelen, kifejezzük az érzéseinket, és a cselekvések mögötti okokat is láttatjuk. Amennyiben a szociális munkát, mint egyfajta társadalmi mozgalmat értelmezzük, fontos szerepe az elnyomó társadalmi struktúrára való figyelemfelhívás, erre utal a szakmai etika politikai jellege. Foglalkozási csoport tagjaként a szociális munkások alapvető feladata az elnyomottak,

kirekesztettek hangjának hallatása, érdekeik és jogaik védelme. A kettő összekapcsolása a *társadalmi igazságosság szituatív etikája* (situated ethics of social justice)[5], mely inkább csak elvi szinten rögzíti, hogy a cselekvés során a társadalmi igazságosság adja a kiindulópontot. Jellemzői: *radikális társadalmi igazságosság*; *empatikus szolidaritás*; *relációs autonómia*[6]; *kollektív ellenálló felelősség*; *morális felsőbbrendűség*; *szakmai munka komplexitásával és ellentmondásaival való számolás*. A szociális munkában számolni kell a komplexitással, a bizonytalansággal, az ellentmondásokkal, tudni kell, hogy az etika nem csak dilemmákról szól, hanem kétféle cselekvési minta közötti választásról. (BANKS, 2011:16-19) Úgy véljük, hogy a szakmai szempontok figyelembe vétele mellett az érdekvédelemre is, azaz a szakmai etika politikai jellegének hangsúlyosabbá tételére kell nagyobb hangsúlyt fektetni, hogy a szociális munkások merjék felvállalni, a cselekvéseik kiindulópontja, társadalmi igazságosság kérdése.

4.1. A szociális munka és az etika kapcsolata

A szociális munka a humanitárius és demokratikus eszmékből nőtt ki, az emberi méltóság tiszteletben tartásán alapszik.
Ahogy a szakirodalomban is olvasható „…a szociális munkában minden döntés tartalmaz etikai aspektusokat” (Loewenberg, Dolgoff 1988a: 181).

Az etika a görög ethosz szóból származik, ami eredetileg a szokás, használat kifejezésekre utalt, mai jelentése inkább erkölcs, erkölcsi magatartás, érzés. Az etika azzal foglalkozik, hogy egy cselekvés morálisan helyes-e (Loewenberg, Dolgoff 1988a).

Az etika erkölcs; az erkölcsi elvek rendszere, illetve valamely hivatás erkölcsi és magatartásbeli szabályainak összessége. Mint diszciplína az etika vagy gyakorlati filozófia azokkal a viselkedési szabályokkal és cselekvési módokkal foglalkozik, amelyek meghatározzák az emberi élet gyakorlatát. (Fürst 1993:143)

Az etika segít a konkrét helyzetben az erkölcsi problémák felismerésében, tudatosításában és eligazítást ad arra nézve, hogy miként cselekedjen az egyes ember. Az etika azzal a kérdéssel is foglalkozik, hogy valamely cselekvés helyes-e, illetve miképpen kellene a dolgoknak lenniük.

A szakmai értékek segítenek az etikai kérdések megválaszolása során. „Az etika az értékekből ered, és összhangban van velük. Az érték a »mi a jó, illetve elvárható«, míg az etika a »mi a helyes és korrekt« fogalmával áll kapcsolatban.” (Loewenberg-Dolgoff 1994: 193)

Erkölcs? Morál? Etika?
Erkölcs: az a cselekvésmód, szokásrend, amelyet a családunktól, környezetünktől „örököltünk”, és mi magunk is továbbadunk utódainknak, kortársainknak. Tágabban értelmezve, a természetes és a tételes törvényeken alapuló szabályok összessége, amelyek az emberi magatartást határozzák meg.
Morál: A latin morál a „mos” szóból ered, amely jobban hasonlít az ethoszra, azaz a törvény, a külső normák követését jelenti.
Morál = Erkölcs, erkölcsiség. (A magyar nyelv értelmező- és az idegen szavak szótára szerint.)

„Hazudni rút. Ez ellen a morál, | A társas illem egykint perorál.” *(Arany János)*
“Ahol nincs elég kenyér, ott nincs elég morál.” *(Móricz Zsigmond)*

Etika: magának az erkölcsnek a problémakörét vizsgálja.
Az emberi cselekvés erkölcsileg helyes formáit és javításának lehetséges módjait kutatja.
Alapvető kérdése mi a jó és mi a rossz az emberi cselekvésben?
Mikor járunk el helyesen vagy helytelenül a tetteinkben, szavainkban, gesztusainkban, elmulasztott cselekvéseinkben.

Az etika tulajdonképpen gyakorlati filozófia, olyan tudás, amely a cselekvés tekintetében fontos, és amely útmutatást ad. Az etika nem marad csupán a feltárásnál, a jelenség leírásánál, hanem normákat, szakmai értékeket állít fel. A szakmai értékek a gyakorlati szakember számára etikai irányelveket adnak munkája során. Az irányelvek felvértezik a szociális munkást olyan etikai kritériumokkal, amelyek segítségére vannak a nehéz gyakorlati kérdések eldöntésében. Az etikai elvek mindig az értékekből származnak. Ezek a normák, szabályok, garantálhatják a minőséget. Az emberi élet minőségét. Így, mondhatjuk az etika, az emberi élet minőségbiztosításának legrégebbi, mással nem helyettesíthető eszköze.

Felmerül a kérdés, van-e szociális munka etika?
Természetesen van szociális munka etika. A szociális szakma erősödésével, a szervezetek szövetségbe tömörülésekor, az első feladatok között nevesítve jelent meg, hogy el kell készíteni a szociális munka etikai kódexét. Ez annak az igénynek a megfogalmazását jelentette, miszerint össze kell gyűjteni és meg kell fogalmazni érthetően a szociális munka tevékenységeivel kapcsolatos elvárásokat, normákat.

Miért fontos, hogy a szociális munkát minden érdekelt fél által ismert és elfogadott, nyomtatásban megjelent szakmai etikai kódex szabályozza?

1. Elsősorban azért, mert a szociális munkás emberekkel foglalkozik. Felelőssége igen határozott, mert az esetek többségében olyan emberekkel foglalkoznak, akik szegregált, kiszolgáltatott helyzetbe kerültek.
2. Felmerül az a kérdés is, a szociális munka hivatás vagy mesterség? Minden bizonnyal a helyes válasz ebben a kérdésben, hogy mindkettő. A szociális munka mesterség jellege, a professzionalizmusa tanítható, megtanulható. Ami a hivatás jellegét illeti, nehezebb dolgunk van, mert itt csak – a saját és a közösségi – etikai normákhoz fordulhat a szociális munkás válaszért.
3. Az írásba foglalt etikai kódex mindenki számára elérhető, nyilvános. Ez segíti a külvilág számára a szociális munka megismerését, értékelését. Ugyanakkor védelmet is nyújt, mert ismertté válik, hogy mi várható el a szociális munkástól és mi nem. A kliensei, a munkáltatója a kódexben foglalt normák szerint ítéli meg cselekedeteit.
4. Az etikai kódex elkészítésére azért is szükség volt, mert a jogi szabályozás ellenére, komoly bizonytalanság érezhető a szakmában a társadalmi értékválság, vagy értékek átalakulása, értékek átértelmezése következtében.

E közben felmerül az a kérdés is, hogy az írott Etikai Kódex korlátozza-e az intézmény autonómiáját, a szociális munkást? Ettől nem kell tartani, mert az erkölcs az egész társadalomra, ebből következően a szociális munkát végzők társadalmára is vonatkozik. Nincs helyi erkölcs, helyi szokás van, amely nem azonos egymással. A szociális munka etikai normái a hivatásunk lényegéből következnek, nem függnek, nem függhetnek a helyi vagy egyéni értelmezéstől. A kódexek jellemzője, hogy akkor hatnak, ha a bennük foglaltakkal az érintettek azonosulni tudnak, azokat elfogadják.

A szociális munka Etikai Kódexe az önkéntes csatlakozásra, a szabad akaratból történő elfogadásra épít. Ezzel nem korlátozza az intézmény szabadságát. Könnyű belátni, amint egy intézmény kijelenti, rögzíti szabályzataiban, hogy magára nézve kötelezőnek vállalja a Kódex tartalmát, bizalmi tőkét létesít a kliensei, a fenntartója, a tágabb környezete felé.

Nem kétséges, a szociális munka világának minden szereplője követ el etikai vétséget. Ki súlyosabbat, ki kevésbé; ki tudatosan, ki akaratlanul. Minden vétség közös vonása, hogy általa valakit vagy valakiket megbántottak, kárt okoztak nekik.
El kell ítélni vétségükért ezeket az embereket? Nem, a Szakmai Etikai Kódexnek nem, illetve nem kizárólagosan ez a célja. Minden ember tévedhet, hibázhat, de a hibák megelőzése, illetve a

kijavításukra való törekvés etikai kötelesség. Az etikai normák ismerete és értelmezése éppen ehhez segít hozzá. Ismerve, hogy mi a helytelen, képessé válik a szociális munkás annak elkerülésére.
A szociális munka egyik sorvezetője: „nil nocere", azaz ne árts. Ez az aforizma Hippokratésztől származik, aki az orvosi etika alapköveit tette le. Ez a szociális munkában is alappillér, amire a szakma épül.

„…minden etikai kódex annyit ér, amennyire az a szakma gyakorlatában érvényesíthető"
Ahogy a fenti Szabó Lajos (2003: 25) idézet is kimondja, az Etikai Kódex annyit ér, amennyi abból megvalósul a gyakorlatban.

4.1.1 **Szociális Munka Etikai Kódexének bemutatása**

„A szakmai etikai kódexek hitvallások és parancsok keverékei. Mint hitvallások, megerősítik a szakmai megbecsülést a viselkedésmód magas ideáljai iránt, és megkövetelik a szakma tagjaitól, hogy tiszteljék azokat, tehát egyfajta szakmai hivatalos eskü szövegét alkotják. Mint parancsok, a szakmai etikai kódexek előírások sorozatát tartalmazzák, amelyek speciális helyzetekben szabályozzák a viselkedést." (Benjamin – Curtis 1991:15)

A szakmai etikai kódexeknek az is feladatuk, hogy általánosságban tartalmazzanak olyan etikai szempontokat, amelyeket a szakmai döntések során számításba kell venni.
„Ha a kódexnek egyszerűnek, átfogónak és minden segítő számára elfogadhatónak kell lennie, olyan elvont és általános lesz, hogy számos specifikus problémára nem vonatkoztatható jelentős magyarázatok nélkül. Amikor ilyen kódexekhez konkrét dilemmák esetében fordulunk, az értelmezésben rejlő véleménykülönbségek a felszínre törnek, és azok, akik érintettek a vitában, magán a kódexen felülemelkedve tudják csak a problémát megoldani. Másrészt viszont, ha valaki nagyon speciális kódexet próbál létrehozni azzal a céllal, hogy előre számítani tudjon az összes erkölcsi kérdésre, ami csak felmerülhet, akkor három jelentős problémával kell szembenéznie. Először is a kódex elkerülhetetlenül tartalmazni fog ellentmondásokat, és így valószínűtlen, hogy széles körben elfogadják. Másodszor, minden bizonnyal vaskos köteteteket tenne ki, és így elvesztené a rövidségéből és egyszerűségéből származó előnyöket. Harmadszor, bármennyire is részletes egy ilyen kódex, soha nem éri el azt a célt, hogy egyértelmű útmutatást adjon minden lehetséges szituációra. Ezért sem a tömör, sem a hosszú, részletes kódex nem lehet olyan mindent átfogó, egyértelmű útmutató, hogy teljes körűen elfogadható legyen." (Benjamin – Curtis 1991:17)

Az írott **etikai kódex** az adott szakma normáinak és vélekedéseinek (a magatartás követelményeivel kapcsolatos véleményeinek, elgondolásainak) megfogalmazása, mely megpróbálja leírni, „hogyan végzik majd dolgukat", különös tekintettel „a szervezetben nem elfogadható cselekedetekre". Az etikai kódexben tehát a szakma erkölcsi normáit rögzítik. A kódex definiálja azokat az értékeket, amelyekre a szakma stratégiája és működése épül, és irányelveket szögez le a konfliktusok kezelési módjára. Az etikai kódex a szakma egyoldalú, önkéntes deklarációja, amelyben lefekteti az általa legfontosabbnak tartott értékeket és cselekvési normákat a szakmával kapcsolatban álló külső és belső érintettek (a kliensek, a munkáltatók, a munkatársak, a lakóhelyi közösségek, a természeti környezet) „vonatkozásában".

Az etikai kódex a szakma ígérete arra, hogy adott módon fog viselkedni. Világos, egyértelmű elvárásokat fogalmaz meg az érintettek és általában a társadalom számára. Az írott etikai kódex normáit és vélekedéseit a szervezetek tagsága, vezetői és az Etikai Kollégium tagjai javasolják, vitatják és fogalmazzák meg, majd egy konferencián elfogadják és közzé teszik. A normák természetesen viselkedési kívánalmak, azt a viselkedésmódot rögzítik, amit a szakma adott helyzetben elvár a „művelőitől".

Az etikai kódex vélekedései gondolkodási normákat tükröznek, azt a gondolkodásmódot rögzítik, amelyet a szakma képviselői adott helyzetben várnak a résztvevőktől. Ez ösztönzés egy bizonyos gondolkodásmódra és gondolkodási sémára, mely várhatóan a kívánatos magatartást eredményezi.

A Szociális Munka Etikai Kódexe a szociális szakma résztvevőinek etikus munkavégzését kívánja elősegíteni. Az Etikai Kódex nem tud a napi eseményekre azonnal reagálva útmutatást adni, a már ismert, megfogalmazott problémákra igyekszik megoldásokat felvázolni. A szakmai változásokat csupán meglehetősen nagy késéssel tudja követni. Az Etikai Kódex felülvizsgálatainak mindenkori célja, hogy az aktuális helyzetekhez igazodva segítse a szociális munkát végzőket a munkájuk során felmerült etikai dilemmák feldolgozásában, az etikus munkavégzésben. Ugyanakkor nagyon fontos a hatályos jogszabályok betartása, még akkor is, ha azok esetenként nehezen követhetőek. Az Etikai Kódex útmutatást kíván adni az etikus szociális munkához – mind a kliens, mind a szociális munkás szempontjait figyelembe véve, - a szociális hátrányok elkerüléséhez ad támpontokat, segíteni kíván a szociális munkát végzőknek a mindennapok anyagi, erkölcsi útvesztőiben való eligazodásban, a kliensek segítésében.

A legutóbbi felülvizsgálat során – az aktuális helyzethez igazodóan – a kódex a szövegének pontosítása és módosítása mellett egy preambulummal, valamint kilenc új ponttal egészült ki. Módosítás és pontosítás történt a Záró és Értelmező rendelkezésekben is, azért, mert hangsúlyozni, kiemelni vagy egyértelműbbé kellett tenni a fogalmakat. A kódex új pontokkal való kiegészítése elengedhetetlenné vált az átalakuló társadalmi helyzet, valamint a szociális ellátások mennyiségi és minőségi változása során jelentkező új körülmények miatt. Az alkalmazkodás szükségességét erősítették meg a beérkező jelzések is. Az Etikai Kollégium – melynek kiemelt feladata az etikai kódex gondozása, - törekszik arra, hogy a kódex szellemiségét, élő, organikus szerkezetét megtarthassa és a szociális ellátás szereplői számára mindenkor segítséget nyújtson. A felülvizsgálatban a Kollégiumhoz érkező ajánlások is közrejátszottak. A kódex aktualizálása – hosszú előkészítő időszak – során a kollégiumi tagok összegyűjtötték a saját szervezeteiktől érkező jelzéseket, javaslatokat. Az elkészült anyag közös munka eredménye, amelyben a szakma tapasztalatai, javaslatai fogalmazódnak meg, jutnak érvényre. A kódex az egyes normákat nem tudja részletezni, hiszen nem lehet példatár. Erőssége, hogy 0. mérföldkő, hogy újra rögzíti az értékeket a megváltozott körülmények között.

A szakmai tisztesség és becsület, az erény mibenléte nem igazolható szakmai vagy logikai érvekkel, azt a szakmai etika támasztja alá, ennek írott lenyomata az Etikai Kódex. Ugyanakkor, a kódex messze nem azonos a szociális szakma valamennyi sztenderdjének, tudásának, tapasztalatának gyűjteményével, a szakma bölcsessége sokkal tágabb a kódex tartalmánál.

A segítő szakma hivatástudatának, erkölcsi értékeinek védelme nem külső hatalmak által, erővel kikényszerített feladat, hanem a hivatásból adódó belső késztetés, szakmai tartás, a becsület ápolásának közös ügye. Gyakran félreértik az Etikai Kódex szabályainak célját és tartalmát, összekeverve e normákat a jogszabályokkal. Bár vannak hasonlóságok az etikai és jogi normák között, nem árt felhívni a figyelmet az eltérésekre. A jogszabályokhoz hasonlóan az etikai normák is igyekeznek megkülönböztetni azt, ami helyes, attól, ami helytelen. Ám míg a jogszabályi normák sértése általában jogi következményként szankciókat von maga után – az etikai szabályok megsértésének a szakmai közösség megvetése lehet a következménye. A jogszabályoknak gyakran az a céljuk, hogy a szankciók kirovásának fenyegetésével elrettentsen a jogi normák megsértésétől – az etikai normák megfogalmazásával a kódex éppen hogy nem elrettenteni akar! A különösebb szankciókkal nem járó normasértések megállapításának a legfontosabb célja, hogy el lehessen választani egymástól azt, ami tisztességes, becsületes és helyes („etikus”), attól, ami nem ilyen.
A szakma, a hivatás tisztességének és becsületének védelme az Etikai Kódex legfontosabb tartalma: azok a kollégák, szociális segítő szakemberek, akik a kódex normáit követik, számíthatnak a szakmai közösség támogatására és a velük való szolidaritásra. Bár az Etikai Kódex is törekszik a teljes körű,

összefüggő szabályozásra, e szabályozás teljessége és keménysége nem mérhető össze a jogszabályokéval.

Az etikai szabályozás számol azzal, ami a görög drámák óta az emberiség nehéz terhe és tapasztalata: olykor a fontosabb normák védelme és képviselete más etikai szabályok figyelmen kívül hagyásával érvényesíthető. (Épp e prioritások mérlegelése az Etikai Kollégium egyik legfőbb szempontja az elé kerülő egyes esetek megítélésében.) Másfelől, a jogszabályoktól elvárt teljeskörűséget az Etikai Kódex azért sem tudja biztosítani, mert megalkotása során kizárólagosan a konszenzus elve, és nem a konzisztenciák eléréséhez könnyebb utat jelentő többségi elv a döntések meghozatalának elve. Igen egyszerűen: amiben nem sikerült konszenzusra jutni a hosszú előkészületek és viták során, azok a vitatott normák nem kerülhetnek be a kódexbe. (Így pl. a mostani módosítások, bár fontos hivatásbeli normák elveit rögzítik olyan kérdésekben, mint hogy a segítő szakemberektől a hivatali, hatósági ügyekben való részvételük során is elvárt, hogy megtartsák segítő – inkább az „ügyvédhez", mintsem az „ügyészhez" hasonló – szerepkörüket, vagy hogy a munkahelyi viták és konfliktusok során elvárt a konfliktusban másik oldalon álló kollégák integritásának és kompetenciájának elismerése – de a normák részletesebb kibontásában és kifejtésében nem sikerült konszenzusokra jutni.)[9]

4.1.2 **A Szociális Munka Etikai Kódex története, változásai**

A Szociális munka Etikai Kódexének megszületése

Az etikai kódex történetéhez szervesen hozzátartozik, megértéséhez kapcsolódik a kor történelmi és politikai légköre, aktuális helyzete.

Az Etikai Kódex története

Magyarországon a két világháború közötti és a második világháborút követő rövid időszakot leszámítva, nem létezett szociális segítő szakma, különösen nem szociális munka néven. Az 1980-as évek „oldódó" politikai légkörében egyre világosabbá vált, hogy a „mindenről gondoskodó állam" olyan idea, amit nem lehet megvalósítani, arra a szocialista rendszer maga sem képes. Az államapparátus ezt nem engedte nyíltan kimondani, de szemet hunyt a szociális jellegű kezdeményezések fölött.

A rendszerváltás megváltoztatta ezt a helyzetet. Gyárakat, munkásszállókat zártak be, így nemcsak a „belső munkanélküliek" kerültek utcára, maradtak munka és fedél nélkül. Jelentős munkanélküli tömeg jelent meg a városokban, a falvakban, hajléktalanok lepték el a pályaudvarokat, az aluljárókat, a lakótelepi lépcsőházakat. Ettől kezdve egymás után alakultak meg a szociális munkát végző, magukról is ezt valló szervezetek, intézmények, majd a szakemberek szakmai és érdekvédelmi szervezetei. A négy jelentősebb szervezettségű és létszámú társulás, a Családsegítők Kamarája, a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, az Iskolaszövetség és a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete 1995-ben megalapította a Szociális Szakmai Szövetség elnevezésű ernyőszervezetet.

A Szövetség munkatervében megnevezett többszintű szociális-, szociálpolitikai programoknak egyik fontos feladata volt a magyarországi viszonyokra és szakmai igényekre épülő etikai kódex megalkotása. Ennek előkészítésére a szövetség etikai munkacsoportot hozott létre a négy alapító szervezet egy-egy képviselőjének és egy független szakértőnek a részvételével. 1994 őszén kezdődött meg a munka. A feladat, ami a csoport előtt állt, nem volt kisebb, mint a szociális munka hazai etikai kódexének létrehozása, elkészítése.

A munkacsoport a kódex készítésének fázisait a következőkben határozta meg:

- *Adatgyűjtés:* a nemzetközi és hazai segítő szakmák etikai kódexeinek összegyűjtése. A segítő szakmák és a szociális munka etikai alapelveinek számbavétele. A szakmai etika megjelenése a hazai és a nemzetközi szociális munkás képzésben.

- *Esetelemzések a magyar gyakorlatból:* tematikus csoportok létrehozása, melyek rendszeresen összeülnek, és a gyakorlatból „hozott” etikai problémákat megvitatják. A megvitatott kérdések tanulmánykötetbe szerkesztése részletes kommentárokkal együtt.
- *Az Etikai Kódex első változatának megírása:* az összegyűjtött anyagokra építve, a beérkezett javaslatok értékelése, beszerkesztése az első változatba. A konferenciaváltozat elkészítése.
- *Az Etikai Kódex munkaváltozatának elkészítése* a munkacsoport által összeállított munkaanyag felhasználásával. A lezáratlan kérdések összegyűjtése. A szakterületeket érintő, speciális problémák feldolgozása érdeklődő és aktivizálható szakemberek bevonásával.
- *Konferenciák szervezése:* a szakemberek számára területi konferenciák szervezése, a készülő kódex bemutatására. Az eszmecserék tapasztalatainak feldolgozása.
- *Az utolsó munkaváltozat előterjesztése a konszenzus konferencia elé*.

A kódex első változatának megírása a tervezett lépésekben, a kitűzött határidőn belül megtörtént. Az adatgyűjtés során több mint húsz magyar és külföldi etikai kódex került áttanulmányozásra, az azokból levont tapasztalatok összegyűjtésre kerültek, az irányadónak és relevánsnak tartott elemek beépültek. 1995. január 26-28. között megrendezésre került az első Etikai Kódex konferencia Szekszárdon, melyen a négy alapító szervezet 5-5 tagja, a Szociális Tanács képviselői, és a szociálismunkás-képző iskolák hallgatói vettek részt.

A résztvevők előzetesen megismerkedhettek a konferencián feldolgozásra javasolt témakörökkel, melyek a következők voltak:

- a szociális munka alapelvei;
- a szociális munkás és a kliens kapcsolata;
- a szociális munkás munkatársaival szembeni erkölcsi felelőssége;
- a szociális munkás szakmájával szembeni erkölcsi felelőssége;
- a szociális munkás munkahelyéhez való viszonya, társadalmi kötelességei.

A konferencia felszínre hozta a szakmapolitikai érdekeket, kimondhatóvá tette a dilemmákat és definiálhatóvá váltak a képzésben és a munkavégzésben előkerülő problémák. Megállapodás született, hogy a kódex a szociális munka etikai normáit kívánja megfogalmazni, és ez a címében is fontos, hogy kifejezésre kerüljön: „A Szociális Munka Etikai Kódexe”. Ez azonban tüstént felvetette azt a kézenfekvő kérdést, hogy mit jelent ez a fogalom az adott társadalmi kontextusban és hogyan határozhatók meg annak szakmai, szakmaetikai normái. Az elhangzott viták alapján világossá vált, hogy az etikai kódex akkor töltheti be hatékonyan a szerepét, ha következő feltételek megteremtődnek:

- megfogalmazódnak a szakmai normák;
- a szakmai szervezetek egységes elveket alakítanak ki;
- kiépül a szakmai érdekvédelem;
- létrejön egy etikai kollégium az ernyőszervezet keretében.

Fontos megjegyezni, hogy a fent felsorolt feltételek a mai napig nem teljesültek az elképzeléseknek megfelelő mértékben és minőségben. Egyedül az Etikai Kollégium felállítására került maradéktalanul sor, amelyben az időközben csatlakozott szervezetek nem mindegyike képviselteti magát jelenleg sem. Mindezek mellett akkor és ott egy sor kérdés várt még megválaszolásra:

- Mi a munkáltató szerepe az etikai kérdésekben?
- Vonatkozhat-e a munkaadókra az Etikai Kódex?
- Elfogadhat-e a szociális munkás olyan munkafeltételeket, ahol az Etikai Kódex előírásait nem tudja maradéktalanul betartani?
- Köteles-e végrehajtani az etikai normáknak ellentmondó munkaadói utasításokat?
- Milyen szankciók alkalmazhatók etikai vétség elkövetése esetén a szociális munkással szemben?

Ezeket a kérdéseket 20 év után sem sikerült egyértelműen és teljes körűen megválaszolni!

A Szociális Munka Etikai Kódexének tervezete. Ez a négy szervezet tagsága elé került, amelyet képviselőik előterjesztése alapján a tagok megismertek és megvitattak. A szervezetektől az etikai munkacsoporthoz így visszakerült véleményezett tervezeteket a munkacsoport tovább egyeztette, lektorálta. Az 1995. májusi budapesti konszenzus konferencián az alapító szervezetek képviselőivel, a széles körből meghívott társszakmák és szervezetek jelenlévőivel megvitatásra, és a szükséges mértékben módosításra került, majd konszenzussal véglegessé fogadták el az előterjesztett változatot. A konszenzus konferencián résztvevők száma meghaladta a 100 főt, mely egy széles körű szakmai összefogást is mutat. Az elfogadott Szociális Munka Etikai Kódexét 1995 júniusában, ünnepélyes keretek között az alapító szervezetek vezetői aláírásukkal hitelesítették, szervezetük tagságára nézve kötelezően betartandónak fogadtak el.

Az Etikai Kódex felülvizsgálatainak mindenkori célja, hogy az aktuális helyzetekhez igazodva segítse a szociális munkát végzőket a munkájuk során felmerült etikai dilemmák feldolgozásában, az etikus szakmai munkavégzésben.

Ennek érdekében a Kódex rendszeres felülvizsgálatához, aktualizálásához a tagszervezetektől, a szakma művelőitől és a Kollégium munkája során észleltekből összeállt tapasztalatokat egybegyűjtve kidolgozásra kerülnek a javaslatok a frissítéshez, amelyek véleményeztetés után a Küldöttgyűlés elé kerülnek elfogadásra.

A Szociális Szakmai Szövetség (3Sz) Etikai Kollégiuma negyedik alkalommal vizsgálta felül a Szociális Munka Etikai Kódexét 2016-ban.

4.1.3 **Az Etikai Kollégium működése**

Az Etikai Kollégium létrejötte és feladatai

A kódex első változatának elkészülte és elfogadása után felmerült, hogy mi történjék azokkal a szakemberekkel, illetve azokban az esetekben, amikor az Etikai Kódex elvárásai nem teljesülnek, annak ellenére, hogy az adott csatlakozó szervezet aláírta a kódex elfogadását, amelyben azt magára – tagságára – nézve kötelező érvényűnek tekinti. Ennek hatására született a Szociális Szakmai Szövetség Elnöksége részéről az igény, hogy kerüljenek kidolgozásra a Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiumának lehetséges működésének keretei. Erre a munkára az Etikai Munkacsoportot kérték fel.

1998. április 3-án megalakult a Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma, amelynek tagjait a Szociális Szakmai Szövetség Küldöttgyűlése jelölte ki és bízta meg. Ettől kezdve az Etikai Kollégium tevékenységi körébe tartoztak a korábbi Etikai Munkacsoport feladatai is, főként a Szociális Munka Etikai Kódexének karbantartása, folyamatos felülvizsgálata, megújítása.

A Kollégium indulásánál megállapodás született a munkacsoportban, hogy a Szövetség – az alapelveihez híven - nem avatkozik be a tagszervezetek belügyeibe, nem akar „csendőr” szerepben megjelenni. Megegyezés volt abban is, hogy a szervezet ne nevezze magát bizottságnak, amely egy hivatali szervezet képét jelenítené meg a közvéleményben, hanem – vállalva a kissé magasztosabb hangzású nevet – kollégiumként szerepeljen. Annál is inkább szükséges volt ez, mert a tagszervezetek egy részének ekkor már volt Etikai Bizottsága. De történt ez azért is, hogy a tagszervezetek bírálják el maguk a saját etikai ügyeiket, a Kollégiumot akkor keressék, amikor nem tudnak egyezségre jutni, amikor pártatlan állásfoglalást, ténymegállapítást szeretnének kérni. Ennek ellenére az Etikai Kollégium nem akart a szervezetek Etikai Bizottságának „másodfoka” sem lenni, nem kívánja felülbírálni az egyes szervezetek etikai döntéseit. A szervezetek által hozott döntéseket, vitás esetekben, igény szerint a Kollégium átvizsgálja, állást foglal, véleményét kifejti, de nem kötelezi az eljáró Etikai Bizottságot a

véleményének elfogadására. Megállapodás született arról is, hogy az Etikai Kollégium nem szankcionál, csak ismerteti álláspontját abban az ügyben, amelyben felkérik. Egyértelműsítésre került, hogy a Kollégium csak ott és akkor „vizsgálódik", amire felkérik, illetve a rászorulókat súlyosan érintő szociális ügyekben fejti ki véleményét.

Az Etikai Kollégium feladatai közé tartozik, hogy figyelemmel kísérje elsősorban a szociális és gyermekvédelmi jogalkotás folyamatát. Amennyiben a jogszabályokban a szociális munkát végzőket érintő, kifogásolható elemek vannak, akkor azt jelezze a Szövetség Elnökségének.

A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma a szociális munka szakmai etikai ügyeiben illetékes állást foglalni, ezen jogait másra nem ruházhatja át.

Az Etikai Kollégium működésének gyakorlata

A Kollégiumhoz a panasz vagy felkérés általában írásban érkezik. Az ügyet a kollégium tagjai körültekintően és alaposan megvizsgálják. Ennek érdekében kiegészítéseket kérnek, személyes beszélgetéseket folytatnak, illetve szükség esetén, az ügy helyszínén vizsgálatot végezhetnek. Az ügyek vezetője a kinevezett „esetfelelős", aki maga mellé választhat – a területen járatos kollégiumi tagok közül – segítőt. Általában az ügy értelmezéseelőtárgyalásra kerül, és az alapján alakul ki az egyéni vélemény. Ebből közös platform alakítható ki, amely a Kollégiumi ülésén konszenzussal véglegesítésre kerül, majd ezt – levél formában – kerül megküldésre a panaszosnak.

A Kollégium egyéb tevékenységével is törekszik követni a szakmai igényeket. Konferenciák, rendezvények keretében az elmúlt években több alkalommal is tartottak az etikai kérdésekről előadásokat, beszélgetéseket.

Az eltelt 24 év tapasztalata, a Kollégiumhoz beérkezett jelzések jól tükrözik a szociális szakma fejlődését, a szakma társadalomban elfoglalt helyét, értékelését. Ugyanakkor az eltelt időszak alatt beérkezett panaszos ügyek visszatükrözik a szakma problémáit, a szakemberek szakmai támogatottságának hiányosságait, a szakma alulbecsültségét.

A beérkezett panaszokban megjelenő problématípusok a következők voltak:

- milyen kiegészítő tevékenységet vállalhat a szociális munkás a megélhetése érdekében?
- milyen „ajánlatokat, előnyöket" fogadhat el a szociális munkás?
- kötődések kezelése, a magánszféra és a munkahely kapcsolata, érzelmi kapcsolatok.
- saját és a munkatársak munkájának értékelése, bírálata, vezetői döntések megélése, hierarchia vetületei.
- viselkedési elvárások, várólisták kezelése, előnyök biztosításának lehetősége.
- az intézmény működésének bírálata, kezelése.
- a szakszerűtlen intézkedések miatt kialakult helyzetek megoldása.

Érezhetően és megfogalmazottan hiányzik:

- szupervízió, problémakezelés;
- hitel- és adósságkezelés;
- lakhatási problémák megoldatlansága, hajléktalanság adekvát kezelése;
- a szociális munkások és a kliensek érdekvédelme, különös tekintettel az etikai szabályok betartására.

Napjainkban hangsúlyosan érzékelhető további problémák: a migráció, a lakhatás, a szegénység és a hozzájuk kapcsolódó kérdések, a bántalmazás problematikája és az érdekképviselet megvalósíthatósága.

Kérdésként merül fel, hogy ezt az értékeket egyre kevésbé preferáló, gyorsan változó világot, a szakma miként képes követni, erre milyen válaszokat adhat a kódex. Miként lehet, lehetne a szinte naponta változó jogszabályi környezetnek és kliensek szükségleteinek egyszerre megfelelni? Azok, akik a szociális munkát hivatásként vállalják, mit tehetnek konfliktus esetén, kitől kérhetnek tanácsot, hol találnak kapaszkodókat? Napi szintű probléma a diszkriminációval, előítéletekkel való megküzdés, a gyűlölet és ezek kezelése. Mit tehetünk a kirekesztés ellen?

Az Etikai Kódex napjainkban megkísérel:

- útmutatást adni az etikus szakmai szociális munkához;
- egyensúlyt keresni az ellehetetlenülés elkerülésében, mind a kliens, mind a szociális munkás oldalán;
- segítséget adni a szociális munkát végzőknek a naponta átélni kényszerülő anyagi, erkölcsi útvesztőben, a kliensek segítésében, védelmében.

Az Etikai Kollégium igyekszik élőnek megtartani a Kódexet, amivel segíteni tudja a szociális munkásokat. A Szociális Munka Etikai Kódexe, mint szakmai etikai kódex nem tartalmazhat minden választ, amire a szociális munkásnak szüksége lehet. Azonban ebben segíthetnek a szakma művelői, amennyiben továbbítják aktuális véleményüket, javaslataikat a Kollégiumnak, amelyeket beépíthetnek a Kódexbe a felülvizsgálatok során (etika@3sz.hu). A kódex az etikus szakmai munka határainak betartását kívánja sugallni a szakma minden résztvevője felé.

4.1.4 **Néhány felmerülő etikai kérdés a gyakorlatban**

A Kollégiumot panaszos ügyével megkereső kliens esetének első olvasásakor már látható, – de az elemzése során biztosan szembesülünk vele, – hogy kevés, a legtöbb esetben elnagyolt az információ a véleményezésre benyújtott ügyről. Általában csak a „panaszos”, az egyik „oldal” álláspontját, gondját, sérelmét ismerjük, – jó esetben – azt is csak vázlatosan.
A panaszos azonban abban a hiszemben keresi meg a Kollégiumot, hogy az általa leírtak érthetőek, világosak és az előadottak elegendőek az ügye megítéléséhez. Természetesen a Kollégium kérhet kiegészítő információt, amely átadására azonban nem minden esetben kerül sor. Megkeresheti az ellenérdekelt felet is, akinek – érthető okokból – nem fedhető fel a panaszos kiléte, Tőle csak nagy „kerülővel” gyűjthető be információ, amire elvétve érkezik elégséges válasz.

Az elmúlt években a Kollégium igen sok féle módon igyekezett segíteni, megoldásokat találni a panaszosok felvetett problémáira.

Az ügyek „tanulmányozásakor” alapvetően fontos hozzáállás, hogy az adott konkrét ügy információit kell „használni.” Saját gondolatokkal nem egészíthető ki, vélekedésekből megalapozatlan megjegyzéseket, vélt információkat hozzáfűzni, beépíteni félrevezető lehet. Csak és csupán azokra a tényekre lehet „építeni” az egyes ügyek vizsgálatánál, amelyeket a panaszos elmondott, vagy leírt. Ettől eltérni kizárólag akkor szabad, ha hiteles forrásból kiegészítő információk kerülnek elő, akár a másik fél meghallgatása során.

A Kollégium elé kerülő ügyekben néhány „csomópont” érzékelhető az esetek elemzésekor.
Különösen a kezdetekkor – ami részben magyarázható a szakmai útkereséssel és káderpolitikával – a vezetői túlkapások, basáskodások, önkényeskedések köré csoportosuló ügyek érkeztek. Ezek közt találhatók olyan bejelentések, amelyek az aktuális vezetői tevékenységeket bírálták, alkalmatlannak találták az intézményi elöljárót, vagy a leváltott vezető bírálta az általa „indokolatlannak” minősített személycserét, elégtelennek minősítette a szakmai munkát, a tradíciók folytatását hiányolta. Itt jellemző

volt, hogy a több éve vezetőként dolgozót váltották le szakmailag képzett, a jogszabályokban előírt képesítéssel rendelkező új vezetővel, de volt arra vonatkozó információ is, hogy más „érdekeltségi" körökből választottak új irányítót.
Ebben a „csoportban" az Etikai Kollégium kompetencia hiányában – az esetek többségében – nem tudott a panaszos „igényeinek" megfelelő válaszokat adni, hiszen ezek az ügyek – elsősorban szakmai, a fenntartó tevékenységét érintő – nem szakma-etikai ügyek voltak. Megjegyezve, hogy a személycserék lebonyolításban „előfordultak" átgondolatlan, szakmai etikai hibának minősíthető lépések is, de megfelelő intézkedésekre csak a fenntartónak van kompetenciája.

A második nagyobb panaszcsoport a vagyon-, a haszon- és az előnyszerzés köré csoportosítható ügyek voltak.
Ebben a kategóriában találhatók olyan esetek, amelyekben – sajnos ki kell mondani – a szociális munkás a saját anyagi helyzetének javítására, vagy építésére a rászoruló kliensek „nyomására", habozva bár, de „elfogadták" a kliens által „felajánlott" ingatlant, kisebb – nagyobb anyagi javakat.

A harmadik nagyobb kategória a kiegészítő jövedelem megszerzésének etikai vonatkozású ügyei. Ebbe a kategóriába azok az ügyek sorolhatók, amikor a szociális munkát végző megélhetésének javítására, jövedelmének kiegészítésére olyan tevékenységek végzését vállalja, amellyel többlet jövedelemre tehet szert. Ezekben a kérdésekben azt kellett megvizsgálni, hogy a tervezett, vagy a már végzett tevékenység miként egyeztethető össze a főállású szociális munkával, illetve nem összeférhetetlen-e azzal, hol, hogyan és mikor végezhető.

Az utóbbi két kategória elemzése során került elő az a helyzet, amikor is a szociális munkás anyagilag közel hasonló helyzetben van a kliensével.

Külön csoportnak tekinthetők azok az esetek, amikor a panaszos saját szakmai tevékenysége értékelésével nem ért egyet, sérelmezi a vezetői döntést, elmarasztalást, egy másik munkatárs előnyben részesítését vele szemben, illetve az intézmény működése vonatkozásában vannak fenntartásai a vezetői tevékenységgel kapcsolatban. Ezeknek a felülvizsgálatát várja a Kollégiumtól, sokszor bemutatva azt, hogy ő mennyivel és miben teljesít jobban, mint a kollégája, vagy vezetője.

Viszonylag nem régen, valószínűleg a szociális ellátórendszer működtetésének kiteljesedésével hozható összefüggésbe, hogy a Kollégiumot külső személyek – hozzátartozók, szomszédok, aggódó szimpatizánsok – keresik meg panaszos ügyekkel. Ők, a hibás, elégtelen, kivételező stb. működésre „hívják fel" a figyelmet, amely vizsgálatát kérik.

Etikai ügyek
1. Etikai tartalmú ügy
Az Etikai Kollégiumhoz fordulók ügyei nagyon szerteágazóak. Van, hogy vezető fordul hozzá, gyakrabban a beosztottak, a vezetővel való egyet nem értésüknek hangot adva. Külön ügycsoportot képez a vezető-beosztott konfliktus, gyakori a munkatársak együttműködésének hiátusa, van azonban, aki „csak" a saját működésének, munkavégzésének kontrollja miatt kér etikai véleményt . A kliensekkel való munka is vethet fel etikai problémát, az alábbi eset is ebből a körből való.

Egy szociális alapellátásban dolgozó vezető kolléga saját működésére kért véleményt. Nappali ellátásban dolgozik, egy ellátottjától kért először információt, majd konkrét segítséget. Tűzifája felvágásához keresett valakit, aki rendelkezik körfűrésszel, amivel a vásárolt fát fel tudná vágni. Az ellátott javasolt egy személyt, aki azonban csak saját munkájával együtt tud ilyen szerszámot biztosítani, de kölcsön nem adja. A vezető ezzel a feltétellel elfogadta a segítséget, majd kiderült, hogy az ellátott is segíteni fog a favágásban. Így az ellátott és ismerőse közösen elvégezték a munkát, amit a vezető ebéddel és fizetséggel viszonzott. Igyekezett méltányosan eljárni, azonban nem volt biztos benne, hogy a Kódexnek megfelelően járt el?

A leírt eset a hatályos Kódex 3. pontját is érinti, többféle indokból sérti az Etikai Kódexben foglaltakat:

- 20. pont: *A kliens és a szociális munkás együttműködése olyan formális kapcsolat keretében valósul meg, amely a bizalmon, az őszinteségen és a kliens autonómiájának tiszteletben tartásán alapul. A segítő kapcsolat során törekedni kell a klienssel való egyenrangú kapcsolat kialakítására.*
- 23. pont: *A szociális munkában összeférhetetlen a szociális munkás és a kliens közötti rokoni, baráti, szerelmi, üzleti (haszonszerzésen alapuló) kapcsolat és a közösségi portálokon szerveződő, magánjellegű virtuális érintkezés.*
- 25. pont: *A szociális munkás arra törekszik, hogy elhárítson, kiküszöböljön és elkerüljön minden olyan befolyásoló tényezőt, amely a tárgyilagos munkavégzését gátolja, különös tekintettel a bántalmazás különböző formáival kapcsolatos bűncselekmények és jogsértések esetére.*

Az Etikai Kollégium indoklása szerint:

Ha a vezető baráti segítséget kért a kliensétől, és természetben fizetett érte, akkor a jó szándéka ugyan nem kérdőjelezhető meg, de a 20. pontban leírt etikai szabály betartása igen. Ugyanaz a személy egyszerre barát és kliens nem lehet, illetve nem összeegyeztethető az Etikai Kódex szerint. Egy szolgáltatás igénybevételekor nem mosódhat össze a két különböző szerep, ez az első kifogásolható tény.

Ha üzleti alapon számította a viszonzást, (tehát szigorú ár-érték arány figyelembe vételével) akkor is sérti ezt a pontot, hiszen üzleti alapon is tilos az együttműködés a klienssel. Kerülni kell ezen szerepek összemosását is.

Másik fontos tény, hogy a szívesség kérése miatt a tárgyilagos munkavégzés is megkérdőjeleződhet, hiszen a szívességből való munkavégzés a klienst megkülönbözteti a segítséget fel nem ajánló többi klienstől, így az jogtalan előnyszerzést jelenthet a többi klienssel szemben. Nem hihető a többi kliens számára, hogy a hétvégi munkavégzés nem jár előnyös megkülönböztetéssel, elismeréssel, amit a nappali ellátás igénybevétele során az adott kliens saját maga előnyére fordíthat.

Nehéz személytelennek maradni a szociális munkásnak a saját családi házában segédkező klienssel, ugyanakkor nehéz egy szívesség (vagy üzleti alapú munka) nyújtása után a nappali ellátásban elvárásokat, esetleg szigorúságot közvetíteni a kliens felé. Későbbiekben konfliktus adódhat abból, hogy a szociális munkában szokásos szerződés (az ügyfél és a szociális munkás között) elvárásokkal, szigorításokkal terhelt, amit viszont nehéz a szívességet vállalóval szemben következetesen véghez vinni.

Nem építi a bizalmat sem az adott kliens felé az ilyen helyzet, hiszen mindig külön munkát biztosítani nem tud, (még ha ezt nem is ígérné a kliensnek) óhatatlan, hogy a szociális munkás ezzel csalódást okoz a későbbiekben. Illetve nem tud mindenkinek, az összes ügyfelének ilyen vagy hasonló munkát adni, így a többiek bizalma is sérül: „miért éppen ő, nekem is jól jött volna a munka, a fizetség" stb.

A Kollégium álláspontja szerint a bemutatott ügy nem felel meg a professzionális szociális munka etikai elvárásainak, az Etikai Kódex idézett pontjainak a megsértése miatt. Elvárható, hogy a szakemberek kerülék az ilyen vagy hasonló segítségkérést a kliensektől.

2. Nem etikai tartalmú ügy

Az Etikai Kollégiumhoz érkező beadványokat a kollégium tagjai minden esetben az ügyrendben leírt módon megtárgyalják. A Kollégium elé kerülő ügyek tanulmányozása során azonban előfordulnak olyanok, amelyek nem etikai problémák, és így az Etikai Kódex előírásai ezekre a helyzetekre nem vonatkoznak. Ezeken belül leggyakrabban munkaügyi kérdésekkel fordulnak a Kollégiumhoz, de érkezett már a gazdálkodással, az adott intézmény szervezeti- működési anomáliáival kapcsolatos beadvány is.

Az alábbi panasz egy munkaügyi tárgyú problémát mutat be:
Egy kisvárosban működő idősek otthonában határozott idejű munkaszerződéssel alkalmaztak egy gondozónőt, és a határozott idő letelte után nem hosszabbították meg a munkaszerződését. A panaszos levelében hosszasan fejtette ki sérelmét, és az intézmény vezetéséről azt állította, hogy egyes lakókkal és munkatársakkal kivételeznek.

Megítélése szerint azért nem dolgozhat ott tovább, mert nem tett eleget az intézményvezető elvárásainak. A szerződés hosszabbításának elmaradása miatt a gondozó az intézmény fenntartójához is fordult jogorvoslatért.

Az Etikai Kollégium a beadvány áttanulmányozása után arra a megállapításra jutott, hogy erre az ügyre az Etikai Kódex előírásai nem értelmezhetőek, ugyanis itt lényegében egy lezáratlan munkajogi vitáról van szó.

A fenti ügy és más nem etikai beadványok kapcsán is felmerül a kérdés, hogy mi lehet az oka annak, hogy a megkeresések egy része nem etikai témában érkezik. Ezek hátterében a következő okok húzódhatnak meg:

1. Az ügyek egy részében a panaszos nem tudja megkülönböztetni, hogy mi számít etikai kérdésnek/etikai ügynek, és mi az, amely munkajogi kérdés és esetleg a munkaügyi bíróság hatáskörébe tartozik. Ennek oka az Etikai Kódex és a szakmai etikai dilemmák ismeretének hiányából adódik.
2. Az etika szoros kapcsolatban van az erkölccsel. Amikor bizonyos erkölcsi és etikai elvárások társadalmi szinten kerülnek elfogadásra, az jogszabályt keletkeztet, ennek alapján bizonyos jogszabálysértést az Etikai Kollégiumhoz forduló személy, mint etikai kérdést fogalmaz meg és a Kollégiumtól várja rá a megoldást.
3. Az intézmények egy részében nem működnek azok a fórumok, melyeken a szakmai, illetve intézményi struktúrából adódó problémákat, a napi működést negatívan befolyásoló kérdéseket meg lehet beszélni. Hiányzik az esetmegbeszélés és a rendszeres szupervízió.
4. A fenntartó és az intézmény munkatársai között nem működik megfelelően az információáramlás, melynek következtében munkaszervezési, illetve finanszírozási problémákat – más érdekvédelmi szervezet hiányában – az Etikai Kollégiumhoz címezve kívánnak megoldani.
5. A szakemberek a problémáik egy részével – függetlenül attól, hogy az nem etikai kérdés – külső személyhez, szervezethez kívánnak fordulni, mert nem mernek vagy nem képesek a helyi vezetővel, illetve a fenntartóval konfrontálódni.

A Kollégium véleménye szerint a munkahelyeknek, az Etikai Kollégiumnak és a szociális szakembereket képző intézményeknek a jövőben is van feladata és felelőssége abban, hogy mind szélesebb körben növekedjen a szakemberek etikai ismerete, tudatossága.

3. Hajléktalan szerelem

A szociális ellátást végzők, az ellátásban résztvevők is emberek, emberi érzésekkel, vágyakkal. A kapcsolatok átalakulhatnak, érzelmi hullámokon mehetnek keresztül. Ezek nem „kímélik” a szociális munkást, de annak kliensét sem. Az érzelmek kiszámíthatatlanok, ugyanakkor, ha nehezen is, de kézben tartandók.

Erre egy eset:
Egy bentlakásos szociális intézmény szolgáltatásait igénybe vevő férfi az intézményben dolgozó egyik szociális munkással kialakult kapcsolatának etikai vonatkozásairól kérte az Etikai Kollégium véleményét. A beadványában leírt eset a hajléktalanszállón folytatott segítő kapcsolat megváltozásáról szól: a segítő egy szociális munkás nő, a kliens pedig az intézményben lakó férfi. A kliens szerint a

formális együttműködés keretében végzett szociális munka idővel párkapcsolattá alakult, majd véget ért. A beadvány arról is tájékoztatja az Etikai Kollégiumot, hogy a segítő más munkakörbe való áthelyezése is megtörtént.

Az Etikai Kollégium állásfoglalásában a Szociális Munka Etikai Kódexének 23. és 24. pontját vette alapul, mely szerint:

23. A szociális munkában összeférhetetlen a szociális munkás és a kliens közötti rokoni, baráti, szerelmi, üzleti (haszonszerzésen alapuló) kapcsolat és a közösségi portálokon szerveződő, magánjellegű virtuális érintkezés.

24. A kliens indokolt esetben megválaszthatja a szociális munkást, amennyiben az intézmény működése ezt lehetővé teszi. A szociális munkás – szakmai megfontolás után és/vagy összeférhetetlenség esetén – megszakíthatja a segítő kapcsolatot úgy, hogy gondoskodik a kliens további szakmai segítéséről.

A Szociális Munka Etikai Kódexének hivatkozott pontjai alapján az Etikai Kollégium úgy látja, hogy az az eset akkor minősíthető etikai szempontból kifogásolhatónak, amikor a kliens és szociális munkás között egyidejűleg áll fent segítő és más jellegű (baráti, szerelmi stb.) kapcsolat. A beadványból és a csatolt dokumentumokból az derült ki, hogy ebben az esetben sor került a szociális munkás áthelyezésére. A formális segítő együttműködés lezárása, megszakítása után a férfi és nő között lehet bármilyen további kapcsolat, amely nem minősíthető etikai vétségnek.

A 4. fejezet önellenőrző kérdései

Válassza ki a helyes állítást!
A Szociális munka Etikai Kódexét
a) a Magyar Családsegítők Országos Kamarája készítette el
b) a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület készítette e
c) a Szociális Szakmai Szövetség készítette el
d) a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete készítette el

Válassza ki a helyes állítást!
Az Etikai Kollégium
a) azokra az esetekre jött létre, amikor az Etikai Kódex elvárásai teljesülnek
b) már a kódex első változatának elkészülte és elfogadása után felmerült
c) minden esetben vizsgálja a szervezetek által hozott döntéseket
d) véleménye kötelezi az eljáró Etikai Bizottságot

5. Önkéntesség

Összefoglalás: A fejezet bemutatja az önkéntesség nemzetközi és hazai fejlődéstörténetét, elméleti hátterét, szabályozásának alakulását, az önkéntesség feltételeit, funkcióit és szerepét a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi ellátásokban.

Cél: Annak ismertetése, hogy milyen feltételek mellett, milyen fomrális és informális keretek között végezhető önkéntes tevékenység.

Kulcsszavak: önkéntesség, önkéntes munka, önkéntes tevékenység, fogadó szervezet, önkéntes jogviszony, önkéntes szerződés

Tanulást segítő kérdések: Milyen feltételei vannak az önkéntességnek az egyén és a fogadó szervezet szempontjából?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Czike Klára - Kuti Éva: Önkéntesség, jótékonyság, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány. Budapest, 2006. https://mek.oszk.hu/04300/04310/04310.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)
- Salamon Judit - Papp Zsolt: Önkéntesség, önszerveződés. Az ifjúságsegítő képzés interprofesszionális fejlesztése. Kecskemét, 2012. TÁMOP-5.4.4-09/2-C-2009-0002 http://www.munka-lap.hu/onkentes_files/onkentes12.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)

5.1. Önkéntesség alapvetése, előzménye

Évente több százezer magyar felnőtt és fiatal áldozza idejét és energiáját arra, hogy másokon segítsen. Önkéntesekkel találkozhatunk a kultúra, a sport, az egészségügy, az oktatás és még számos más területen. A KSH 2019. I. negyedévi hivatalos adatai szerint a 15-74 év közötti magyar lakosság csaknem 1/3-a végzett valamilyen önkéntes tevékenységet[14].

Az önkéntesség, a másokon való segítés hosszú múltra tekint vissza a legtöbb európai országban. Szokás a korai kereszténység időszakára visszavezetni történetét, amikortól is a vallás egyik alaptételének tekinthető felebaráti szeretet volt a jótékonykodás és a mások iránti könyörületesség alapja. A középkorban a különböző rendek és egyházak próbáltak egyre szervezettebb formában segíteni az elesetteken, az időseken, a betegeken és az árvákon, a helyi gyülekezetek pedig kezdetektől igyekeztek segíteni a közösség szegényebb tagjainak. A céhek megjelenésével és a polgárság kialakulásával megjelent egy tehetősebb társadalmi réteg, amely felelősséget vállalt a közösség elesettjeiért. A felvilágosodás korában, a polgárság megerősödésével létrejött a civil társadalmat életre hívó nyilvánosság.
Magyarországon is hosszú múltra visszatekintő tradícióját találhatjuk a különböző alapítványoknak és önkéntes szerveződéseknek. Az önkéntesség a magyar társadalom szerves részét képezte, és annak nyomait a korai középkortól fel lehet fedezni. A legtöbb európai országgal szemben azonban Magyarországon kezdetben nem az egyház és intézményei voltak a domináns szereplők a kialakuló non-profit szektorban, hanem a szabad királyi városok az uralkodótól több olyan jogot és privilégiumot kaptak, ami segítette az egyházon kívül működő, szekularizált szociális jellegű intézmények létrehozását. Számos világi kórház és szegényház működött a 14. és 15. században, amelyek fenntartását magánadományokból, hagyatékból és a céhek hozzájárulásából fedezték és többségében önkéntesek dolgoztak bennük. Az önkéntes szektor modernkori fejlődése a kiegyezés után új lendületet kapott. Ekkor dolgozták ki a szegénygondozás államra vonatkozó törvényi szabályozását, de még a két világháború között is nagy szerepe volt az egyház által szervezett segítésnek. Az önkéntes mozgalmak

[14] Forrás: KSH, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_onkent9_13_01.html

szervezeti formába rendeződése a reformkor Magyarországán indult meg. A két világháború között nagy szerepe volt az egyház által szervezett segítésnek, a második világháborút megelőző időszakban pedig már az állam és az önkormányzatok által is támogatott rendszerekben jelentek meg az önkéntesek, főképpen a szociális ellátásban.
A második világháborút követő politikai átrendeződés nem kedvezett a civil szervezezeknek és az önkéntesség ügyének. Az állampolgárok önkéntes szervezeteit betiltották vagy ellehetetlenítették. A továbbiakban csak államilag ellenőrzött szervezetek működhettek, a közösségi problémák megoldására szerveződő civil kezdeményezéseket a hatalom irányítása alá vonták.
A rendszerváltás utáni időszak bizonyította, hogy a magyar társadalomban mérhetetlen tettvágy és problémamegoldó készség szunnyadt. amit le lehetett ugyan fojtani évtizedeken keresztül, de teljesen kiirtani nem lehetett. Ennek következtében gombamód kezdtek szaporodni a főképpen önkéntes munkán alapuló egyesületek, egyletek és körök. A szektor fejlődését elősegítő változás több lépcsőben következett be. Néhány civil tevékenységnek – például a kultúra vagy a természetvédelem területén – már a nyolcvanas években megkezdődött a reneszánsza. 1987-ben a Polgári Törvénykönyv [15] módosítása szabad utat engedett az alapítványok létrejöttének. A rendszerváltozást közvetlenül megelőző egyik legfontosabb törvény 1989-ben született meg, amely visszaállította az egyesülés teljes szabadságát (az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény). A civil szektor fejlődése szempontjából kulcsfontosságú volt, hogy 1988-tól létrejött egy korszerű adórendszer is, amely lehetővé tette a civil szektor közvetlen támogatását. A KSH felméréseiből[16] tudni lehet, hogy önkéntesek nagy számban tevékenykedtek a kilencvenes években [17] a rendszerváltást követően alakult vagy újjáalakult szervezetek keretein belül, ugyanakkor ez a munka meglehetősen rendszertelenül és szervezetlenül folyt. Szinte alig volt olyan szervezet, amely tudatosan foglalkozott volna az önkéntesek foglalkoztatásával és komoly önkéntes menedzsmentet folytatott volna. A legtöbb szervezetnél szinte semmi energiát nem fektettek abba, hogy végiggondolják, mit is lehetne önkéntesek bevonásával megoldani, ami már csak azért is meglepő, mert nagyon sok esetben maguk a szervezetet működtetők is önkéntesek voltak, akiknek viszont általában nem jutott ideje arra, hogy a feladatok megosztása révén újabb embereket vonjanak be.

Komoly hatással volt az önkéntesség jelentőségének felismerésére és a róla való közgondolkodás pozitív formálására az ENSZ 2001-es nemzetközi önkéntességről szóló éve, ami sok országban, így Magyarországon is ösztönzően hatott a terület fejlődésére. A tematikus ENSZ év 10. évfordulóján, az Európai Unió az Önkéntesség Európai Évének nyilvánította 2011-et. Ennek az európai évnek az általános célja volt, hogy támogassa és ösztönözze az Európai Unió tagállamait, a helyi és regionális hatóságokat abban, hogy továbbfejlesszék az önkéntes tevékenységeknek a civil társadalom számára ösztönző feltételeit, valamint növeljék az önkéntes tevékenységek láthatóságát. Magyarország szempontjából különös jelentősége is volt a 2011-es európai évnek, hiszen az első félévében hazánk töltötte be az EU soros elnöki posztját, így az önkéntesség kérdése elnökségünk kikerülhetetlen témájává is vált. Ahogy korábban az ENSZ év, úgy az európai év is segített még jobban rávilágítani arra, hogy nemzetközileg és a nemzetállamok szintjén is egyre nagyobb fontosságot nyer a modern társadalmakban az önkéntesség és az önkéntesen végzett tevékenységek.

A civil társadalom alapja az önkéntesség, hiszen intézményes magját, az önkéntes alapon történő - nem állami és nem gazdasági - összefogások képezik, melyek általában az egyháztól, kulturális egyesületektől és akadémiáktól, a független médiumokon, sport- és szabadidőegyleteken, vitaklubokon, lakossági fórumokon és állampolgári kezdeményezéseken át a szakmai egyesületekig, politikai pártokig, szakszervezetekig és alternatív intézményekig terjednek.

[15]a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régi Ptk.)
[16] A nonprofit szervezetek számára kiküldött KSH adatlap 1995 óta tartalmazott az önkéntes tevékenységre vonatkozó kérdéseket.
[17] A KSH 1995. évi felmérése (Lakossági adományok és önkéntes munka) alapján.

Mára nemzetközi viszonylatban széles körben elfogadottá vált, hogy az önkéntesség a társadalom különböző szintjein kiemelten fontos szerepet tölt be. Az egyes ember számára javítja az életminőséget és gyakran segít a karrier építésében. A szervezetek szintjén fontos szerepe van a szolgáltatások elérhetővé tételében és minőségük fejlesztésében, s végül, de nem utolsósorban erősíti a társadalmi tőkét.

Az önkéntesek széles körű tevékenységekben vesznek részt, az élet számos területén megjelennek, munkájuk egyre nagyobb gazdasági értéket képvisel. Az önkéntes tevékenységek

- sokoldalú tanulási tapasztalatot nyújtanak, lehetővé teszik a szociális készségek és kompetenciák fejlesztését, valamint növelik a társadalmi szolidaritás szintjét;
- hozzájárulhatnak az egyén jóllétéhez és a társadalmak harmonikus fejlődéséhez is;
- segíthetik a fiatal pályakezdőket, az idősebb korosztály számára pedig értelmes elfoglaltságot és a tudásuk átadásának a módját teremthetik meg; továbbá
- a társadalmi integráció eszközei is lehetnek, mivel hozzájárulnak egy összetartó társadalom kialakulásához, a bizalom és szolidaritás kialakításával, illetve a társadalmi tőke megteremtésével.

5.1.1. Az önkéntesség magyarországi helyzete, jogi szabályozása

Az ENSZ kezdeményezte Önkéntesek Nemzetközi Éve fontos akciónak bizonyult és nagyon jó időben érkezett Magyarországra. Az ezredfordulóra egyre több civil szervezet ismerte fel a meglévő problémákat és a nemzetközi év kapcsán számos, az önkéntességet népszerűsítő és fejlesztő kezdeményezés, változás indult el. A változásokat többnyire a civil szervezetek generálták, bár kezdetektől jó az együttműködés a civil és a kormányzati oldal között.

A 2001-es Nemzetközi Év egyik legnagyobb eredménye volt, hogy a különböző szervezetek közös elhatározásával megalapításra került az önkéntesség fejlesztését országos szinten is felvállaló Önkéntes Központ Alapítvány (ÖKA). Az ÖKA több más szervezet és civil kezdeményezés mellett, az elmúlt évek során aktívan részt vállalt a hazai civil szektor fejlesztésében, melynek részeként jó kapcsolatban és konstruktívan működött együtt a mindenkori kormányzati tisztségviselőkkel és nemzetközi kapcsolataik révén szerzett információikkal, valamint a hazai tapasztalataikkal segítséget nyújtottak a jogszabályi környezet megteremtésében.

2005-ben Czike Klára és Kuti Éva által készített Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek c. kutatási gyorsjelentés készült az ÖKA és a Nonprofit Kutatócsoport gondozásában. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy már akkor elindult az önkéntesség erőteljes fejlődése elsősorban a felnőtt és iskolázottabb csoportokban. Egyebekben az alábbi megállapításokat tették:

1. 2004-ben a 14 éves és idősebb népesség 40%-a kapcsolódott be valamilyen önkéntes tevékenység végzésébe,
2. a legtöbb önkéntes tevékenység: lakóhelyi és települési segítségnyújtás (70%),
3. már a középiskolások is vállaltak önkéntességet,
4. az önkéntesek által elvégzett munka mennyisége 10 év alatt több mint harmadával növekedett,
5. a gyermekek és a fogyatékosok célcsoportjait támogatják a legtöbben önkéntes tevékenységgel,
6. a nők sokkal jobb adományozók a férfiaknál, ugyanakkor az önkéntes tevékenységekben lényegesen kisebb arányban vettek részt,
7. az adományozásba és az önkéntes tevékenységbe egyaránt a 31-40 éves korosztályba tartozók kapcsolódtak be a leginkább,
8. az önkéntes segítőknél csak az idős (különösen a nagyon idős) emberek körében válik ritkává a tevékenység,
9. az 1%-ot felajánlók lényegesen jobb adományozók és önkéntes segítők voltak,

10. az önkéntesek motivációja a „jó érzés másoknak segíteni”, illetve a „családunkban hagyomány az önkéntes tevékenység”.

Ezen következtetések alapján három fő cél fogalmazódott meg:

- legyen több önkéntes,
- legyen több önkéntes-fogadó szervezet,
- professzionalizálódjon az önkéntesek fogadása.

Az önkéntes szektorban következő jelentős eredmény **a Közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény** (Önkéntes törvény) elfogadása volt.
A törvény szerint önkéntes tevékenység az ún. fogadó szervezeteknél, a törvény által meghatározott tevékenységi körben, ellenszolgáltatás nélkül végzett munka. A törvény meghatározza a fogadó szervezetek körét és az ott végezhető tevékenységet is.

Milyen szervezet fogadhat önkéntest?
A lehetséges fogadó szervezetek körét az Önkéntes törvény 3. § (1) bekezdése sorolja fel.

- Helyi önkormányzat, ezek társulása, illetve települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulása az általa biztosított közszolgáltatások és katasztrófavédelmi feladatai körében;
- Nemzetiségi önkormányzat a jogszabályban meghatározott közfeladatai körében;
- Költségvetési szerv az alaptevékenysége körében;
- Magyarországi székhelyű civil szervezet, közhasznú szervezet a közhasznú és a működésével összefüggő tevékenysége körében;
- Magyarországi székhelyű egyházi jogi személy vagy vallási egyesület a hitéleti, a közcélú és a működésével összefüggő tevékenysége körében;
- Jogszabályban meghatározott közszolgáltatásai, vagy e közszolgáltatásokhoz kapcsolódóan a közszolgáltatásait igénybe vevőknek nyújtott többletszolgáltatások körében a magyarországi székhelyű, illetve magyar hatóság által kiadott működési engedéllyel rendelkező, jogképes szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltató, intézmény vagy hálózat, illetve egészségügyi szolgáltató, köznevelési-, szakképző és felsőoktatási intézmény, muzeális intézmény, nyilvános könyvtár, közlevéltár, nyilvános magánlevéltár, közművelődési intézmény;
- A nem jogképes fogadó intézmény fenntartója a fogadó intézmény jogszabályban meghatározott közszolgáltatásai, vagy e közszolgáltatásokhoz kapcsolódóan a fogadó intézmény közszolgáltatásait igénybe vevőknek nyújtott többletszolgáltatások körében.

A 2011. évi Civil tv.[18] bevezetésével minden magyarországi székhelyű civil szervezet fogadhat önkéntest.

A fogadó szervezetnek szerepelnie kell családpolitikáért felelős miniszter által vezetett nyilvántartásban[19]. A fogadó szervezetek nyilvántartása nyilvános, a http://kot.emmi.gov.hu/onkentesseg honlapon bárki számára elérhető.

Mik a fogadó szervezet kötelességei?
A fogadó szervezet köteles biztosítani az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés feltételeit, a szükséges pihenőidőt, az önkéntes tevékenység ellátásához szükséges tájékoztatást és irányítást, az ismeretek megszerzését, tizennyolcadik életévét be nem töltött önkéntes, illetve a korlátozottan cselekvőképes nagykorú önkéntes esetén a közérdekű önkéntes tevékenység folyamatos, szakszerű felügyeletét.

Ki lehet önkéntes?

[18] az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény
[19] közérdekű önkéntes tevékenységgel kapcsolatos fogadó szervezeteket tartalmazó hatósági nyilvántartás (Önkéntes törvény 12. § 1) bekezdés)

Önkéntes az lehet, aki a 10. életévét betöltötte.
A tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, illetve a korlátozottan cselekvőképes nagykorú személy azonban csak a törvényben meghatározott korlátozásokkal végezhet önkéntes munkát, így csak olyan közérdekű önkéntes tevékenységet folytathat, amely megfelel életkorának, testi, értelmi és erkölcsi fejlettségének, illetve képességeinek, valamint amely nem veszélyezteti egészségét, fejlődését és tankötelezettségének teljesítését.
A tizennyolcadik életévét be nem töltött önkéntes közérdekű önkéntes tevékenységet 20 óra és 6 óra között nem végezhet.

Hogyan jön létre önkéntes jogviszony?
Az önkéntesek fogadása a törvény által meghatározott és rögzített önkéntes jogviszony keretében történhet, amely az önkéntes szerződéssel jön létre. A szerződés megkötése ugyan történhet szóban is, de az írott formát olyan sok egyéb esetben követeli meg a törvény, hogy célszerű az esetleges ellenőrzések miatt azt írásban megkötni.

Mit tartalmaz az önkéntes szerződés?
A szerződésben rögzíteni kell a konkrétan végzett önkéntes tevékenység tartalmát, a tevékenység ellátásának helyét, a közérdekű önkéntes tevékenységre fordítandó időt és a pihenő időt, valamint azon juttatások körét, amelyet az önkéntes számára a fogadó szervezet biztosít. Ezen túlmenően bármilyen kérdést lehet még a szerződésben szabályozni. A törvény kitér a szerződés megszűnésének szabályaira is.

Milyen juttatások adhatók az önkéntesnek?
A jogszabály rögzíti azt is, hogy milyen juttatások adhatók az önkéntesnek. Ezzel a jogszabály elismeri a szervezeteknek az önkéntesek foglalkoztatásával kapcsolatban felmerült költségeit. Ez azért is fontos, mert az önkéntesnek adott juttatások nem minősülnek természetbeni juttatásnak, azaz az ilyen juttatások után nem kell adót és társadalombiztosítási járulékot fizetni [a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 7. § (1) y)].
Az önkéntesnek adható juttatások közös jellemzője, hogy minden juttatás a közérdekű önkéntes munkával összefüggésben adható, az önkéntes tevékenység ellátásához szükséges mértékű vagy mennyiségű. Ilyen juttatások pl.:

- munkaruházat, védőfelszerelés és anyag,
- utazás, szállás, étkezés költsége,
- az önkéntes tevékenység biztonságos ellátása érdekében biztosított védőoltás, szűrővizsgálat, betegségmegelőző ellátás,
- iskolarendszeren kívüli képzés költségei,
- az önkéntes halála, sérülése, egészségkárosodása esetére kötött biztosítás díja,
- jutalom, amely nem lehet több éves szinten, mint a minimálbér havi összegének 20%-a.

A juttatásokat az önkéntes szerződésben rögzíteni kell.

Önkéntes munkával teljesíthető az aktív korúak ellátásához szükséges 30 napos időtartamú kereső tevékenység.
A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (Szt.) 36. § (3) bekezdés értelmében a (2) bekezdés e) pontjában meghatározott 30 nap időtartamú tevékenység teljesítése közérdekű önkéntes tevékenységgel is igazolható, amennyiben egyéb megfelelő kereső tevékenységet vagy munkaerőpiaci programban való részvételt nem tudott igazolni az érintett.

A közérdekű önkéntes tevékenység önkéntes szerződéssel vagy a fogadó szervezet által kiállított igazolással igazolható. Az önkéntes szerződés vagy igazolás azonban csak akkor fogadható el, amennyiben olyan fogadó szervezet adja ki, amely az Önkéntes törvény 3. §-ában meghatározottaknak megfelel.

Szükséges, hogy írásbeli önkéntes szerződés jöjjön létre a felek között, és a fogadó szervezet – az önkéntes jogviszonnyal kapcsolatos jogok és kötelezettségek gyakorlása, valamint a jogviszonnyal kapcsolatos hatósági ellenőrzés érdekében – az általa foglalkoztatott önkéntesekről nyilvántartást vezessen (14. §).

A rendszerváltás óta eltelt években komoly fejlődésen ment át a hazai önkéntes szektor. Kialakult egy stabil non-profit szervezeti rendszer, megszületett az önkéntesség jogi státuszát rendező törvény, létrejött az Önkéntes Központ Alapítvány, majd 2010-ben felálltak a regionális önkéntes centrumok.

Az Önkéntes törvény és az ÖKA folyamatos fejlesztő munkája jelentősen hozzájárultak a hazai önkéntes szektor ismertté és elfogadottá tételéhez a társadalom és az egyének szintjén. A szektorban dolgozó legjelentősebb civil szervezetek együttműködésével kidolgoztak egy feladattervet a hazai önkéntesség meglévő problémáinak orvoslására és a szektor további fejlesztésére.
A Magyar Kormány a **Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020** elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról szóló 1068/2012. (III.20.) Korm. határozattal 2012 márciusában fogadta el hazánk Nemzeti Önkéntes Stratégiáját, amely 2020-ig meghatározta az önkéntességhez kapcsolódó kormányzati intézkedések sorát.
A Nemzeti Önkéntes Stratégia intézkedéseinek célja, hogy az önkéntesség a társadalmi tudat aktív, élő része legyen, a benne foglalt célkitűzések megvalósulásával előmozdítsa az önkéntesség kultúrájának minél szélesebb körben történő elterjedését, erősítse a társadalmi felelősségtudatot és az összetartozás tényleges megvalósulását.

A **Nemzeti Önkéntes Stratégia 7 stratégiai célkitűzést** fogalmaz meg:

- **Az egyének ösztönzése önkéntes tevékenységek végzésére**
  Ennek a célnak a megvalósítása érdekében az iskolai rendszerben jutalmazni kell az önkéntességet felvételi többletpontokkal vagy más ösztönzőkkel. Az állampolgári ismeretek oktatásába integrálni kell azt a tudást, amely az önkéntességgel kapcsolatban Magyarországon és másutt felhalmozódott az évszázadok során. Lehetőséget kell biztosítani minden diák számára, hogy önkéntesként próbálhassa ki kitartását, kommunikációs képességeit, továbbfejleszthesse készségeit, toleranciáját, és megérthesse, hogy hogyan fejleszti a másokért végzett tevékenység a tevékenységet végzőt magát.
  Hasonló a cél a munkahelyekkel kapcsolatban is: ösztönözni kell azon munkavállalók felvételét, akik végeznek ilyen tevékenységet, a vállalaton belül is biztosítani kell az önkéntes tevékenységekbe kapcsolódás lehetőségét, támogatni kell azokat a humánerőforrás-fejlesztő programokat, melyek önkéntes alapon vállalt közösségi célok megvalósítását tűzik ki.
- **Az önkéntesség ösztönzése az információk áramlásának elősegítésével**
  Legfőbb cél, hogy akik már végeznek önkéntes tevékenységet, olyan információhoz jussanak, amelyeken keresztül meg tudják találni a számukra legmegfelelőbb területet, továbbá, hogy új önkéntesek kerüljenek a rendszerbe.
- **Infrastruktúrafejlesztés**
  Meg kell erősíteni a fogadószervezetek kapacitását, és ezzel együtt forrásokat kell biztosítani a konkrét önkéntes programokra.
- **Az önkéntesek formális programokhoz, fogadó szervezetekhez, intézményekhez kapcsolása**
  A szervezetekhez való kapcsolás azért fontos, mert az önkéntesek kapcsolati hálója, kapcsolatuk a munka világával, az önkéntességgel kapcsolatos információkhoz való könnyebb hozzájutás így lényegesen hatékonyabb. A szervezetekben tevékenykedő önkéntesek könnyebben találnak munkát, erősebb szálakkal kötődnek a munka világához.
- **Önkéntesség és állami intézmények összekapcsolódásának erősítése**

Ezekben az intézményekben számos problémára lehetne megoldást találni az önkéntesség által (pl. kórházi lélekápoló tevékenységek), melyhez fel kell készíteni a fogadó intézményeket, szükséges, hogy legyen az önkénteseknek koordinátora, váljon a munkamódszerek részévé.

- **A fiatalok és az idősebb generáció bekapcsolása**

  A fiatalok és az idősebb korosztály kevésbé vett részt az önkéntes tevékenységekben, ezért az ő motiválásuk hangsúlyos cél. Ennek elérése érdekében a szemléletformáláson túl külön, a generációs sajátosságokat figyelembe vevő programokra van szükség.

- **Hosszú távú pályázati kiírások**

  Más területek tapasztalatai szerint a hosszútávon előre láthatóan tervezhető pályázati kiírások nagy segítséget jelentenek azoknak, akik energiáikat, lelkesedésüket ilyen programok megvalósításába fektetik. A jó gyakorlatok összegyűjtését, a korábbi pályázati programok értékelését követően és a külföldi példák áttekintése után lehet olyan hosszú távú programfinanszírozási stratégiát kidolgozni, ami segíti az önkéntes szervezetek megerősödését.

A Kormány a Nemzeti Önkéntes Tanácsról szóló 1503/2016. (IX.21.) Kormány határozattal az önkéntesség kultúrájának terjesztése, valamint a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020 elfogadásáról és végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról szóló 1068/2012. (III.20.) Kormányhatározat horizontális célkitűzései közt szereplő szektorközi együttműködés előmozdítása céljából létrehozta a Nemzeti Önkéntes Tanácsot (NÖT).
A NÖT javaslattevő, véleményező, tanácsadó testület, amely részt vállal az önkéntesség népszerűsítésében, terjesztésében, valamint az ahhoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztésében. Feladatai közé tartozik a különböző önkéntes programok összehangolása, az önkéntességet érintő kormányzati intézkedések és jogszabálytervezetek véleményezése, javaslatok megfogalmazása, valamint a nemzeti önkéntes stratégia támogatása.

5.1.2. Az önkéntesség definíciója, filozófiája, célja

Számos nemzeti, európai és nemzetközi dokumentum definiálja az önkéntesség fogalmát, mégsem beszélhetünk egy univerzálisan elfogadott meghatározásáról. A legtöbb nemzetközi és európai dokumentum az önkéntességre, mint az egyén választásán, szabad akaratán alapuló tevékenységre hivatkozik (1), amit díjazás vagy ellenszolgáltatás nélkül (2), mások hasznára végeznek (3). Természetszerűleg az egyes országok által megalkotott fogalmak is leginkább e három jellemző köré épülnek, azonban nemzeti szinten általában erősebb hangsúlyt kap a fizetett munkától való elválasztás. A fogalmi meghatározás problémakörét érdemes lehet így a munkától való elhatárolás kérdéskörével kezdeni.

Önkéntesség egyik definíciója:
Az önkéntesség olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön, a közös jó érdekében, személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül.[20]

Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, továbbá az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt.
Az önkéntes elsősorban nem saját családjának segít, munkálkodás hozzáadott értékként jelenik meg a fogadó szervezet életében. A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet, vagy állami intézmény, ritkább esetben for-profit szervezet keretein belül. Előnye, hogy elősegíti a társadalmi

[20] Az Önkéntes Központ Alapítvány meghatározása. Forrás: Önkéntes Központ Alapítvány: Mi az önkéntesség? Budapest: http://www.onkentes.hu/cikkek/mi-az-az-oenkentesseg

beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez, és a teljes foglalkoztatáshoz. Az önkéntes segít környezetünk és közösségünk jobbá tételében.[21]

Az önkéntes tevékenység négy legfontosabb jellemzője:

1. saját elhatározáson alapul, semmiféle külső kényszerítő hatás nem érvényesülhet,
2. közvetlen anyagi juttatás nem jár érte (bár az önkéntes kiadásai megtéríthetőek),
3. a szűkebb értelemben vett családi és baráti körön kívül zajlik,
4. a közösség számára hasznos, a közjót szolgálja.

A magyar nyelvben leginkább az „**önkéntes munka**”, illetve az „**önkéntes tevékenység**” megnevezéssel jelölik az önkéntesen, nem díjazás ellenében végzett tevékenységeket. A szakirodalomban törekednek az „önkéntes tevékenység” kifejezés használatára, mivel az jobban kifejezi a munka fogalmától való különbséget. Az önkéntesség nem tekinthető munkának a szó hagyományos értelmében, hiszen a munka olyan szerződés alapján végzett tevékenység, amelyet a munkavállaló díjazás ellenében, a munkáltató érdekkörében, a munkáltató irányítása alatt végez. Az önkéntes tevékenység fogalom lehetőséget ad arra, hogy az önkéntességet a lehető legtágabb, munkán túli értelemben használhassuk, azaz a közösségért, társadalomért végzett fejlesztő, értékteremtő tevékenységként fogjuk fel.

Az önkéntességen belül megkülönböztethetünk két formát: **formális**, szervezetekhez kapcsolódó, illetve **informális**, szervezeteken kívüli önkéntes tevékenységet. Ha valaki például rendszeres segítséget nyújt idős, nem családtag szomszédjainak bevásárlással, akkor ő informális önkéntes tevékenységet végez. Számos kultúrában ez a fajta önkéntesség a mindennapi közgondolkodás szintjén nem is tartozik az önkéntesség fogalmához, inkább jelentkezik egyfajta társadalmi kényszerként vagy kötelességként (pl. idősekről való gondoskodás). Az informális önkéntes tevékenységet ugyanakkor meglehetősen nehéz mérni is, ezért számos hivatalos statisztika, mint például a KSH felmérései se veszik számításba.

Az önkéntesség fenti értelmezésével szorosan egybetartozik az a társadalomszervező elv, melyben egyének önkéntesen hoznak létre és működtetnek (a formalizáltság különböző szintjein, különböző időszakokra, különböző, társadalmilag elismert, tudomásul vett feladatokra, tevékenységekre) csoportokat, közösségeket, akár szerveződéseket. E szerveződések maguk alkotják szabályaikat, ebben áll identitásteremtő erejük. Ahogy a csatlakozás, úgy a távozás is e szabályok szerint önkéntes. Az ifjúsági munka tapasztalatai azt mutatják, hogy e társulások életben tartó ereje igen sok esetben a nagyobb közösségért, másokért, segítségre szorulókért kifejtett, immár kétszeresen önkéntes tevékenység. A modern, demokratikus társadalmakban az államok, helyi társadalmak is ilyen közösségeket támogatnak.

5.1.3. Az önkéntességre ható tényezők

A magyar önkéntes szektor számára talán a legnagyobb kihívást továbbra is az önkéntesség iránti negatív érzelmek és az önkéntes tevékenységek társadalmi elismerésének hiánya jelenti. Habár az önkéntességnek hosszú időre visszavezethető tradíciója van Magyarországon, a rendszerváltást megelőző évtizedek negatív hatása továbbra is érezteti hatását. A rendszerváltást követően felpezsdült a nonprofit szektor a liberális és különböző kedvezményeket nyújtó szabályozásnak köszönhetően, ugyanakkor a civil társadalomba és a nonprofit szervezetekbe vetett bizalom továbbra is alacsony maradt. Az önkéntes munkát vállalók aránya európai viszonylatban továbbra is relatíve alacsony, az önkéntesség társadalmi elismertsége szintúgy. A nemzetközi gazdasági válság az önkéntes szektorra is negatív hatást gyakorolt. Az emberek kevesebb időt tudnak önkéntes munkára

[21] Önkéntes Központ Alapítvány: Mi az önkéntesség? Budapest: http://www.onkentes.hu/cikkek/mi-az-az-onkentesseg

szánni és az adományozási kedv is visszaesett. Szükséges az önkéntesség szélesebb körű népszerűsítése médiakampányokon, rendezvényeken, szakmai konferenciákon keresztül.
Fontos feladat lenne a szervezetek, intézmények fogadó kapacitásának fejlesztése, önkéntes menedzsment képzések és konzultációk révén, illetve a sikeres önkéntes programok széles körű megismertetése, továbbvitele.
Mint minden önkéntes szolgálat, az Európai Önkéntes Szolgálat is egy „tanuló szolgálat", azaz a nem-formális tanulási tapasztalat megélése az egyik legfontosabb eleme az önkéntes projekteknek. A tanulási folyamatot jelentősen befolyásolja az adott projekt hossza: minél hosszabb szolgálatot teljesít valaki, annál sokrétűbb tapasztalat birtokába kerülhet, ezért érdemes arra bátorítani az eleinte félénk önkénteseket, hogy hosszú távú projektekre menjenek, mert utólag már hiába szeretnének tovább maradni, ha a program keretein belül sajnos erre nincsen mód. Mindenki egyetlen EVS [22]projektben vehet részt élete során, még akkor is, ha rövidtávú szolgálatot teljesített (egyedüli kivételt a hátrányos helyzetű fiatalok képeznek, akik egy rövidtávú, csoportos szolgálat után egy másik projektbe is bekapcsolódhatnak).

A nem-formális tanulás lényege, hogy a tanulási folyamat az iskolai (azaz formális) kereteken kívül történik és a résztvevők önkéntes alapon vesznek benne részt. A résztvevők tudatában vannak annak, hogy az általuk végzett tevékenység fejlődésüket szolgálja. Éppen ezért egy EVS projektet például alapos tervezés előzi meg annak érdekében, hogy minél hatékonyabban segítse elő az önkéntes személyiségének és szociális készségeinek fejlődését.

A szolgálat során ugyanakkor számtalan esetben úgynevezett informális tanulási folyamatnak is részévé válik az önkéntes – hisz a mindennapi élethelyzetek megoldása ugyancsak fejlődési lehetőséget kínál – viszont ez a fajta tanulási folyamat nem tudatos, nem is tervezett, jelentősége mégsem elhanyagolható.

A nem-formális és informális tanulás lehetővé teszi a fiatalok számára, hogy alapvető kompetenciákat sajátítsanak el, hozzájárul személyes fejlődésükhöz, a társadalomba való beilleszkedésükhöz és aktív polgári részvételükhöz, és ez által javítja foglalkoztatási kilátásaikat. Egy EVS szolgálatban való részvétel hozzáadott értéket jelent a fiatalok számára csakúgy, mint a társadalom és a gazdaság egésze számára is.

Az önkéntesek tanulási folyamatában különböző „tanulás segítők" (képzők, mentor, szakmai tanácsadó) működnek közre. Ezen túl pedig a projektpartnereknek megfelelő, személyre szabott, az önkéntes tevékenységhez kapcsolódó, nyelvi és adminisztrációs háttértámogatást is kell biztosítani minden EVS önkéntes számára, az a tanulási folyamat egy biztonságos háttérrel valósulhat meg.

A nem-formális tanulás az oktatási rendszer fő áramán kívül történik, és nem mindig jellemző rá a részvétel bizonyítvánnyal történő elismerése. A nem-formális tanulás színterei: munkahely, civil és társadalmi szervezetek vagy a formális oktatási rendszereiben folyó tanulás kiegészítésére létrehozott intézmények. A nem-formális tanulás egyre fontosabbá válik, jelentőségére az Európai Bizottság több dokumentuma is felhívta már a figyelmet. (Például az Európai Bizottság 2001-ben kiadott Memorandum az életen át tartó tanulásról című dokumentuma.)

Bár a nem-formális tanulás közvetlenül nem kapcsolódik valamilyen okirat megszerzéséhez, európai szinten megfigyelhető törekvés, hogy a nem-formális tevékenység eredményeit is valamilyen formában igazolják, „formalizálják". Témánk – az önkéntesség – szempontjából ez az elismertetés kérdését veti fel. Nem formális tanulási folyamatokat leginkább a hosszú távú, gyakran önkéntes szolgálatnak (voluntary service) nevezett önkéntes tevékenységek során figyelhetünk meg. Kérdés,

[22] Az **önkéntes munka** az Európai Unió korábbi programja, az európai önkéntes szolgálat (EVS) alapjaira épül, és célja, hogy a **17-30 év közötti** korosztály tagjai 2–12 hónapon keresztül önkéntes tevékenységet végezzenek egy **külföldi szervezetnél**.

hogy az itt megszerzett ismereteket és kompetenciákat, illetve önmagában a tevékenység végzését hogyan lehet elismerni és beépíteni a meglévő rendszerekbe.

Az elismerési rendszer hiánya az önkéntesség elterjedésének egyik gátja lehet. Addig nagyon nehéz rendszerbe illeszteni az önkéntességet, a közösségiséget, amíg az iskola és/vagy az egyetem nem építi be az elvárásrendszerébe, amíg az önkéntesek „csak" saját örömükre tevékenykednek. Az önkéntesség „papírokkal" való hivatalos elismerésének kérdése ugyanakkor számos országban fel sem merül, hiszen a társadalmi tradíciókban olyan mélyen gyökerezik a közösségért végzett önkéntes tevékenység, hogy azt iskola, család, vagy akár a munkaadók is természetes elvárásnak tekintik. Hazánkban egyelőre sajnos nem beszélhetünk ilyen mély tradícióról.

Ahol már léteznek elismerési rendszerek (reward systems), ott a résztvevő diákok tisztában vannak azzal, hogy a rendszer valamelyik pontján előnyükre fog szolgálni, ha fel tudnak mutatni ilyen tapasztalatokat, sőt, az ilyen úton elsajátított képességeiket még nagyon sok helyen tudják majd hasznosítani. Az Európai Unió tagországaiban az önkéntesek kompetenciáinak és ismereteinek elismerésére alapvetően kétféle megközelítés létezik. Az elismerés egyik formája, hogy az elvégzett önkéntes tevékenységeket elismerik az oktatási és képzési rendszerben, például beszámítják a kötelező szakmai gyakorlat idejébe. Másik formája, amikor az önkéntes tevékenységekben való részvételt különböző formális eszközökkel ismerik el, például önkéntes igazolványok, portfóliók. Magyarországon az Önkéntes Központ Alapítvány dolgozott ki egy önkéntes portfóliót, aminek ismertsége és elterjedtsége azonban egyelőre igen alacsony. Az ÖKA 2009-ben létrehozta az Önkéntességért Díjat, melyet 3 kategóriában osztanak ki minden évben: az év önkéntese (magánszemély), az év önkéntes programja (állami és önkormányzati fenntartású intézményeknek/ civil szervezeteknek), az év vállalati önkéntes programja. Hazánkban is használják az Európai Bizottság Fiatalok Lendületben Programjához kapcsolódóan kidolgozott Youthpass tanúsítványt. A programban részt vett fiatalok számára kiállított Youthpass tanúsítvány a különböző alprogramok, így különösen az Európai Önkéntes Szolgálat keretében folyó nem-formális tanulás elismerésének és elismertetésének elősegítése érdekében vezették be.

Az elismerési rendszer kialakulásának egyik első hazai eredményeként, a köznevelési törvényben már kihirdetéskor megfogalmazásra került a középiskolások közösségi szolgálatának fogalma és 2015 óta hatályos a teljesítésére vonatkozó rendlkezés.

4. §. 15 *közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása*.
6. § (4) *A középiskola elvégzését közvetlenül követő érettségi vizsgaidőszakban az érettségi vizsgák megkezdésének feltétele ötven óra közösségi szolgálat elvégzésének igazolása, kivéve*
a) a felnőttoktatásban részt vevő tanulókat és
b) azon sajátos nevelési igényű tanulókat, akiket a szakértői bizottság javaslata alapján a közösségi szolgálat alól az igazgató határozatban mentesített.

A közösségi szolgálattal kapcsolatos rendelkezéseket a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet tartalmazza.

Intézményi, fogadó szervezeti szinten átgondolt stratégiával lehet az önkéntesek hatékony foglalkoztatását végezni, melyhez az alábbi elemek szükségesek.

Önkéntes menedzsment:

1. Tervezés
2. Szükségletfelmérés a szervezet vonatkozásában
3. Önkéntes tevékenység meghatározása

4. Önkéntesek toborzása
5. Kiválasztás/tájékozódó beszélgetés önkéntesekkel
6. Önkéntesek bevezetése a szervezetbe/intézménybe
7. Megállapodás, szerződés az önkéntessel
8. Közös tervezés az önkéntessel
9. Az önkéntesek koordinálása
10. Dokumentáció
11. Állapotfelmérés az önkéntesre vonatkozóan
12. Önkéntesek és alkalmazottak kapcsolatának harmonizálása
13. Az önkéntes motiválása, ellenőrzése
14. Értékelés
15. Formális elismerés, köszönetnyilvánítás
16. Önkéntesek hozzájárulása a szervezet sikeréhez
17. Képzésen való részvétel (az adott program képzésein túl is)

A szervezet és az önkéntes számára is akkor lesz sikeres az együttműködés, ha a fenti kérdések mindegyikét alaposan átgondolják, és közösen megállapodnak a keretekben. A tapasztalatok szerint ahhoz, hogy egy szervezet ilyen szintű részletességgel gondolja át az önkéntes fogadásának körülményeit, szükséges egy bizonyos érettségi szinten lennie, ami sokszor csak az első néhány önkéntes szolgálatának befejezése után jön el. A cél az, hogy ez a fajta tudatosság minél korábban felismerhető legyen a fogadó szervezeteknél, hiszen csak így érhető el, hogy mind a szervezet, mind az önkéntes a lehető legtöbbet profitálhasson a folyamatból.

Első lépésként talán érdemes lenne minden önkéntesekkel foglalkozó szervezetnek összeállítani egy ún. önkéntesekre vonatkozó szervezeti irányelveket tartalmazó dokumentumot, ami összefoglalja mindazokat az elveket, amiket mind a szervezethez csatlakozó önkéntesek, mind az alkalmazottak számára követendőnek tart. Az önkéntességre vonatkozó szervezeti filozófia tulajdonképpen az önkéntes menedzsment egyes elemeinek a szervezetre vonatkozó módszereit tartalmazza.

A legfontosabb:

a. A miért megfogalmazása – Miért akarunk önkénteseket fogadni? Mit kínálunk nekik?
b. Önkéntes tevékenység leírása – Mire kell az önkéntes?
c. Önkéntesek toborzása – Hogyan toborozzunk?
d. Interjú és kiválasztás – Mi a kiválasztás menete, elvei?
e. Orientáció és képzés – Az orientáció elemei: kell-e képzés, miért és milyen legyen?
f. Ellenőrzés, motiváció, köszönetnyilvánítás – Hogyan? Mit?
g. Elbocsátás – Mi legyen az eljárás?
h. Az önkéntes program ellenőrzése – Hogyan?

És amit még érdemes átgondolni:

i. Az önkéntesek megjelenése és a hiányzások
j. Az önkéntes teljesítmény-ellenőrzése, visszatekintés
k. Juttatások: biztosítás, képzés stb.
l. Panaszkezelés
m. Költségtérítési megegyezések, szabályok
n. A szervezet eszközeinek és berendezéseinek használata
o. Titoktartási kötelezettségek
p. Próbaidős felvétel
q. Az önkéntes által elvégzett feladatok dokumentálása

Ahhoz, hogy az önkéntes (és a szervezet is) pontosan tudja, hogy mit vállaltak, érdemes írásba foglalniuk azt, amiben szóban megállapodtak.

5.1.4. Az önkéntesség elméletei

1) Az önkéntesség értelmezésével, valamint társadalmi, gazdasági, politikai szerepével és jelentőségével több kutatás is foglalkozik, mivel a „civil reneszánsz” és az önkéntesség terjedése olyan kérdéseket vetett fel a jóléti állam válsága után, amelyre a társadalomtudományoknak is választ kellett adniuk.
2) Az önkéntességgel foglalkozó kutatások és elemzések másik nagy csoportja arra a nagyon kézenfekvő és magától értetődő kérdésre keresi a választ, hogy miért lesz önkéntes valaki, azaz milyen motivációk játszanak szerepet az önkéntessé válásban.
3) Végezetül az önkéntes kutatások harmadik fő trendjét azok a makrostatisztikai vizsgálatok képezik, amelyek az önkéntesek számáról, demográfiai, társadalmi jellemzőiről szolgáltatnak adatokat.

A fentiekből a második nagy csoportot, a motivációs megközelítést vesszük szemügyre.
Motiváció szempontjából több jól elkülöníthető csoportra lehet bontani az önkénteseket: **régi, új és úgynevezett vegyes típusú** önkéntesekre, amely átmenetet jelent a régi és az új típus között. A „régi típusú” önkéntesség a városiasodással és a polgárosodással hozható összefüggésbe, jellemzően Amerikában, Nyugat- és Kelet-Európában találkozhatunk vele: ezen önkéntesek fő tevékenységi köre az adományozás és a jótékonykodás. Elsősorban családdal, felnőtt gyerekkel rendelkező középkorú vagy idősebb nők vágnak bele, akik közül sokan vallási indíttatásból, szolidaritásból vagy más személyes érték mentén – mint például a szegényeken való segítés – szándékával végeznek önkéntes munkát. Ez a fajta önkéntesség tehát olyan értékekhez kötődik, amelyek korábban jóval erősebben voltak jelen a társadalomban. Az „új típusú önkéntesség” esetében másfajta értékek megjelenésére figyelhetünk fel. Az „új típusú önkéntes” egy tudásalapú társadalomban él, ahol egyre nagyobb értéke van a szaktudásnak, a gyakorlati tapasztalatnak, valamint a sokat emlegetett élethosszig tartó tanulásnak. Ennek felismerése számos fiatalt késztet tehát arra, hogy valamifajta önkéntes munkavégzésbe kapcsolódjon be annak érdekében, hogy tapasztalatokat, kapcsolatokat szerezzen, hiszen enélkül nehéz megállnia a helyét a mai munkaerőpiacon. Motivációját tekintve ez a csoport érdekalapú, hiszen a fiatalokat elsősorban a tudás vágya, a kreatív, innovatív munka vonzza és nem a jótékonyság polgári értékeken alapuló eszméje. Ebbe a típusba tartozik minden olyan tevékenység, amely vagy valamilyen szakmai ismeretet igényel, vagy szaktudás/gyakorlat megszerzésére irányul, vagy amelynek nem elsősorban az embereken való segítés a célja.

Fontos hangsúlyozni azonban, hogy attól, hogy valaki ’új típusú’ motivációk mentén kezdte meg az önkéntes szolgálatát, a tanulási folyamat során kialakulhat, megerősödhet benne azon értékek iránti elkötelezettség, amely jellemzően a ’régi típusú’ önkéntesek sajátja.

Életkor szerint az „új típusú” önkéntes általában 30 év alatti. 2007 óta az Európai Unió önkéntes programjában (az EVS-ben) a korhatár kitolódott 30 évre, és egyre több 26-30 éves fiatal jelentkezik önkéntesnek, akikre az új típusról elmondott állítások nagyon jellemzőek.

A régi típusú önkéntesség motivációinak tehát az alábbiak tekinthetők:

a) Szegényeken való segítés,
b) Vallás, hit fontossága,
c) Erkölcsi kötelesség,
d) Közösséghez tartozás.

Az új típusú önkéntesség motivációinak pedig:

a) Tapasztalatszerzés,
b) Kihívás, szakmai fejlődési lehetőség,
c) A szabadidő hasznos eltöltése,
d) Új barátok szerzése.

Az úgynevezett ’vegyes típusú’ önkéntesekben a fenti motivációk vegyesen jelennek meg, azaz a másokon való segítés szándékához társulnak bizonyos egyéni érdekek is. A tapasztalatok szerint a fiatalok többségében ezen motivációk és értékek nem válnak teljesen külön, különböző tudatossági szinteken mindegyik fellelhető, és ebben rendkívül nagy szerepe van azoknak a segítőknek (mentoroknak, képzőknek), akik az önkéntesek tanulási folyamatának alakítói. Jellemző az is, – mint ahogy arról már korábban szó volt, – hogy a szolgálati idő előrehaladtával az egyes motivációk átalakulhatnak, formálódhatnak, és az egyéni érdekek mellett fokozatosan megjelenik a társadalmi felelősségvállalás csírája, amely az aktív állampolgárság felé vezető első lépcsőfoknak is tekinthető.

Mivel többféle önkéntesség létezik, egyértelmű, hogy más módon kell toborozni, és másfajta tevékenységet kell kínálni annak, aki a szegényeken való segítést tekinti elsődleges célnak, mint annak, aki a tapasztalatszerzés fontossága miatt vállal önkéntes munkát.
Mely tevékenységekre terjedhet ki az önkéntes munka? Magyarországon az önkéntes munka 3 fő területe a kultúra, az egyházak, valamint a sport és szabadidős tevékenységek, de számos más terület: oktatás, szociális ellátás, egészségügy, pihenés, környezetvédelem, kisebbségvédelem, településfejlesztés terén, vagy a közbiztonság védelmében működő nonprofit szervezeteknél is sokan teljesítenek szolgálatot.

Az önkéntes tevékenység jellemző típusai:

a) kölcsönös segítségnyújtás és önsegítés;
b) jótékonyság, mások segítése: jellemzően a civil társadalom szerveződéseinek keretében (egyesületekben, alapítványokban) valósul meg, bár az állami szektorban, a gazdasági szektorban, s magánkezdeményezésként is gyakran előfordul;
c) közösségi részvétel és állampolgári szerepvállalás: a társadalmi aktivitás, a bevonódás a lényeg, amikor az önkéntes saját erejével járul hozzá környezete, a társadalom alakításához, ezzel egyidejűleg saját hasznosságtudata is jelentősen erősödik;
d) közérdekű ügyek képviselete, társadalmi kampányok megszervezése, megvalósítása: helyi, vagy szélesebb jelentőségű kérdésekben való szerepvállalások, közösségi érdekek érvényesítésére irányuló érdekegyeztetések, lobbizás, társadalmi akciókban részvétel, fellépések jogvédelem kapcsán.

Az önkéntes munka hatósugara szempontjából lehet:

a) helyi (pl.: szakkörök, önképzőkörök, polgári védelem);
b) települési, városi szintű;
c) regionális;
d) országos;
e) nemzetközi vonatkozású.

Az önkéntes tevékenység különféle példái:

a) Közvetlen, közvetett környezet szebbé tétele, átalakítása; pl.Önkormányzatok, lakossági akciók, alkalmi kampányok (környezet-tisztítás, fásítás, játszótér, városszépítés stb.)
b) Cégek, szakemberek felajánlása: infrastruktúra, szakismeret rövid, de rendszeres időre történő átadása; ilyen pl. a CTF Szép Munka projektje, a mely egy kölcsönös érdekeken alapuló, partneri viszony kiépítését célozza meg a nonprofit szervezetek és az üzleti vállalkozások között Budapesten. A program során lehetőség nyílik arra, hogy az üzleti cégek egy alkalmazottjukat, – megegyezés szerint egy bizonyos időszakra, – a nonprofit szervezetek számára munkaerő-kölcsönzés címén, önkéntes munkára bocsássák.
c) Cégek által szervezett kampányszerű tevékenységek: saját dolgozóik csapatépítése, a cég jó hírének elterjesztése céljából;

d) A civil szektorban általánosan elterjedt „kvázi-önkéntesség”, amikor teljes, vagy közel teljes időben alig, vagy egyáltalán nem megfizetett munkavégzés folyik az érintettség, bevonódás révén (pl.: fogyatékos gyermekeket nevelő szülők, sport, öntevékeny művészeti csoportok stb.);
e) Alkalmilag egy-egy akció, program erejéig bevont önkéntes segítők, pl. kulturális vagy sportrendezvények;
f) Karitatív segítők (rendszeres, folyamatos);
g) Katasztrófa-elhárítás, helyreállítás akcióira történő mozgósítások stb.

És hogy kiből lehet önkéntes? Gyakorlatilag bárkiből, aki a 10. életévét betöltötte – a magyarországi Önkéntes törvény értelmében.

5.1.5. Az önkéntes tevékenység funkciói

Az önkéntesség társadalmi és egyéni haszna
Az önkéntesség a társadalom minden korosztályát és rétegét érinti, ha eltérő mértékben is.
A **gyerekek** szocializációja, oktatása, nevelése során például fontos cél, hogy később közösségük aktív tagjaivá váljanak.
A **fiatalok, pályakezdők** szempontjából előnyös, ha első munkahelyi gyakorlatukat segítő környezetben végzik, ahol a felelősséget még mások viselik helyettük. A fiatalok körében növekvő tartós munkanélküliség tendenciáit figyelembe véve még nagyobb a társadalmi felelősség: sokan karrierjük első állomásaként passzivitásba kényszerülnek.
A **nyugdíjas** önkéntesek számára a magány, a passzivitás elkerülésének lehetősége jelenthet vonzást az önkéntes tevékenységek felé.
Emellett egyre több vállalat figyel fel arra, hogy szakembereinek önkéntes munkára való törekvése felfogható az alkalmazottak sokoldalúvá tételének egyik állomásaként, javítja a cég közösségen belüli reputációját, növeli a vállalaton belüli munkamorált.

Az önkéntes munka jelentős haszonnal jár az önkéntes személyére nézve is. Az önkéntes munkának kimutatható képesség- és kompetenciafejlesztő hatása van, amely segíthet mind a pályaválasztás, mind az álláskeresés során.

Az önkéntes munka tehát jóval több annál, mint másokon segíteni. Fontos lépcsőfok a felnőtté válás folyamatában, a munka világában is elismerhető munkatapasztalatot adhat. Egy olyan újfajta tanulási és tapasztalatszerzési lehetőséget jelent, amelyben az önkéntesek kipróbálhatnak különféle társadalmi szerepeket, megtanulhatják, hogyan hozzanak döntéseket, oldjanak meg problémákat, munkakultúrát tanulhatnak, tesztelhetik vezetői képességeiket. A személyes fejlődés szempontjából nagyon fontos, hogy megerősödik a saját tetteikért való felelősségvállalás, nem utolsó sorban pedig jelentős kapcsolati tőkére tehetnek szert.

Az önkéntes tevékenység végzése során az adott szakterület gyakorlati fogásainak elsajátításán túl más szakmákba való betekintést is enged, a civil szervezetek hálózatán keresztül pedig kettős kapcsolati hálót kínál (civil szervezeti és a tagok nem civil tevékenysége kapcsán), melynek révén a későbbi elhelyezkedés is könnyebb. Az önkéntesség legfontosabb előnye, hogy minden korosztály végezheti, nem kötődik végzettséghez, és nyitottságra, mások elfogadására tanít.

Czike Klára - Kuti Éva szerzőpáros *Önkéntesség, jótékonyság, társadalmi integráció* című tanulmányukban kutatásuk eredményeire alapozva arra a következtetésre jutottak, hogy az önkéntesség állami támogatása a munkanélküliség terén megtérülő erőfeszítés. A kutatás keretében megkérdezettek 7,9 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az önkéntesség valamilyen módon segítette új munka találásában.

Több szerző kimutatta, hogy a weberi hatalomfajtákon kívül (gazdasági, szimbolikus, politikai) létezik egy negyedik is, a társadalmi hatalom, amelyet az egyének személyes kapcsolati hálói testesítenek meg, ezt nevezzük **társadalmi tőké**nek. Minél több ilyen kapcsolódása van az egyénnek a társadalom hálózataival, annál jobb az életminősége, annál könnyebben kapcsolódik a munka világához is.

Összességében tehát elmondható, hogy

1. A fiatalok önkéntessége híd szerepet tölthet be a formális oktatás és a fizetett munka között.
2. Az önkéntes tevékenység fontos része lehet a szakmai önéletrajzoknak, része lehet az „élethosszig tartó tanulási" folyamatnak, olyan kapcsolati tőkét jelenthet, amely lehetővé teszi a munka világába való beilleszkedést.
3. Egyszerre kínál személyes fejlődést, a társadalmi tudatosság elsajátítását, konkrét munkatapasztalatot és a készségek közvetlen fejlesztését.
4. A szervezett keret, az egyértelmű határok biztonságot adnak a fiataloknak. Mivel az önkéntes munka nem jelent végleges elköteleződést, így lehetőséget ad a próbálkozásra, az érdeklődési területek felfedezésére, a személyiség alaposabb megismerésére. Mindezt a munkaerőpiacon fizetendő „tanulópénz" nélkül.
5. Tulajdonképpen a társadalmi, közösségi hasznosság szempontjából mindegy, hogy valaki milyen motivációval vált önkéntessé, munkájával közössége fejlődését segíti elő, valamint a tudatos, felelős, "aktív állampolgárok" sorát gazdagítja.

És ami hasznos az egyénnek, az hasznos az **állam**nak is. Hiszen melyik ország ne szeretné csökkenteni a munkanélküliek számát? Hol ne lenne szükség olyan állampolgárokra, akik felelősnek érzik magukat szűkebb és tágabb környezetükért, akik aktívan részt vesznek társadalmuk életében, véleményüknek képesek hangot adni, képesek tenni ötleteik megvalósításáért, kezdeményezők, csapatjátékosok … Csupán néhány azok közül a képességek közül, amelyeknek a fejlődéséhez hozzásegít az önkéntes munkavégzés.

A társadalmi részvételt régóta a jó irányítás-kormányzás és a fejlődés lényeges alkotóelemének tartják. Az önkéntesség az egyik kulcsterület, amelyen keresztül kifejezésre juthat az állampolgári elkötelezettség, az állampolgárok közötti bizalom és kölcsönösség, és e munkán keresztül hozzájárulhatnak a saját életükben, illetve a társadalmi életben bekövetkező változásokhoz.

Egyetlen demokrácia sem tud jól működni, amelynek állampolgárai teljes egészében hiányában vannak az eddigiekben felsorolt képességeknek, magatartásformáknak. Mindezeken túl az önkéntesség hozzájárul a társadalmi kohézió és stabilitás erősítéséhez is. Ahol magas a részvétel egy adott terület társadalmi mozgalmaiban vagy az önkéntesek számát illetően, ott más gazdasági, társadalmi mutatók is jobbnak bizonyulnak.

Az ENSZ közgyűlése által kiadott közlemény szerint (2000. február 10.) az önkéntesség hozzájárul a társadalmi integrációhoz, a szegénység csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz. Ennek bizonyítására az alábbi érvet hozták fel: az önkéntesség gazdasági szempontból is jelentős hozzájárulást jelent a társadalomnak. Abban a néhány országban, ahol az önkéntességről empirikus vizsgálat készült, az önkéntes munka részesedése a GDP-nek mintegy 8-14%-át tette ki.
Ha számszerűsíteni akarnánk, hogy egy év alatt összesen hány munkaórát dolgoztak önkéntesként magyar, illetve hazánkban tartózkodó külföldi fiatalok szervezett keretek között különböző civil szervezeteknél, kiderülne, hogy pontosan hány főállású, fizetett munkaerőt takarított meg magának a magyar állam/társadalom. Nem érdemes olyan összehasonlításba kezdeni, hogy az önkéntes munka hatékonysága vajon megegyezik-e a fizetett munkáéval, valamint azt is nehéz megállapítani, hogy egy önkéntes mekkora szakértelemmel lát el bizonyos feladatokat, de azt ki lehet jelenteni, hogy az ismert magyar civil szervezetek túlnyomó részében az önkéntesek olyan feladatokat látnak el, amelyek az állam/társadalom számára hasznosak, de más körülmények között nem lenne lehetőség ezeket a munkákat „rendes munkabérrel" megfizetni, az önkéntesekkel tehát pénzt lehet „spórolni".

Ahhoz, hogy megértsük, hogy állami (sőt európai) szinten is miért kap kiemelt figyelmet az önkéntesség, fontos megértenünk azt, hogy az önkéntesség jelentős szellemi hozadékán túl, egy nagyon **fontos gazdasági tényező** is. Még a gazdagabb államok sem lennének képesek társadalmi problémáikat (sok esetben az állam feladatainak egy részét is) az állampolgárok, az önkéntes szervezetek bevonása nélkül megoldani.
Megfigyelhető, hogy az önkéntesek előbb-utóbb megjelennek minden olyan területen, ahol az üzleti élet szereplőinek vagy az állam képviselőinek kivonulásával hiány keletkezett. Az önkéntesek régóta meghatározó szerepet játszanak a szociális szektorban, de olyan új szolgáltatások fejlesztésében is, amelyek fontos emberi szükségleteket elégítenek ki. Az önkéntesség tehát a szociális szolgáltatások terén jelentős költségcsökkentő megoldásként kínálkozik.
De tévedés lenne azt hinni, hogy mindez nem kerül semmibe. Az önkéntesek foglalkoztatása hatékony infrastruktúrát igényel mind nemzeti, mind helyi szinten, mert ez teszi lehetővé a hatékony munkavégzést: a feladatok, a megfelelő szervezetek és a résztvevő önkéntesek összekapcsolását, a különböző támogatási lehetőségek megtalálását, az adminisztrációs ügyintézést. A mindenkori kormányok feladata, hogy elegendő pénzügyi támogatást adjanak erre az infrastruktúrára, valamint biztosítaniuk kell az ehhez szükséges jogi és költségvetési kereteket.
Ahol a civil társadalom erős – melynek alapja mindig is az önkéntes munkán nyugodott – ott az állampolgárok elköteleződnek a közügyek mellett, jobban bíznak egymás cselekedeteinek tisztességében és abban, hogy kölcsönösen betartják a törvényeket, illetve a vezetők is tisztességesebbek, hajlandóbbak politikai ellenfeleikkel kompromisszumokat kötni. Az állampolgároknak és vezetőknek azonos jogai és kötelezettségei vannak. A közösség értékei közé tartozik a szolidaritás, az együttműködés és az őszinteség.

A különböző önkéntes tevékenységekben való részvétel esélyt kínálhat a társadalom perifériájára szorult különféle embereknek – akár a fiataloknak is – a bekapcsolódásra, az integrációra, tehát az önkéntes munka képes elérni a társadalom peremére szorultakat is.
Például a fogyatékosok részvétele az önkéntes munkában megváltoztathatja azokat a velük kapcsolatos általános negatív sztereotípiákat, hogy a fogyatékosok csupán a gondozás passzív fogadó alanyai lehetnek. A fiatalok részvétele az önkéntességben lehetőséget nyújt az önfejlődésükre, az idősek számára pedig az önkéntesség pozitív hatással lehet az „aktív öregedés” folyamatára, mert fenntartja és javítja a testi és szellemi kondíciójukat, és hozzásegíti a frissen nyugdíjba vonultakat egy olyan új életforma kialakításához, amelyben munkahelyük nélkül is hasznosnak érezhetik magukat.

Az egyén szempontjainál érintőlegesen már említésre került, hogy az önkéntesség fontos szerepet játszhat a munkanélküliség csökkentésében, mert hozzájárul az állás nélkül maradottak munkaerőpiaci esélyeinek javításához. Az álláskeresőknek az önkéntesség önbizalmat adhat, kapcsolatokat a munkahelyek hálózatához, és lehetőséget bizonyos készségek/kompetenciák fejlesztésére.

Gyakori, hogy az önkéntesekkel ellátott feladatból idővel új munkahely teremtődik, mivel jellemzője, hogy gyorsan tud reagálni az új szükségletekre az olcsó és hatékony munkavégzés miatt. Így ha bebizonyosodik az ellátott feladat fontossága, és az állam vagy a piac átveszi, akkor ami addig önkéntes munka volt, akár főállású tevékenységgé is válhat. Többször lehet találkozni olyan esettel, mikor magyar önkéntest hosszú távú külföldi szolgálata után megtartottak, és a továbbiakban fizetett munkaerőként alkalmazták.
Létezik az önkéntességnek egy olyan pozitív hozadéka is, amely szintén nem elhanyagolható politikai szempontból sem. A más kultúrájú emberekkel való együttműködésnek (és itt ne csak a külföldön töltött szolgálatra gondoljunk), a közös munka, egymás különböző látásmódjának megértése mind-mind elfogadóbbá, nyitottabbá, rugalmasabbá teszi az önkéntes gondolkodását, amelynek igen jelentős szerepe van az idegengyűlölet, a diszkrimináció visszaszorításában. Ezek a jelenségek mind nemzeti, mind európai szinten napjainkban az egyik legsúlyosabb hátráltató tényezői egy egészséges, demokratikus légkör kialakulásának.

Vállalati önkéntesség

A vállalati önkéntesség, mint a társadalmi felelősségvállalás (CSR) a non-profit szektoron túl különleges jelentőséget kap vállalatok, bankok életében is, egyrészt növelve ezzel szerepvállalásukat a társadalmi fejlődésben, másrészt kiemelve azt, az általuk képviselt imázs fontos elemeként. A CSR keretében végzett vállalati önkéntesség egyre elterjedtebb Magyarországon is, de ahogy a CSR maga, így a vállalati dolgozók önkéntes tevékenysége is elmarad a nyugat-európai szinttől. A CSR hazai fejletlenségének számos oka van. Általános megállapításként elmondható, hogy Magyarországon a CSR gyakran nem az üzleti stratégia integrált része, ehelyett főleg PR eszköznek tartják. A fejlett fogyasztói társadalmakban a fogyasztók szorították rá a gazdasági szereplőket negatív hatásaik csökkentésére, kompenzálására, Magyarországon azonban az üzleti élet szereplői, jellemzően a nagy nemzetközi cégek hazai leányvállalatai vezetik a folyamatot, mert a civilek, ezen belül főleg a fogyasztók nem igazán érdeklődnek afelől, hogy egy adott vállalat felelősen viselkedik-e. A hazai fogyasztók általában csak az ár alapján választanak, ezért a vállalatok – főleg a kis- és közepes méretűek – azt gondolják, a CSR és a hozzá kapcsolódó kommunikáció csak a multinacionális vállalatok egyik marketingeszköze.

Az Önkéntes Központ Alapítvány adatai alapján az elmúlt években nőtt a vállalati önkéntes munkában résztvevők száma, ugyanakkor Magyarországon továbbra is cégek szűk köre, mindössze 20-25 társaság tekinti stratégiai feladatnak a társadalmi felelősségvállalást, s ezen belül a közvetlen segítségnyújtást. A vállalatok a korábbi évek gazdasági válsága hatására visszafogták kiadásaikat, a társadalmi felelősségvállalás az adományokról és juttatásokról áthelyeződött a cég által fontosnak tartott, általában helyi kötődésű önkéntes munkára. A vállalati önkéntesség terén a résztvevők számának növekedése mellett megfigyelhető, hogy a cégek egy része már nem csak alkalmi jelleggel teljesít ilyen feladatot. A „van egy kis pénzünk, fessük le egy bölcsőde kerítését” típusú szemléletet kezdi felváltani a hosszú távú, egymásra épülő tevékenységek szervezése és beépítése a CSR stratégiába. A vállalati önkéntes munkák többsége Magyarországon jellemzően még abból áll, hogy a dolgozók szemetet szednek, fát ültetnek, óvodát vagy játszóteret újítanak fel. Ennél magasabb szintű támogatás az, amikor a munkatársak szellemi kapacitásukkal, szakértelmükkel segítik a rászoruló intézményeket vagy közösségeket. Eszközt adnak a másik kezébe, hogy később magán tudjon segíteni: ismereteket, tudást, esetleg önbizalmat adnak. Jó példa erre, ha a cég munkatársai egy elmaradott kistérségben pályázatírást vagy számítógép kezelést tanítanak. Természetesen az ilyen jellegű tevékenységek hosszabb távúak, egymásra épülők, és nem egy-egy napos, kampány jellegű tevékenységek. A vállalati önkéntes programok esetén vizsgálhatók a vállalat, mint az önkéntes tevékenység szervezésben résztvevő aktor motivációja is. A vállalati önkéntes programok közvetlen hasznaként az alábbiakat szokták megnevezni:

1. A dolgozók cég iránti lojalitásának erősítése, a fluktuáció csökkentése, csapatépítés;
2. Kommunikációs készségek és interperszonális kapcsolatok fejlesztése, javulása;
3. Előny a munkatársak toborzásánál és megtartásánál;
4. A vállalati kultúra és etika fejlesztése;
5. A cég esélyegyenlőség iránti elkötelezettségének kifejezése;
6. A cég hírnevének javítása;
7. Újfajta motivációk a dolgozók számára;
8. Az alkalmazottak személyes fejlődésének előmozdítása.

5.1.6. Az önkéntesség szerepe, lehetősége a gyermekjóléti, gyermekvédelmi és szociális ellátásban

Mint az előző fejezetekből követhető, bármely gyermekvédelmi és szociális ellátási formában tevékenykedhetnek önkéntesek és bármely ellátási forma gondozottja, ellátottja, igénybevevője lehet önkéntes.

A gyermekjóléti ellátások területein is számos lehetőség adódik az önkéntes tevékenységek nyújtására.

1. A gyermekek napközbeni ellátásában elsősorban nem a gondozottak körében végzendő feladatok terén, hanem az intézmények feltételeinek a javításában végeznek segítő tevékenységet, pl. bölcsődék, Biztos Kezdet házak, családi bölcsődék falának mesefigurákkal való kifestésével színesebbé teszik a gyermekek környezetét, udvarok rendbetételével, vagy kerti játékok építésével, javításával teremtik meg a biztonságos teret a gyermekek számára.
2. Az átmeneti gondozást nyújtó intézményekben; családok átmeneti otthonában; gyermekek átmeneti otthonában a környezet feltételeinek a javításán túl különböző szabadidős programokon tudnak hasznos szerepet vállalni, pl. kirándulásokon kísérőként vállalnak gyermekfelügyeletet, családi programokon tudásukkal színesítik a programválasztékot (kézműveskedés, arcfestés, társasozás stb.)
3. A család-és gyermekjóléti szolgáltatásokban a fentieken túl két fő területen találkozhatunk önkéntes tevékenységet végzőkkel.
   Az egyik terület az utcai (lakótelepi) szociális munkához kapcsolódik, melyben a közösségi szolgálatot végző középiskolások foglalkoztatásával a gyermekprogramokon való segítségnyújtás és a közösségi helyre járó gyerekekkel történő közös tanulás, játék valósul meg.
   A másik terület a családsegítésen belül az álláskereső aktív korúak által végzendő 30 óra önkéntes tevékenység biztosítása vagy megszervezése, vagy éppen az ő visszavezetésüknek a segítése a munkavilágába (nyelvtanítás, számítógépes ismeretek átadása stb.).

A gyermekvédelmi intézményekben az önkéntesek fogadása, a gondozottak körében végzett tevékenységekkel a mindennapok színessebbé tétele és a közösségért való tevékeny segítségnyújtás példájának a közvetítése jelent hatékony beavatkozást.
Ugyanakkor a társadalmi szerepvállalás kialakítása érdekében 10 éves kor felett már maguk a gondozottak is tudnak tenni lakó-, illetve tágabb környezetükért. Saját maguk elfogadásáért tesznek a közösségi programokon való részvételükkel, melyben ők is megélhetik a közösséghez tartozás élményét (pl. rendezvényeken való fellépéssel, aktív részvétellel).

A szociális intézményekben, az idősellátás nappali és bentlakásos otthonaiban, a különböző fogyatékossággal élők ellátóhelyein a fiatalok részvétele az erkölcsi fejlődést, a szolidaritást és az elfogadást növeli, valamint a másokon való segítés élményének a pozitív érzését nyújtja a résztvevők számára. Ilyen például, ha az idősek nappali ellátását nyújtó gondozási központokban felolvasnak az idős embereknek.

Az *5.* fejezet önellenőrző kérdései

Válassza ki a helytelen állítást!

a) Az önkéntesek az élet számos területén tevékenykednek.
b) Az önkéntes tevékenység az egyes ember számára javítja az életminőséget.
c) **Az önkéntes tevékenység főleg a fiatalabb korosztály számára nyújthat sikeres elfoglaltságot.**
d) Az önkéntes tevékenység a társadalmi integráció egyik eszköze.

Válassza ki a helytelen állítást!

a) Az önkéntes tevékenység végzésére szerződést kell kötni.
b) Csak a 10. életévét betöltött gyermek vállalhat önkéntes tevékenységet.
c) **Bármely intézmény, szervezet fogadhat önkénteseket.**
d) Az önkéntes juttatásban részesülhet, mely az önkéntes tevékenységgel összefüggésben adható.

Felhasznált irodalom

Emberi Jogok Kialakulása - https://emberijogok.kormany.hu/emberi-jogok-kialakulasa (Utolsó megtekintés: 2019.10.30.)

Aki megélte a valódi szeretetélményt, az nem fog azonnal elmenni egy kedves idegennel" 2015. április 30. Gyereksorsok, interjú dr. Gyurkó Szilviával. https://www.sos.hu/gyereksorsok/gyurko-szilvia-szexualis-abuzus/ (utolsó megtekintés: 2021.06.19.)

A gyermekek testi-lelki egészsége- Gyermekjogi project. AJB projektfüzetek, 2012., szerk.: dr. Lux Ágnes

Magyar ENSZ Társaság kiadványai http://www.menszt.hu/hu/publikaciok (utolsó megtekintés 2021.06.17.) és http://www.menszt.hu/hu/informacio/emberi-jogok (utolsó megtekintés 2021.06.17.)

Az ENSZ szervei https://ensz.kormany.hu/az-ensz-szervei (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 15.)

Az emberi jogok védelme és előmozdítása https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/human-rights/ (utolsó megtekintés 2021.06.17.)

A Szociális Karta dióhéjban http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/chartesocialedepliant-/chartesocialedepliant-hu.pdf (Utolsó megtekintés: 2021.06.19.)

Dr. Kozmáné Dr. Szigeti Andrea: A szociális jogok európai egyezménye és magyarországi végrehajtása https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2009/4/Kozm%C3%A1n%C3%A9.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.19.)

Általános gyermekjogi ismeretek szülőknek és szakembereknek http://www.ijsz.hu/UserFiles/altalanos_gyerekjog_v03.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.19.)

A Szociális Munka Etikai Kódexe http://www.3sz.hu/sites/default/files/Etikai.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)

A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiumának állásfoglalása a professzionális szakmai munka feltételrendszerről http://www.3sz.hu/sites/default/files/Ek_allasfoglalas_professzionalis_szakmai_munka_feltetelrendszererol_0.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)

Czike Klára - Kuti Éva: Önkéntesség, jótékonyság, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány. Budapest, 2006. https://mek.oszk.hu/04300/04310/04310.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)

Salamon Judit - Papp Zsolt: Önkéntesség, önszerveződés. Az ifjúságsegítő képzés interprofesszionális fejlesztése. Kecskemét, 2012. TÁMOP-5.4.4-09/2-C-2009-0002 http://www.munka-lap.hu/onkentes_files/onkentes12.pdf (utolsó megtekintés: 2021.06.17.)